

НАЦИОНАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ И НАСИЛИЕТО, ОСНОВАНО НА ПОЛОВ ПРИЗНАК

Аналитичен доклад

Благодарности

Огромна благодарност заслужават екипите на Фондация „Партньори-България“, Център за изследване на демокрацията и Академия по права на човека, Норвегия, за споделения опит, препоръки и коментари относно настоящия доклад, както и за ценния им принос в подготовката и реализацията на проекта. Докладът е реализиран с приноса на Д-р Даниела Коларова, Елмира Нешева, Кристина Петкова и Свилен Коларов от Фондация „Партньори-България“; Д-р Андрей Нончев, Александър Герганов, Миряна Илчева, Ива Александрова, Лилия Драгоева, Олга Гриб и Александра Лупова от Център за изследване на демокрацията; Лилиян Хьорт, Гюн Бьорнсен и Д-р Солвейг Бергман от Академия по права на човека, Норвегия. За събирането на данните от количественото изследване допринесе екипът на НОЕМА ООД. Калоян Кирилов съдейства за превода на текста от английски на български език.

Този доклад е реализиран и със съдействието на служители на Министерство на вътрешните работи, както и на техните колеги от Областни дирекции на МВР. Изказваме специална благодарност на г-жа Пенка Стоянова. Неоценима помощ оказаха и екипите на местните структури на МТСП, специалистите от различни кризисни центрове в страната, представители на ромски общности и на неправителствени организации, служители на общински структури. Благодарим на всички интервюирани лица. Изказваме особена благодарност на тези, които споделиха личните си истории.

Автор: *Славянка Иванова*

Издател: Фондация „Партньори-България“, София, 2016 г.

ISBN: 978-954-9945-32-4

Настоящият доклад беше изработен с финансовата подкрепа на Норвежкия финансов механизъм, 2009-2014 г. Докладът е част от плана за действие на проект „Национално изследване на домашното насилие и насилието основано на полов признак /ДННОПП/ и изработване на модел за подкрепа на жертвите на насилие /МПЖН/“ по програма БГ 12 „Домашно насилие и насилие, основано на полов признак“ на Норвежкия финансов механизъм 2009-2014г.

НАЦИОНАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ДОМАШНОТО НАСИЛИЕ И НАСИЛИЕТО, ОСНОВАНО НА ПОЛОВ ПРИЗНАК

АНАЛИТИЧЕН ДОКЛАД

София

2016 г.

Фондация „Партньори-България“ (ФПБ) е регистрирана през 1998 г. в страната неправителствена организация с независимо управление. Мисията на ФПБ е да подпомага процеса на демократично развитие в България, като оказва съдействие на институции,

неправителствени организации и специалисти за подобряване на политиката и практиката в областта на правосъдието, социалните грижи, закрила на децата, образованието, икономическото развитие и опазването на околната среда. Организацията работи за укрепване диалога между гражданското общество, правителството и бизнес сектора, както и за насърчаване участието на различни по-слабо представени организации, групи и етнически общности в процесите на вземане на решения.

Центърът за изследване на демокрацията е интердисциплинарен институт, който работи за развитието на демократичните ценности и пазарната икономика. Центърът е независима организация, която подкрепя процеса на реформи в България чрез мобилизиране на гражданското общество и

въздействие върху обществените политики. Целите на Центъра са: да осигури институционална среда за формиране на ефективни обществени политики за добро управление, спазване на основните права и свободи и активна роля на България в европейските интеграционни процеси; • да инициира и подкрепя институционалните реформи в страната и Европейския съюз в областта на правосъдието и вътрешния ред; да осъществява мониторинг и оценява риска за функционирането на институциите и принципите на демокрацията и пазарната икономика.

Академията по права на човека, Норвегия, е неправителствена организация, която работи за укрепването и спазването на

международните конвенции по права на човека в Норвегия и по света. Академията организира и предлага лекции, работни групи и обучения на разнообразни теми по правата на човека, мултикултурните различия и разбираня и мирното решаване.

На всички деца, жени и мъже, които споделиха с нас историята си и своя горчив опит; на всички професионалисти, които пожертваха времето си, за да ни помогнат да стигнем по-далеч и по-дълбоко; на всички членове на екипа, които работиха неуморно, за да се осъществи това изследване, с дълбока благодарност.

Славянка Иванова, автор

СЪДЪРЖАНИЕ

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА	1
ПРЕДГОВОР.....	2
МЕТОДОЛОГИЧЕСКА РАМКА.....	4
ЦЕЛ НА НАЦИОНАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ.....	4
ФОРМИ НА ДННОПП	5
ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ	6
ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МЕТОДИ	8
РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОУЧВАНЕТО	10
ФАКТОРИ И ПРИЧИНИ: ИМА ЛИ РОМСКИ СПЕЦИФИКИ?.....	10
Фактори и причини за виктимизация	11
Фактори и причини за ревиктимизация.....	19
МАЩАБ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ: НАЙ-ЗАСЕГНАТИ ИЛИ НАЙ-ОТКРИТИ?.....	25
Общи коефициенти на разпространение и честота.....	25
Типове домашно насилие.....	42
Типове насилие, основано на полов признак.....	46
Домашно насилие, основано на полов признак.....	48
СОЦИАЛНИ ПОСЛЕДИЦИ ОТ ДННОПП	49
ОБЩЕСТВЕН ОТГОВОР	56
Лична реакция към насилието	56
Реакции на ромски общности	63
Реакция на институциите от гледната точка на жертвите.....	66
Реакция на институциите от гледната точка на техните представители:.....	74
ОБОБЩЕНИЕ НА ЗАКЛЮЧЕНИЯТА.....	82
ФАКТОРИ И ПРИЧИНИ.....	82
МАЩАБИ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ.....	82
ПОСЛЕДИЦИ.....	83
ОБЩЕСТВЕН ОТГОВОР	85
АНЕКС 1: ОБОБЩЕНИЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА.....	88
АНЕКС 2: ПОДРОБНИ ДАННИ – КОЕФИЦИЕНТИ ПО ОТДЕЛНИ ФОРМИ НА НАСИЛИЕ.....	98

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1	Жертви на ДННОПП поне веднъж в живота: пряко самоопределяне, %.....	25
Фигура 2	Ножица в съобщаването на ДННОПП виктимизация по пол и етническа принадлежност	26
Фигура 3	Осъзнаване на виктимизация от ДН и НОПП: % от респондентите, съобщили за преживявания на ДН/НОПП.....	27
Фигура 4	Жертви на ДН по тип населено място: разпространение, %	28
Фигура 5	Жертви на НОПП по тип населено място: разпространение, %.....	29
Фигура 6	Възрастов профил на жертвите на ДН по пол: разпространение, %	30
Фигура 7	Възрастов профил на жертвите на НОПП по пол: разпространение, %	31
Фигура 8	Жертви на ДННОПП: комбинирани коефициенти на разпространение, %	32
Фигура 9	Жертви на ДННОПП: честота в последната година, %	33
Фигура 10	Жертви на някои типове престъпления: честота в последната година (2015), %..	34
Фигура 11	Възрастов профил на жертвите на ДН по пол: честота в последната година, %....	35
Фигура 12	Възрастов профил на жертвите на НОПП по пол: честота в последната година, %	35
Фигура 13	Множественост на преживяното ДННОПП: разпространение, %.....	36
Фигура 14	Ниво на ревиктимизация от ДННОПП: разпространение, %.....	37
Фигура 15	Извършители на ДННОПП поне веднъж в живота: пряко самоопределяне, %.....	38
Фигура 16	Ножица в съобщаването на извършване на ДННОПП по пол и етническа принадлежност	39
Фигура 17	Извършители на ДННОПП: комбинирани коефициенти на разпространение, %...40	
Фигура 18	Виктимизация в последния случай на ДННОПП по пол на извършителите: % от случаите	40
Фигура 19	Извършване на последните случаи на ДННОПП: % от случаите	41
Фигура 20	Дял на извършителите сред жертвите, %.....	42
Фигура 21	Жертви на различни типове ДН: коефициенти на разпространение, %	43
Фигура 22	Жертви на различни типове ДН: честота в последната година, %.....	45
Фигура 23	Жертви на различни типове НОПП: коефициенти на разпространение, %.....	46
Фигура 24	Жертви на различни типове НОПП: честота в последната година, %	47
Фигура 25	Жертви на домашно насилие, основано на пола: разпространение, %	48

Фигура 26	Жертви на домашно насилие, основано на пола по типове: разпространение, %	48
Фигура 27	Щети и последици за пълнолетните жертви.....	54
Фигура 28	Щети и последици за децата жертви.....	55
Фигура 29	Възприятия за сексуалното насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	57
Фигура 30	Възприятия за други типове НОПП като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	58
Фигура 31	Възприятия за физическото домашно насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	58
Фигура 32	Възприятия за психологическото домашно насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	59
Фигура 33	Възприятия за контролиращото поведение като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	60
Фигура 34	Възприятия за икономическата принуда като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите.....	60
Фигура 35	Форми на ДННОПП, обсъждани от представителите на ромски общности.....	64
Фигура 36	Аспекти от работата на МВР, посочени като ефективни.....	75
Фигура 37	Аспекти от работата на АСП, посочени като ефективни.....	75
Фигура 38	Аспекти от работата на МВР, посочени като неефективни.....	76
Фигура 39	Аспекти от работата на АСП, посочени като неефективни.....	76
Фигура 40	Непосрещнати нужди и предложения за подобрене на защитните действия.....	78
Фигура 41	Жертви на различни подтипове сексуално насилие (домашно и не домашно): коефициенти на разпространение, %.....	98
Фигура 42	Жертви на различни подтипове физическо домашно насилие: коефициенти на разпространение, %.....	99
Фигура 43	Жертви на различни подтипове психологическо домашно насилие: коефициенти на разпространение, %.....	99
Фигура 44	Жертви на различни подтипове контролиращо поведение в домашна среда: коефициенти на разпространение, %.....	100
Фигура 45	Жертви на различни подтипове икономическа принуда в домашна среда: коефициенти на разпространение, %.....	100
Фигура 46	Жертви на различни подтипове физическо насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %.....	100
Фигура 47	Жертви на различни подтипове психологическо насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %.....	101

Фигура 48 Жертви на различни подтипове преследване: коефициенти на разпространение, %	101
Фигура 49 Жертви на различни подтипове злоупотреба със сексуалното и репродуктивно здраве: коефициенти на разпространение, %	102
Фигура 50 Жертви на различни подтипове домашно насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %	102
Фигура 51 Извършители на различни подтипове домашно насилие: коефициенти на разпространение, %	105
Фигура 52 Извършители на различни подтипове основано на пола насилие: коефициенти на разпространение, %	105

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

FRA	Агенция за основни права на Европейския съюз
N	Брой въпросници
АСП	Агенция за социално подпомагане
ДЗД	Дирекция "Закрила на детето"
ДН	Домашно насилие
ДННОПП	Домашно насилие и насилие, основано на полов признак
КАТИ	Компютърно асистирано телефонно интервю
КЦ	Кризисен център
ЛГБТИК	Лесбийки, гейове, бисексуални, трансполови, интерполови и куиър
МВР	Министерство на вътрешните работи
МПЖ	Модел за подкрепа на жертвите
НИП	Национално изследване на престъпността
НОПП	Насилие, основано на полов признак
НПО	Неправителствени организации
РУП	Районно управление "Полиция"

ПРЕДГОВОР

България е сред тази половина страни-членки на ЕС, в които не се събира статистическа информация за отношението между жертва и извършител, като по този начин прави невъзможна оценката на дела на домашното насилие сред престъпленията срещу личността. Домашното насилие не се квалифицира като криминално деяние и все още не е включено в Наказателния кодекс – и съответно, и в статистическите данни, предоставяни от полицията и Националния статистически институт. Информацията за броя жалби от домашно насилие, регистрирани в полицията и броя на делата за домашно насилие, заведени в съда, също не присъстват в публично достъпната статистика.

2

Въз основа на няколко национални и общи за ЕС социологически проучвания, проведени от 2000 г. насам, делът на жените жертви на домашно и основано на пола насилие се оценява на една четвърт от женското пълнолетно население. Обаче, от една страна, нито едно от проучванията не обхваща всички основни типове ДННОПП, тъй като се фокусира върху специфични типове, или само върху жените, като общо взето оставя извън своя обхват децата, възрастните хора, мъжете и хората ЛГБТИК. И от друга страна, съществуват някои подозрения за неправилно интерпретиране на данните по отношение на дефиниции, формулировки и анализ на отказите и липсите на отговор. Освен това, поради ниско ниво на информираност, срам и цялостна неприемливост на споделянето на подобни факти от личния и семеен живот в обществото, данните, представяни от изследванията по-скоро измерват дяловете на тези сред жертвите, които са успели да преодолеят масовите обществени нагласи, отколкото действителните дялове на жертвите.

Една от положителните роли на медиите в България по отношение на свързаните с ДННОПП проблеми е привличането на общественото внимание и повишаването на обществената чувствителност. Като хвърлят светлина върху стотици случаи на брутално насилие, извършено в семейна среда, особено когато жертвите са малки деца и бебета, медиите допринасят за промяна на нагласата, че домашното насилие е семеен въпрос. Въпреки че традиционните нагласи по проблемите на пола и общата толерантност по отношение на домашното насилие остават силни и доминиращи, нарасналата публичност и дискусии провокират по-големи и по-големи части от обществеността да се замислят върху половите и междупоколенчески отношения в обществото като цяло и в техните собствени семейства в частност.

Подобно на процеса на промяна на обществените възприятия, процесът на правни и институционални промени, целящи подходящо и по-ефективно противодействие на ДННОПП и подкрепа на жертвите, също е видим, но все още бавен, противоречив и незадоволителен от гледна точка на нуждите на жертвите. Малка част от жертвите търсят консултация и помощ в центрове на НПО и незначителна част от тях се обръщат към полицията и завеждат дело в съда. Докато проучването на FRA за насилието върху жени, проведено през 2012 г., определя дела на българските жени на възраст между 18 и 74 г., които годишно страдат от физическо или сексуално насилие от страна на своя интимен партньор на 6%, или около 170 000 души, броят на делата за домашно насилие в съдилищата между 2010 и 2012 г. варира около 3000-3400 годишно. Анализ, направен от Центъра за изследване на демокрацията през 2013 г. показва ясна връзка между броя на заведените дела в съда, активността на институциите и НПО и общото равнище на информираност на населението. По тази причина, жертви от маргинализирани, затворени и слабо информирани общности като ромските предполагаемо имат много ограничен достъп до ефективна подкрепа.

В описания контекст в страната, нуждата от системно изследване на разпространението, формите, уязвимите групи, непосредствените нужди на жертвите и възможностите за по-нататъшно стабилно подобрене на тяхната ситуация е извън всякакво съмнение.

Настоящият доклад е част от проекта ДННОПП – Национално изследване на домашното и основано на пола насилие (ДННОПП) и създаване на модел за подкрепа на жертвите (МПЖ), разработен по Програмна област 29, BG12: Домашно и основано на пола насилие, Мярка 3: Изследвания и събиране на данни на Норвежкия финансов механизъм, в отговор на техните цели: изследвания и събиране на данни за разпространението и мерки за предотвратяване и борба с ДННОПП.

Общата цел на проекта е да допринесе за предотвратяване на ДННОПП и да подобри ситуацията на жертвите на ДННОПП в България, със специален фокус върху ромските жени и момичета. Специфичната цел е да се развие познание и експертиза по отношение на ситуацията с домашното и основано на пола насилие, за да се гарантира, че всички заинтересовани страни, включително българското правителство, имат достъп до силен независим анализ, който да улесни по-добре информирани и основани на доказателства политически решения. Тази цел е постигната чрез провеждане на количествено и качествено изследване в България, което предоставя данни по отношение на разпространението и мерките за предотвратяване и борба с ДННОПП сред общото и сред ромското население. Допълнителна цел е да се развие и тества Модел за подкрепа на жертвите (МПЖ), който цели да включи местната общност в подпомагането и защитата на жертвите на ДННОПП и да ангажира ключови местни заинтересовани страни (полицейски управления, доставчици на услуги, местни власти, ромски организации).

МЕТОДОЛОГИЧЕСКА РАМКА

ЦЕЛ НА НАЦИОНАЛНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ

Фокусът на проекта „Национално изследване на ДННОПП“ е многоаспектно изследване на домашното насилие (ДН) и насилието, основано на полов признак (НОПП), чрез използването на различни изследователски подходи. Проектът обхваща общо 8 проучвания, проведени по различни методи и сред различни целеви групи, за да събере надеждна информация относно колкото се може повече аспекти на проблема. Предмет на изследването е явлението ДННОПП в България днес, от гледна точка закрила на жертвите: мащаб, честота на случаи на ДН и НОПП, профили на жертвите и на най-уязвимите групи, непосредствени потребности на жертвите, подкрепящите институции и експерти, и потенциални пропуски в националната правна и институционална рамка.

По-конкретно, изследването цели да:

- Събере актуална информация за разпространението на различните форми на ДННОПП в България като цяло и по-специално в ромски общности;
- Очертае тенденции чрез сравнение с вече съществуваща информация;
- Определи до колко различните форми на ДННОПП са познати на жертвите от общото население и ромски общности;
- Проучи причини за ДННОПП, специфични за ромски общности;
- Идентифицира възможни ресурси за противодействие на ДННОПП сред ромски общности;
- Събере опита на жертвите и изведе основните проблемни области, в които те имат нужда от повече или по-ефективна подкрепа;
- Събере и обобщи опита на експертите в областта на противодействие на ДННОПП и извлече техните препоръки за подобряване на установени правила, процедури и условия за предоставяне на подкрепа на жертвите;
- Анализира факторите, които потенциално ограничават достъпа на ромски жени и момичета до механизмите за подкрепа, и провери дали са налични потребности, специфични за ромски общности;

ФОРМИ НА ДННОПП

Двата основни типа на изследвания феномен - домашното насилие, от една страна, и насилието, основано на полов признак, от друга - се разграничават чрез характеристиките на извършителя и жертвата.

При случаи на ДН половите характеристики на жертвите биха могли да са от значение, но биха могли и да не са; но извършителите винаги имат някаква лична връзка с тях. Не е задължително връзката да бъде родствена. Извършителите може да бъдат роднини, интимни партньори или бивши интимни партньори на жертвите или на техни роднини, или просто съжителстващи лица.

В случай на НОПП, извършителите може да имат или да нямат връзка с жертвата; но основа на, насилствения акт винаги е полът, възприятието за пола или някакви полови характеристики на жертвите. Най-чести жертви на НОПП са от женски пол, затова в някои случаи НОПП неправилно се счита за синоним на насилието срещу жени. И жени, и мъже, както и ЛГБТИК хора могат да станат жертви на НОПП. Няма ограничения и във възрастта: всички поколения са засегнати, от новородени бебета до възрастни хора.

Въпреки различното си естество, двата основни типа насилие имат много сходни форми, които традиционно се разделят на три или четири основни групи: физическо насилие, сексуално насилие, психологическо и емоционално насилие. Тъй като последните две форми са трудно разграничими, в някои случаи се причисляват в една група. През последното десетилетие, обаче, се разпознават като насилие няколко нови типа действие: преследване, което може да бъде едновременно домашно и основано на полов признак; икономическо насилие, което за разлика от икономическата дискриминация, може да бъде упражнявано само в нечие домакинство; и принудително ограничаване на личния живот, права и свободи, което също се извършва в домашна среда.

Всяка от тези форми на ДННОПП има множество проявления, част от които са представени по-нататък в „Основни определения“. Трябва да се отбележи също, че в повечето от случаите, домашното насилие е множествено (не се ограничава само до една форма), докато насилието, основано на полов признак извън домашна среда приема най-вече една форма. Въз основа на прегледа на български и международни източници, и съгласно целите на проекта, настоящата Методология предлага за целите на националното изследване да бъдат използвани следните дефиниции:

ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ

ДОМАШНО НАСИЛИЕ: Всяко причиняване или опит за причиняване на физически, сексуален, психологически / емоционален, или икономически щети; принудително ограничаване на личния живот, права и свободи; пренебрегване или отказ на помощ, когато са извършени срещу непълнолетни, възрастни, болни, хора с увреждания или зависими лица, и когато са извършени от лице от домашната среда на жертвата, безотносимо към мястото на извършване.

ЛИЦЕ ОТ ДОМАШНАТА СРЕДА: Всеки роднина, попечител, полагащ грижи, настоящ или бивш интимен партньор или (бивш) интимен партньор на роднина, или съжител без семейна или интимна връзка.

Психологическо/ емоционално насилие/ щета: Действие, което цели да доведе или води до негативни промени в психическото здраве на личността, страх, депресия, ниско самочувствие и всеки друг вид психическо разстройство. Примери за този вид насилие са:

- 1) Обиди, подигравки, внушения за липса на положителни характеристики и постижения, обвинения, включително прехвърляне на вината за насилието, пренебрежение;
- 2) Повтарящи се викове, скандали;
- 3) Заплахи и изнудване, вкл. изнудване посредством децата, заплаха от самонараняване, самоубийство, развод/раздяла и т.н.;
- 4) Извършване на насилие в присъствие на деца, безотносимо към възрастта на жертвата;

Сексуално насилие / щета: Принуда за или по време на сексуално общуване и всяка форма на използване за сексуални цели или неправилно сексуално третиране на непълнолетни лица. Може да включва:

- 1) Принуда към нежелано сексуално общуване, включително с трети лица, животни или предмети;
- 2) Принуда при желано сексуално общуване към действия, причиняващи болка, срам и/или неудобство на жертвата;
- 3) Всяко сексуално общуване с лице под 14 години, безотносимо към получаването на неговото съгласие, извършено от пълнолетно лице;
- 4) Всяка сексуална злоупотреба с непълнолетно лице със или без физически контакт, вкл. съблазняване, мастурбация, показване или въвличане на деца във фотографиране или видеозаснемане без дрехи или в сексуален контекст;
- 5) Неправилно сексуално третиране: действия, които не целят сексуална употреба, но причиняват сексуална възбуда, неудобство или срам, например по време на медицински прегледи или лечение, уроци или други;

Икономическо насилие /щета: Всеки акт, целящ ил водещ до икономическо подчиняване, зависимост и/или контрол на жертвата. Това включва, но не се изчерпва с: възпрепятстване на жертвата да работи; принуда към избор само на определени видове работа; принужда към работа в семейния бизнес; лишаване на жертвата от доходите или парите ѝ; умишлено отпускане на ограничено количество пари; изнудване за пари, имоти или скъпи вещи; изискване за точен отчет на разходите; обвинения в прехосване; липса на принос към

семеиния бюджет; държане в тайна на семеиния бюджет; своеволни решения, които водят до влошаване финансовия статус на домакинството, като хазарт, прекомерни кредити, и др.

Принудително ограничаване на личния живот, права и свободи: Всеки акт, водещ или опитващ да доведе до контрол или ограничения върху личните човешки права, като правото на движение; себеизразяване; слово; личен и социален живот чрез вербална, психологическа, икономическа или физическа принуда или злоупотреба със сила. Може да бъде форма както на ДН, така и на НОПП.

Преследване: Заплашително поведение спрямо друг човек, което причинява страх за нейната или неговата безопасност. Също може да бъде домашно или основано на пола. Някои типични примери на преследване са: следене или шпиониране, вкл. чрез наемане на частен детектив; повтаряне на нежелана комуникация лице в лице, по телефона или онлайн; повтарящо се изпращане на нежелани подаръци; умишлена поява на места, свързани с ежедневиия живот на жертвите; умишлена вреда върху тяхна или на семейството им собственост или опити за нанасяне на вреда; отправяне на заплахи срещу жертвите, техни близки, собственост, домашни любимци или други лица и предмети, за които те са загрижени; разкриване или търсене на информация за жертвите.

НАСИЛИЕ, ОСНОВАНО НА ПОЛА: Всеки акт, причиняващ или опитващ да причини физическа, сексуална, психологическа/емоционална или икономическа щета, мотивиран от или използващ характеристики на пола, сексуалната ориентация, половата идентификация, или предполагаемите сексуална ориентация или полова идентификация, независимо от връзката между жертва и извършител или мястото на действието.

Форми на НОПП, върху които се фокусира Националното изследване:

- 1) Всички сексуални престъпления според Наказателния кодекс, както и използването на малолетни лица за сексуално удовлетворение, безотносително към тяхното съгласие.
- 2) Физически допир с нежелани сексуални намерения или контекст;
- 3) Контакт или комуникация с нежелано сексуално внимание, вкл. показване на порнография, воайорство или екхибиционизъм;
- 4) Тормоз и заплахи от сексуално естество;
- 5) Преследване;
- 6) Обиди и клевети въз основа на пола, полови характеристики или външен вид, действителна или предполагаема сексуална ориентация или сексуална самоидентификация;
- 7) Насилствен брак/съжителство;
- 8) Насилие в здравни институции срещу бременни, родилки или лица, търсеци медицинска консултация и грижа за своето сексуално и репродуктивно здраве. Това включва лишаване от правото на избор и информираност, ненужни или насилствени манипулации или лечение; обиди, физическо или вербално неподходящо третиране;

НЕПЪЛНОЛЕТЕН: Всяко лице под 18 г.

ЖЕРТВА НА ДННОПП: Лице, съобщило, че е изпитало поне една форма на ДННОПП поне веднъж в живота си, независимо от личното възприятие за виктимизация;

Въпреки че насилието, основано на полов признак, и дискриминацията, основана на полов признак, имат пола като общ елемент, те все пак представляват различни социални феномени. Затова дискриминацията, основана на полов признак, не е включена в обхвата на настоящото национално изследване.

ИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ МЕТОДИ

Методологията на изследването обхваща общо 8 изследвания и проучвания, използващи следните методи:

8

1. Предварително кабинетно проучване, което включва:

- Преглед на академичната литература и на други публикации по проблема ДННОПП;
- Статистически данни, вкл. международни сравнения;
- Съществуващи данни от проучвания.

Резултатите от предварителното кабинетно проучване са включени и използвани като основа за разработване на Методологията на изследването.

2. Национално представително проучване, Компютърно асистирано телефонно интервю (КАТИ), в дома на респондента, N=2500, с цел събиране на подробни, надеждни и национално представителни данни за честотата на различните форми на ДННОПП; съобщаване в полицията, използвани от жертвите стратегии за справяне със ситуацията;

3. Количествено проучване лице в лице сред ромските жени и момичета (ромска подсилена извадка), N=400. Проведено е в избрани на случаен принцип населени места, в които ромската популация е равна или по-голяма от средната за страната. Това проучване позволява да се сравни ситуацията на тази целева група с общата ситуация в България.

Методологията на тези две количествени проучвания позволява да се правят сравнения със съществуващи данни и да се извлекат съответно тенденции за мащаба и честотата на случаите. За основа се използва методологията на Националното изследване на престъпността, провеждано от Център за изследване на демокрацията от 2001 г. насам. Същевременно, новоразвитата методология позволява в по-голяма степен да се изследва ДННОПП като комплексен феномен и създава солидна методическа основа за проследяването му в бъдеще.

4. Попълване на полуструктурирани въпросници от полицейски служители, които се занимават с ДННОПП, N=118. В извадката фигурират регионални полицейски управления от всичките 28 области в страната и от всички видове населени места. Единствените неотговорили са полицейските управления от Пазарджишка област.

5. Попълване на полуструктурирани въпросници от социални работници в отделите „Социално подпомагане“, занимаващи се със случаи на насилие и насилие основано на полов признак, както и в отдели „Закрила на детето“; N=86. Поради отказано сътрудничество от страна на Агенцията за социално подпомагане, това проучване няма представителен характер.

И двата типа въпросници за самостоятелно попълване събират наблюденията на респондентите върху тенденциите при домашното насилие и насилието, основано на полов

признак; типология на случаите; ефективност на закрилата; честота на повторно виктимизиране; основни трудности; силни и слаби страни на правната и институционална рамка; препоръки за по-нататъшни подобрения.

6. **Фокус групи с представители на ромска общност**, N=2, за да се уловят общите нагласи на общността, къде се коренят проблемите и потенциални вътрешни ресурси в общностите за противодействие на ДННОПП; две групи с по 8 участници от ромски произход, едната съставена от жени, другата от мъже.
7. **Дълбочинни интервюта сред социални работници от кризисни центрове за деца и възрастни**, N=12. Респондентите споделят наблюденията си относно типологията на случаите; тенденции през последните няколко години; основни потребности на жертвите и на подкрепящите специалисти; ревиктимизация и потенциална вторична виктимизация в рамките на системата за правосъдие и закрила; основни силни и слаби страни на правната и институционална рамка; препоръки за по-нататъшни подобрения.
8. **Дълбочинни интервюта с жертви на насилие**, N=19 (11 възрастни и 8 деца). Респондентите са помолени да споделят личния си опит с ДННОПП: ситуации на виктимизация, замесени лица, опит в комуникация с полицията и подкрепящите организации; други лица или агенти, които са оказали или са могли да окажат подкрепа; лични чувства и мисли за преживяното; поглед към бъдещето; основни нужди и дефицити при оказване на помощ.

РЕЗУЛТАТИ ОТ ПРОУЧВАНЕТО

ФАКТОРИ И ПРИЧИНИ: ИМА ЛИ РОМСКИ СПЕЦИФИКИ?

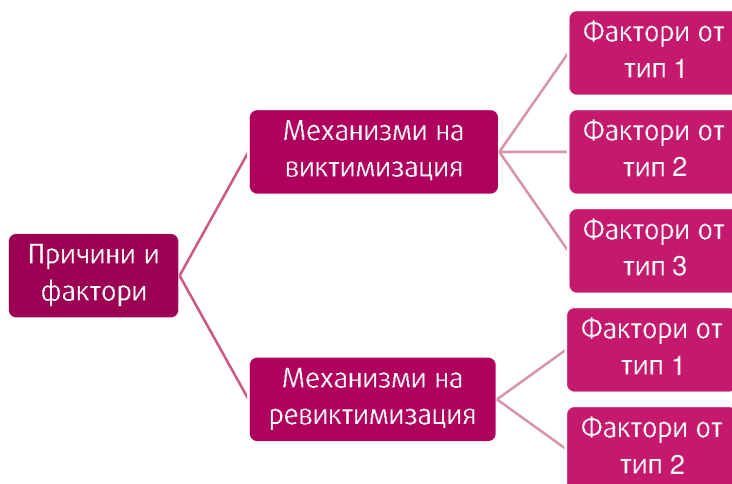
По темата за причини и фактори на ДННОПП, Националното изследване се концентрира върху най-типичните фактори и причини в общ план и върху възможни специфично ромски фактори и причини, чрез изследване на прекия опит на жертвите и представителите на ромски общности.

10

Необходимо е ясно разграничение между причините за ДННОПП и факторите, които оказват влияние върху ДННОПП, въпреки че при проведените разговори респондентите като цяло не правят такова разграничение. Докато причините създават, произвеждат насилието като ефект от своето съществуване или действие, факторите са явления, които при определени ситуации могат да допринесат или да не допринесат за поява на насилие.

Освен това, резултатите от качествените методи на проучване показват, че факторите и причините за ДННОПП могат условно да се разделят в две групи: фактори и причини за виктимизация (извършителите да упражняват насилие спрямо жертвите); и фактори и причини за повторна виктимизация (жертвите да страдат от насилие неколкократно). Или с други думи, изследването откри, че факторите и причините жертвите да се сблъскат с насилие могат да се различават от факторите и причините насилието да постоянства във времето. Първите отразяват предимно средата, характеристиките и поведението на извършителите, докато вторите засягат предимно средата, характеристиките и поведението на жертвите. Това условно разделение обаче не означава, че едни и същи фактори и причини не могат да попадне и в двете групи.

Въпреки че изследването може да хвърли светлина и да генерира хипотези за механизмите, посредством които различните типове причини и фактори взаимодействат по отношение на ДННОПП, всякакви категорични изводи биха били прибързани, тъй като те изискват по-прецизно социално-психологическо проучване на мотивацията на извършителите, което не е сред целите на настоящия анализ.

Фактори и причини за виктимизация

Социално-демографски характеристики на жертвите

Неоспоримо е, че нито една характеристика на жертвата не може да бъде причина за насилие, но според професионалистите, участващи в изследването (полицаи, социални работници, специалисти в кризисни центрове), някои социално-демографски групи е по-вероятно да станат жертви на ДННОПП от други. Затова е необходимо да разгледаме възможната роля на някои техни характеристики като фактори за виктимизация. Същевременно, интервюираните възприемат някои социално-демографски характеристики като благоприятстващи постоянството на насилието във времето, т.е. като фактори за ревиктимизация (което ще бъде коментирано по-нататък).

На първо място, общо мнение е, че жените стават жертви на насилие много по-често от мъжете, не само на НОПП, но и на ДН. Почти 90% от интервюираните полицейски служители и социални работници споделят опит, че жените стават жертви на ДН и НОПП често или по-скоро често; а над 90% и от двете групи рядко или изобщо не са срещали случаи на мъже жертви. Специалистите в кризисните центрове също твърдят, че има значителни диспропорции между жените и мъжете, въпреки че не могат да предоставят количествени оценки. Без да целим да оспорваме това твърдение, бихме искали да напомним и във всички обсъждания по този въпрос да имаме наум две важни обстоятелства, които стоят зад него. От една страна, обикновено когато се говори за полови различия при ДННОПП, то се приравнява към своите най-тежки сексуални и физически форми, а диспропорцията между жените и мъжете се обяснява чрез различията във физическата сила. „Меките“ форми на психологическо насилие, икономическото насилие, контролиращото поведение и преследването не се обсъждат и се оставят настрана. ДННОПП обаче има много форми; полът е не само биологично, но и социално явление, и насилието не винаги се извършва от тези, които имат повече физическа мощ. От друга страна, единственото доказателство за диспропорцията между жените и мъжете е самостоятелното съобщаване от страна на жертвите към властите, към организации, които предоставят консултации и подкрепа, или в проучвания, подобни на настоящото. А има солидни основания да се твърди, че мъжете като цяло са по-малко склонни да разкриват, че са ставали жертви – поради същите възприятия за мъжете като „силния пол“. Освен това, по отношение на услугите в кризисни центрове, мъжете в България все още са дискриминирани, тъй като не съществува нито едно място в кризисен център за мъже, и само два или три от кризисните центрове за деца предоставят единични места за момчета.

„За жертви на домашно насилие бих казала, че има един немалък процент мъже, защото факт е, че ние жените сме психически насилници - доказано по-добри и умеят да го правят.“

„По полов признак, тук имаме пропуски, защото ние защитаваме основно само жените, а все пак има и мъже, които много трудно придобиват смелост да го кажат, да потърсят помощ и подкрепа. Има такива случаи и може би, ако се даде пространство на тези хора и им се каже, че има такива услуги, може процентът на мъже да бъде по-голям.“ (Работещи в кризисни центрове)

Друга характеристика на жертвите, която според интервюираните професионалисти може да е свързана с повишен риск от ДННОПП, е тяхната възраст. Различните групи респонденти имат

различни наблюдения по този въпрос. Според опита на три четвърти от полицейските служители, децата и възрастните рядко или никога не стават жертви на ДН. А що се отнася до НОПП, над 90% от тази група респонденти споделят това мнение. Социалните работници споделят подобен опит относно възрастните хора (съответно две трети и три четвърти твърдят, че възрастните хора стават жертви на ДН и НОПП рядко или никога), и точно обратният относно децата. Четири от пет социални работника твърдят, че децата стават жертви на ДН често или много често, а почти две трети твърдят същото по отношение на НОПП. Наблюденията на работещите в кризисни центрове също са доста разнопосочни. От една страна, респондентите са склонни да описват типичните жертви на ДННОПП като хора в млада или средна възраст, като някои дори поставят граници за най-уязвимите между 25 и 45 години. От друга страна, те обръщат внимание на факта, че засичането на извършено насилие спрямо деца е много трудно поради ред причини (неспособност на децата да подадат сигнал, пречки от страна нагрижестите се за тях, и т.н.). Респондентите напомнят, че практически във всички случаи, когато жена е жертва на ДН, това се отнася и за непълнолетните ѝ деца – или като преки жертви, или като свидетели. Представителите на ромски общности твърдят, че най-уязвимите групи по отношение на ДН са децата. Също така, някои кризисни центрове отбелязват увеличение на възрастните си клиенти през последните години, които в някои случаи достигат до около 20%. Всъщност, както може да се види по-нататък, коефициентите както на разпространение, така и на честота на ДН и на НОПП спадат значително след 54-59 годишна възраст. Все пак, няма гаранции, че това е "действителен" факт, а не просто феномен на "съобщаването".

И третата характеристика, обсъждана като важен фактор лицата да се сблъскват с ДННОПП, е тяхната етническа принадлежност. Твърденията и мненията относно този фактор отново са противоречиви. Както е демонстрирано по-нататък, ромските жени и момичета съобщават за ДН и НОПП по-често жените и момичетата от общото население. Представителите на ромски общности, мъже и жени, твърдят, че високите нива на насилие сред общностите им са факти от миналото, валидни за период отпреди десет или дваисет години, но в днешно време, те смятат случаите на ДННОПП за много по-редки. Според работещи в кризисни центрове, ромските жени и момичета са представлявали диспропорционален дял от 30 до 60% от техните клиенти, но през последните години се наблюдава увеличение на клиентите с българско самоопределение. Въпреки това, по-високото ниво на съобщаване и търсене на подкрепа все още не означават непременно по-високи нива на уязвимост.

„Хората от ромска общност са открити – те не се притесняват да говорят за това, което се случва с тях. Докато българите се срамуват от това, те притискат, те търпят – изключително много търпят. Да не бъдат унижавани пред обществото, дори в училището на тяхното дете да не се разбере какво се случва в семейството, че тази майка примерно е потърсила помощ отнякъде.“ (Работещ в кризисен център)

Злоупотреба и зависимости от вещества и хазарт

Най-често наблюдаваните фактори, свързани с домашното насилие и насилието, основано на полов признак, са различните видове зависимости: най-вече злоупотреба с алкохол, но също зависимост от наркотици и хазарт. Представителите на ромски общности също обръщат внимание на злоупотребата с алкохол и наркотици, а някои от служителите в кризисни

центрове също споменават злоупотребата с алкохол сред факторите за домашно насилие. В един от кризисните центрове се наблюдава тясна връзка между годишния сезон и случаите на новопостъпили жертви. Обикновено се регистрират един или няколко нови случая около коледните и новогодишни празници, когато употребата на алкохол като цяло е висока.

Влиянието на различни зависимости на извършителите се наблюдава в три четвърти от случаите на пълнолетни жертви и при половината от случаите на деца жертви, но само при половината от случаите на пълнолетни жертви започването на насилието съвпада с началото на видимото влошаване при злоупотребата с алкохол, наркотици или хазарт. Наблюденията на жертвите също са противоречиви: някои от тях разглеждат зависимостта на извършителя като причина, други я възприемат като влошаващ фактор, а трети в действителност не я възприемат като фактор за това, което са преживели.

*„И на тях им разказах нали, че употребяват хапчета, а тая година и с ракия и то много страшно.“
(Пълнолетна жертва)*

„Ами той по принцип като употреби алкохол става агресивен, но последният път ... не беше употребил алкохол и си позволи да ми посегне пред детето ...“ (Пълнолетна жертва)

„Пиеше, но не посягаше, не биеше, но как да ви го обясня – като остана и без работа, тогава започнаха проблемите.“ (Пълнолетна жертва)

„Започна да пие всяка вечер, да се напива, да ме пребива и на мен ми писна да го търпя и подадох сигнал.“ (Дете жертва)

„Търси ме, но аз не исках да отивам при него, защото той постоянно ме бие като се напие.“ (Дете жертва)

„И да се напие, да не се напие, пак ми посяга.“ (Дете жертва)

В дискусиите с представители на ромски общности злоупотребата с и зависимостите от алкохол и наркотици заемат второто място по важност като фактор за ДННОПП след финансовите проблеми (описани по-долу). Те са и най-обсъжданата тема във връзка със случаи на тежко физическо и сексуално насилие, които завършват със сериозни телесни повреди и смърт. Ясно се вижда, обаче, че не злоупотребата и зависимостите сами по себе си, а фактът, че задоволяването им изисква пари, с които извършителите не разполагат, е същинският обсъждан фактор.

„И когато самото дете насилва баба си, иска пари да му намери. Това е проблема. Те употребяват метамфетамин.“

„Може и не само да пие, и като се върне, дали ще е върху жената, дали ще е върху децата, дали ще е върху бабата, насилието все си го има. ... Ако не е физическо, може да е психическо – тормоз за пари, или ще им натяква, че не му дават достатъчно.“ (Представители на ромски общности)

Финансови проблеми

Според твърденията на работещи в кризисни центрове, злоупотребата с вещества като цяло и с алкохол в частност е важен, но второстепенен фактор за ДН сред пълнолетните. Те обръщат внимание върху нарастващото ниво на насилие в обществото като цяло („нормализация“ на насилието), както и върху икономическите фактори: безработица, кариерни неуспехи, ниски доходи. Представителите на ромски общности – мъже и жени – описват причините за домашно насилие по много подобен начин.

14

„Значи, естествено в нашия квартал се случва много често и една от причините е безработицата. Много често от нямане и това е най-големия проблем да има разправии в едно семейство.“

„Често се карат, винаги се карат, като няма финанси, да си посрещнат нуждите, и оттам идват всички проблеми, и на младите, и на старите.“ (Представители на ромски общности)

Само няколко от жертвите в кризисни центрове обаче свързват началото на насилието с подобни фактори. В няколко случая, жестокостта и/или честотата на случаите на насилие нарастват в периоди на финансова нестабилност; и в половината от тези случаи жертвите отчитат обратна причинно-следствената връзка: техните партньори не са желали да допринасят за семейния бюджет, с което икономическото насилие ескалира в психологическо и физическо.

„Не съм го следила, но не усещах да носи пари и да помага в семейството, но търпях – нищо, нищо, айде, случват се такива моменти. После с времето започнах да разбирам, че все повече и повече, че аз се нагърбвам, а той хитрува. Погледнах от страни – на моите приятелки мъжете опитват се всичко възможно да правят и започнах да сравнявам.“

„Той ми вземаше цялата заплата. Той вземаше и заплата, и аванс, ваучери му дадох, превеждах му пари за ваучери, за да се напазарува, детските надбавки ми вземаше – нищо не ми оставаше, кредитната карта беше в него, той разполагаше.. Ако има парички, 15-20 дена е много добър, много грижовен. Свършат ли средствата, ставаше ужасно, отвратителен човек става.“ (Пълнолетни жертви)

Следователно, зад семейните финансови проблеми могат да се забележат опитите на насилниците да защитят или предотвратят оспорването на тяхната позиция: позиция на хора, които изземват семейните финансови ресурси.

"Ревност"

Мнозинството пълнолетни жертви съобщават също за така наречената „болезнена ревност“ на партньорите си, която понякога е била свързана с употребата на алкохол, но понякога - не. Една трета от пълнолетните жертви също помнят, че тази „ревност“ е ескалирала в насилие в **периоди, свързани с децата**: когато са били бременни, когато са родили, или когато децата са пораснали. Всъщност, това е било изкривеното възприятие на извършителите за ролевите модели в семейството, изразяващо се в болезнено желание да контролират партньорите си, което някои от жертвите вече осъзнават.

„Не ми каза пряко „няма да ходиш при жената“, но ми каза, че когато отида при жената, ходя при друг мъж. Това означава да спреш да ходиш при жената и да си стоиш вкъщи затворена.“ (Пълнолетна жертва)

Освен това, агресивната "болезнената ревност" също се явява и метод на някои изневеряващи партньори да прикрият или предотвратят обвинения за собственото си поведение.

„После разбрах колко срещи с жена, с таз, с оназ, любовник драг, до безобразие драг и като се върне вкъщи, аз съм затворена там. И ако, не дай боже, аз съм в градината и някой мине, било жена, било младежи, по-възрастни няма от нас там и се започват скандалите.“

„Започна да удря, да посяга, да чупи, да праска и всякакви груби приказки. Започна да се занимава във фейсбука с едно момиченце, приказват си пред мене, говорят си пред мене, хилейки се пред мен.“ (Пълнолетни жертви)

Това е разпознато като причина за домашно насилие и от представителите на ромски общности, като не само жени са посочвани като жертви.

„Той прави изневярата, тормози майка.“ (Жена от ромска общност)

„Обаче има жени, ша ма извинявате, ама ...и вие сте жена и не ми се сърдете, много ги сърби отдолу, не могат да седят и като се приберат късно и мъжа скочи и почне с туй...кажи как беше...керемидата - и тука 11 шева. Жената на мъжа!“ (Мъж от ромска общност)

Въпреки че синдромът на „болезнена ревност“ е идентифициран в случаите с пълнолетни жертви, те свидетелстват, че той е причина за насилие и спрямо **децата**: и като свидетели, и като преки потърпевши.

Насилие в детството на извършителя

Една трета от пълнолетните жертви знаеха и споделиха с нас за насилие срещу извършителите в тяхното детство. Заедно с групата фактори, свързани с липсата на подкрепяща среда, наличието на травмиращи преживявания в детството на извършителите играе основна роля в случаите на насилие, продължаващо 10 и повече години, така че то трябва да се възприема и като фактор за ревиктимизация. В някои от тези случаи извършителите са били преки жертви, а в други са били свидетели на дългогодишно насилие в техните семейства.

„той казваше, че не е живял добре, бил е бит ... Нне знам, не разбирам от какво – от гените ли да кажа, от атмосферата, в която е живял, той на 24 години беше като се ожени, сега сме вече на 70, ще станем през август и нещата се засилват.“ (Пълнолетна жертва)

„Вчера беше рождения ден на детето ми, обади се дядо му, започна да ми се кара по телефона защо не дойдохме да си видим с тях в отдел „Закрила на детето“... Тогава започна да ми се кара, да ме пита какво правя днес, утре и много агресивно се държа по телефона. Такъв е начина в тяхното семейство...” (Пълнолетна жертва)

Ранни бракове

Като специфичен фактор, споменат от другите групи респонденти, представителите на ромски общности – и мъже, и жени, посочват ранните бракове. Според техните обяснения, от една страна, когато съпрузите се сключат брак твърде рано, те (и родителите им, които обикновено уреждат брака) не отчитат спецификите на характерите си и нямат уменията да се справят с различията. От друга страна, им липсват умения за добро поведение, които според респондентите се учат в училище.

„Когато те се женят малки, то не може да се развива. И оттам идва ниската култура в семейството, неразбирателство между семейството, няма развитие.” (мъж от ромска общност)

„Името му не знаех на мъжа си като се жених. Ами да, идват в колата, бутат и край. И повече назад не се върнах. Нека че бях на 11 години и половина.” (Жена от ромска общност)

Въпреки че ранните бракове и ролята им по отношение на домашното насилие най-често се срещат в ромски общности, те могат да се наблюдават и при един от случаите на настанена в кризисен център пълнолетна жертва, която произлиза от традиционна турска общност. Въпреки че не е била толкова млада, колкото са ромските момичета, когато се е омъжила, тя все пак е била много млада. Била е отгледана също така със стриктни ограничения в контактите си с момчета и мъже.

„Не го познавах много добре, пък бързах да се омъжа за него. Не се разбирахме, той иска всичко от една жена, което трябва да се направи, а като не знаеш, нямаш опит като момиче...” (Пълнолетна жертва)

Този случай обяснява какво означава „специфичен ромски фактор”: той е най-характерен за някои ромски общности, но може да бъде валиден и за случаи, подобни на тяхната ситуация.

Недостатъчни родителски умения

Като основна причина за ДН **срещу деца** професионалистите в кризисните центрове определят недостатъчния родителски капацитет, с две основни орми и типове фактори: нисък социално-икономически, образователен и културен статус на семейството или родителите; и липса на подходящи умения за справяне с поведенчески проблеми, особено в юношеските години.

Според опита на професионалистите в кризисни центрове за деца и този на деца жертви, първият тип е свързан със случаи на системно пренебрегване, трудова или сексуална

експлоатация на детето, тежко и дългосрочно физическо насилие, както и случаи на кръвосмешение.

„Много често децата са тежко negliжирани, т.е. скитащи деца, деца с поведенчески проблеми, деца от семейства, в които кризата е хронична, така си функционират тези семейства, и извън системата на социалните услуги те не могат да функционират. За съжаление има и такива семейства, и ако идеята първоначално е била на това място детето да бъде настанявано временно и семейството да се стабилизира и да преодолее кризата, да се стабилизира, така да се възстанови след кризата и да си поеме отново грижите за детето, то в повечето случаи това се оказва невъзможно, особено в такива случаи на тежко negliжиране, многодетни семейства, деца, просеци скитащи по улиците.“ (Работещ в кризисен център)

"- Баща ѝ какво е правил?"

- Ами спал с нея ... и с мен спа ... " (Дете жертва)

17

Вторият тип – липса или недостиг на възпитателни умения – може да се прояви под различни форми: от действия, чиято насилствена природа е доста спорна, като спиране на употребата на компютър и интернет, през единични случаи на крещене и шамари, до тежко системно насилие. Последната форма обикновено е смесица от недостатъчен родителски капацитет от тип 1 и тип 2, както и в случаи, когато "полагащите грижи" злоупотребяват с алкохол и други вещества.

„Започнах да бягам, защото родителите ми не ме пускаха, аз ей така умирам да съм навън, просто да съм навън. Те не ме пускаха, най-много ме пускаха пред блока, ей така за малко, 5 минути да усетя въздуха и слънцето. И аз започнах да бягам – хем да се друсам, да бъда с най-добрата ми приятелка, да си изкарвам парите, да бъда независима, самостоятелна.“

„Той като се напие, като по-малък е тренирал борба и да ми покаже такива хватки, които аз не искам да знам. И когато му кажа да спре, той не спира, продължава.“ (Деца жертви)

Традиционни възприятия за жените и децата

Някои от изброените фактори, като „болезнената ревност“, ранните бракове и недостатъчните родителски умения, са всъщност проявления на един основен фактор за ДННОПП: традиционните представи за жените и децата, които са в конфликт със съвременните, с възприятията на самите жертвите и/или с настоящите закони и стандарти за права на човека. Въпреки че е обичайно ромските общности да се възприемат като едни от най-„традиционните“ части на обществото, точно там се вижда най-ясно този сблъсък на разбиранията. Хората стават свидетели на тези трансформации в хода на собствения си живот и старите нагласи имат малко време да се прикриват с маската на „ревност“ или друго подобно явление.

„Едно време жената беше в семейството с извинение „парцал“. Понеже самата жена беше без авторитет, това беше предание от бащите и майките. Това още от мюсюлманската религия датира и още върви това нещо при мюсюлманите. Както и то се предава при нас. И така живеехме, че самата жена би трябвало да върши всичкото във къщи, а мъжа да бъде господар...“ (Мъж от ромска общност)

„Не е като едно време, беше масово. Напива се, имаше много хоремаци. Като са напиват, вече всичко весело вкъщи. До късно музика, децата прави, голи, боси, гладнички стоят на единия ъгъл. От страх дума не могат да изрекат.“ (Жена от ромска общност)

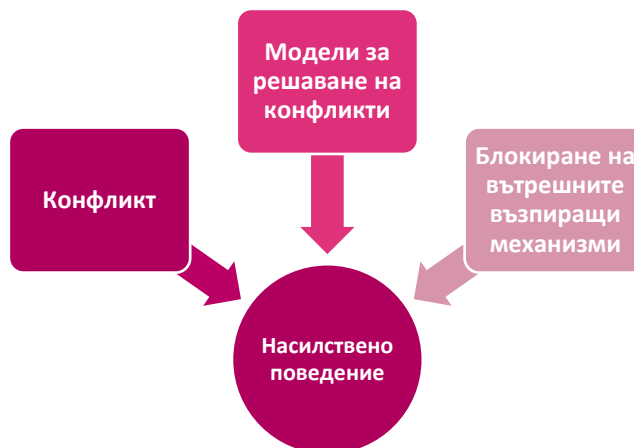
Това, което е валидно за промените в ролите на половете в "голямото" общество в сравнение с "малката" общност, може да се наблюдава и по отношение на самото "голямо" общество: възприятията за жените в българското общество започват да се променят преди повече от 50 години, докато възприятията за децата остават почти непроменени въпреки промените в обществените политики през последните две десетилетия. Затова насилието се бърка с възпитание дори и във възприятията на някои специалисти по грижи за деца, а липсата на подходящи възпитателни средства кара повечето родители да блуждаят между насилието, бездействието и пренебрегването. И също така, това е вероятната причина експертите по закрила на детето да могат да видят и да вербализират това съвсем ясно.

„Това са крехки неща и динамични, всяко семейство, семейството на юноша е съвсем друго семейство, съвсем нови задачи са пред едно семейство с юноша и трябва по различен начин да са гъвкави хората, а те как да бъдат гъвкави като това, което са получили те като модел на семейни отношения не е адекватно на нашето време.“ (Работещ в кризисен център)

Причинни механизми

Внимателният анализ на мненията и опита на различните групи респонденти доведе до извода, че нито едно от описаните явления не може да се приеме за причина за извършването на ДННОПП, тъй като само по себе си не може да причини насилствено поведение, а само да увеличи вероятността за такова поведение. По тази причина, всички те трябва да се определят като фактори. Смятаме, че ДННОПП се продуцира (причинява) от специфична комбинация от три типа фактори: фактори, представляващи някакъв вид конфликт; модели за решаване на конфликти, следвани от извършителите; и фактори, които могат да блокират или неутрализират вътрешните възпиращи механизми на потенциалните насилници.

Факторите, свързани с конфликт, могат да се определят като основни или най-важни. Те могат да са от различно естество, но винаги жертвата и извършителят представляват противоположни страни на конфликта. Това може да е конфликт между различни възприятия за пола, които да послужат за основа на сексуално насилие и престъпления от омраза срещу ЛГБТИК хора; може да е конфликт между различни възприятия за ролите в семейството; между противоречиви икономически интереси; между икономическите нужди и икономическите ресурси в семейството; между семейно положение на извършителите и техните действителни връзки в и извън семейството, и други, които могат да подпалят различни типове домашно насилие.

Въпреки че конфликтът е важна предпоставка за насилие, насилието не би се появило, ако хората имат уменията да управляват конфликта по ненасилствен начин. Ако не притежават умения за решаване на конфликти в резултат на ранни бракове или липса на подходящо възпитание, или поради влияние на модели на насилие от детството или социалната среда, индивидите биха могли да отстъпят и да реагират със страх, или биха могли да реагират с агресия. А агресията ескалира в насилие, когато вътрешните възпиращи механизми на личността са блокирани по една или друга причина, под влиянието на алкохол или наркотици, например, или просто никога не са били изградени поради изключително ниско равнище социално-културния произход.

Фактори и причини за ревиктимизация

Социално-демографски характеристики на жертвите

Подобно на риска от виктимизация, рискът от ревиктимизация при случаите на ДННОПП също е свързан с някои социално-демографски признаци на жертвите. Когато обаче се опитваме да намерим причините защо вероятността някои да страдат от ДННОПП по-дълго от други е по-голяма, виждаме, че всъщност други фактори се забелязват зад социално-демографските характеристики.

Беше споменато вече, че насилието срещу деца и особено домашното насилие е много трудно да се установи, и по тази причина, децата за съжаление са много уязвими на повтарящо се и дългосрочно насилие. По много подобни причини, интервюираните професионалисти възприемат възрастните хора също за уязвими: те не само, че отслабват физически с времето, но и стават зависими от по-младите си наследници (които същевременно са обичайните извършители на насилие), заради влошеното им се здраве и социална ориентация. И при двете групи, деца и възрастни хора, истинският фактор за ревиктимизация е липсата на подкрепяща среда.

Що се отнася до пола, жените отново са посочени като по-уязвими от мъжете и основната причина е тяхната икономическа зависимост по време на бременност, раждане и отглеждане на малки деца.

По етнически признак, ситуацията на ромите и особено на ромските жени, е ярко разграничена от тази на останалите етнически групи поради комбинация от фактори: остарели възприятия за ролята в семейството, бедност, изключителна затвореност на техните общности, както и значителна дискриминация и социално изключване, с които те се сблъскват. Други групи в сходна ситуация обаче, като някои турски общности, поставят своите жени и момичетата в същите условия. Тази комбинация от фактори в крайна сметка пречи на жертвите да получат подкрепа и да градят нов независим живот, и следователно, не се дължи на етническата принадлежност сама по себе си.

Освен възрастта, пола и етническата принадлежност, посочени от интервюираните специалисти като важни за вероятността от виктимизация, по отношение на ревиктимизацията работещите в кризисни центрове и интервюирани жертви на насилие обръщат внимание на големината на населеното място, в което жертвите живеят. Отново обаче тази характеристика представлява реално други фактори: липса на подкрепяща среда и Неадекватен отговор на съответните институции.

Икономическа зависимост

Този фактор най-често се наблюдава при случаи на ДН, когато извършителят и жертвата са в партньорска връзка, но се открива и при случаи, в които връзките са от друг характер (между родители и пълнолетните им деца, например). Може да е валиден и при случаи на трафик на хора и сексуална експлоатация. В тези случаи жертвите понасят насилието дълго време, понякога с години, поради липса или усещане за липса на материални ресурси, с които да осигурят препитание за себе си и своите зависими близки (в повечето случаи това са децата). Най-важните сред тези ресурси се свеждат до два: жилище и достатъчно добре платена работа, която да издържа жертвите и зависимите от тях роднини; но те могат да бъдат свързани и с допълнителни ресурси като образование, квалификации, услуги за отглеждането на децата и т.н.

*„Да, обаче тогава една мисъл започна, че няма да се справям сама с две деца и тогава той ме откри и се започна едно „моля ти се, обичам те, върни се, няма да се повтори“ и такива едни, и аз се върнах.“
(Пълнолетна жертва)*

Липса на подкрепяща среда

Възможната подкрепяща среда за всеки се формира от кръговете хора, които са най-близо до личността: близки роднини, приятели, колеги. Липсата ѝ се проявява по три различни начина. Тя може буквално да липсва, когато човек е израснал в институции, или когато се премести да живее в друга страна или населено място. В почти всички случаи от този тип, с които се сблъскахме, извършителите целенасочено са се възползвали или са провокирали тези обстоятелства.

„Откакто сме в (този град) мъжът ми си позволява да ми посяга, да ме обижда. Преди, когато живеехме в (друг град) нямаше такова нещо.“ (Пълнолетна жертва)

Подкрепящата среда може фактически да липсва, когато най-близките на жертвата не могат или не желаят да окажат помощ, или просто не са наясно с необходимостта от подкрепа.

Най-драматичната липса, която поставя жертвите в най-уязвима ситуация е случаят, когато тъкмо насилниците би трябвало да са част от подкрепящата среда: родители или други полагащи грижи за децата, или близки роднини или полагащи грижи на зависими лица.

„От малката си практика, която имам тук, тези деца, които са били експлоатирани, са били експлоатирани от собствените си семейства. Ето една основна пречка - аз да не предам своите родители: начинът на мислене, който е залегнал в техните глави.“ (Работещ в кризисен център)

21

Не само деца, но и възрастни биха могли да страдат от такава липса на подкрепяща среда. Две от интервюираните пълнолетни жертви страдаха от някакъв вид психична дисфункция или разстройство, което изисква внимание и грижа от страна на близките; но вместо грижа, те са получили физическо насилие и икономическа злоупотреба и са били лишени от децата им. В случая на една от жертвите, икономическа злоупотреба на близките ѝ я е излажила на трафик с цел сексуална експлоатация.

Дискриминация и социално изключване

Служителите на кризисни центрове определят споменатата солидарност на жертвите към своите семейства и общност като ключов фактор жертви от ромски произход да продължат да бъдат обект на насилие години наред. Същевременно, служителите в кризисни центрове и представителите на ромски общности подчертават и "другата страна на монетата": дискриминационните нагласи на „голямото общество“ спрямо ромите допълнително възпрепятстват възможността за изграждане на нов независим живот. Добавени към ниските като цяло нива на образование и квалификация, особено сред ромските жени, тези обществени нагласи не оставят много шансове за жертвите от ромски произход.

„Снахата скоро започна в Бюрото по труда, значи нейна колежка казва: „Работа има. Не ми се сърди, но идват ромите, давам им и им казвам да отидат да започнат в еди-си-кой завод. Идват, взимат бележката и казват, ами местата са заети, и връщат бележката. А., вика, омръзна ми да ги пращам и още като ги видят, че са роми, и да ги връщат, голяма дискриминация. А пък знаеш ли, 100 места има празни, аз съм пратила 50 човека и 50-те са върнати.“ (Жена от ромска общност)

Хипертрофирано чувство за отговорност

Описано многократно от специалисти в областта на ДННОПП, много често жертвите търпят дългосрочно насилие, тъй като се чувстват отговорни за изкривените си взаимоотношения с насилниците, и имат погрешното възприятие, че могат да „оправят нещата“. Това е много типично при насилие в партньорски двойки и частично причината е, че самите извършители карат жертвата да възприема насилието по този начин. Това обаче не е единствената причина.

От една страна, жертвите вярват, че всеки носи отговорност за избора си на партньор и смятат, че не е приемливо в обществото партньорските конфликти да се разкриват пред другите: „всичко трябва да си остане в семейството“, „да не изкарваме кривите ризи на показ“ и т.н. При проведената дискусия жените представителки на ромски общности специално наблегнаха на тази точка. Така, когато прикриването на домашното насилие е норма, жертвите лесно започват да вярват, че са просто „злополучно изключение.“

„Проблемите започнаха, като се замисля, веднага, но понеже аз съм живяла в такова семейство, че не е имало такива разпавии, си казвах, че то това не може да съществува, не може да бъде, такова нещо да има и все се надявах да приключи в един момент, защото пък и живяхме при моите родители. (Пълнолетна жертва)

От друга страна, жертвите с деца чувстват, че носят цялата отговорност за бъдещето на децата, и изпитват непреодолима морална дилема: да запазят целостта на семейството, като оставят децата да растат в среда на насилие, или да напуснат насилствената среда за сметка на разбито семейство. В действителност, те не осъзнават, че семейството им вече е разбито и те не могат да носят отговорност за тази ситуация.

„За 4 години станах виновна за всичко – било за картите, било за времето, било за парите, не знаеш какво още, да не правя не знам какво, защото аз съм била най-глупава. За цял живот прецених, че не съм забелязала, той ме обиждаше и преди, но винаги казвах на децата, че семейството е на първо място – майка, баща, това е пълноценно.“

„Страхувам се един ден детето да не ме обвини, че съм взела грешно решение, каквото и да е то. В смисъл ако се разведе, да каже „защо си ме разделила от баща ми“ примерно, а ако остана да живея с него и това насилие продължава да ми каже „защо не си взела мерки?“ (Пълнолетни жертви)

Неадекватен отговор на институциите

Споделеното от деца и възрастни жертви на насилие, както и опитът на служителите в кризисните центрове показват, че в почти всички случаи на повтарящо се или дългосрочно насилие жертвите са пробвали да известят една или друга обществена институция, но за съжаление тази смела постъпка от тяхна страна не е била в състояние да предотврати следващи прояви на насилие. При повечето случаи, пълнолетни жертви алармират полицията, но също и други служби като здравни специалисти, социални работници, местната власт и т.н. Децата жертви на свой ред уведомяват най-често училищните власти, но също социални работници и местната власт. В някои случаи, представители на дадена институция изобщо не са взели мерки да предотвратят по-нататъшно насилие: не са уведомили други институции, не са информирали и не са посъветвали жертвата къде да потърси помощ и не са взели мерки, които са задължени да предприемат по закон. В други случаи, съответните служители са следвали задълженията си, но законовите разпоредби са се оказали недостатъчни да предотвратят насилието. След подобен негативен опит, някои жертви са продължили да търсят помощ и подкрепа, но случаите се единични. Много от тях са повярвали, че просто е невъзможно да се изправят срещу насилието. Ролята на реакцията на институциите ще бъде

разгледана по-нататък в отделна глава. Тук ще дадем само няколко илюстративни примера колко важна е тя за съдбата на жертвите.

"- Добре, а ти преди като си ходила на училище и си имала синини, някой обръщал ли е внимание на това?

- Ами да, питали са ме какво е станало и как се чувствам и аз им казвам всичко, почти цялото училище знае.

- За учителите говоря, не толкова за децата.

- Е, да, и за учителите, дори и лекарката в училището, медицинската сестра знае.

- Но преди това не са подавали никакви сигнали?

- Не. "(Дете жертва)

„Един път като бях вкъщи на село сама, дойдоха двама полицаи от общината да питат нещо за моите документи, понеже съм чужденка и трябваше нещо за регистрация ли, за паспорт ли. Дойдоха и понеже нямаше никой и казаха им, че имам проблеми, но те казаха, че аз трябва да дойда в общината. Селцето е малко, но има по-голям град, общински и трябваше да дойда там с автобус и да дам някакви показания, за да имат те протокол, да водят запис. Казаха, че ако дойда там и всичко това се запише, те щели да ми помогнат, но аз така и не намерих начин да отида там.“

(Пълнолетна жертва)

Травматичен опит

Травматичният опит в детството (насилие, смърт на роднина, злополука) се срещат при две трети от случаите на насилие срещу пълнолетни жертви и половината от децата жертви също споделиха подобен опит, предхождащ насилието, от което са пострадали.

Както може да се очаква, травматичният опит в детството се оказва важен фактор за насилие в живота на пълнолетните жертви. Историите на интервюираните жертви показват, че те не просто се съобразяват с насилието като модел на поведение, но се чувстват неспособни да се изправят срещу него, защото им липсват механизми за психическа устойчивост, стават някак психологически крехки. След преживяна травма, хората имат склонност да възприемат насилието като новото неизбежно събитие, в което те трябва да оцеляват – като при природно бедствие, срещу което те няма как да се изправят. Това се потвърждава и за жертви, които са преживели травми малко след навършване на пълнолетие (19 или 20 годишни). От 11 интервюирани жертви в пълнолетна възраст, една е израснала в институция и има ясни спомени от детството, но след навършване на пълнолетие преживява насилие и няма никакви близки и роднини, от които да потърси подкрепа. Това се оказва основен фактор да продължи да живее в условия на насилие през следващите 15 години. Три от жертвите са страдали от физическо насилие като деца от страна на родилите си. Една от тях го възприема като нормално „наказание“ за пакостливо поведение; при друга насилието е било в единични случаи, а третата го е изпитвала в продължение на няколко години през юношеския си период. Две от пълнолетните жертви са били свидетели на скандали между родители, а една е наблюдавала и физическо насилие. Една от интервюираните в зряла възраст няма усещане за травма, но си помни детството си с атмосфера на подчинение, когато тя, за разликата от

връстниците си, е била задължена да следва стриктно заповедите на баща си. Травматичният опит не винаги е свързан с насилие. Една от пълнолетните жертви е преживяла смъртта на майка и баба, когато е на възраст 16 и 19 г., последвани от втори брак на баща ѝ и реална загуба на всички близки роднини. Само четири от единайсетте пълнолетни жертви не споделят никакъв травматичен опит от детството си.

Подобни механизми се наблюдават и при децата жертви на насилие: половината от интервюираните деца споделят за някаква форма на травматично преживяване, предхождащо преживяното насилие или злоупотреба, заради което са настанени в кризисен център: смърт на родители или други близки, изчезнали братя и сестри, или насилие от различен тип.

Механизъм на ревиктимизация

Всички фактори за ревиктимизация, описани досега, представляват липса или на вътрешни, или външни ресурси, които жертвите биха могли да използват за пречупване на насилието. Когато и двата вида ресурс липсват, тогава жертвата на практика не може да отключи капана на насилието.

МАЩАБ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ: НАЙ-ЗАСЕГНАТИ ИЛИ НАЙ-ОТКРИТИ?

В проблемната област, засягаща **формите на ДННОПП**, изследването обръща внимание на **разпространението** (каква част от различните социални групи са засегнати) и **мащабите** (колко често и доколко сериозно те засягат живота на жертвите), посредством информация, събрана от общото население, от свидетелства на ромски жени и момичета и чрез оценки на експерти, които са въввлечени пряко в противодействие на ДННОПП.

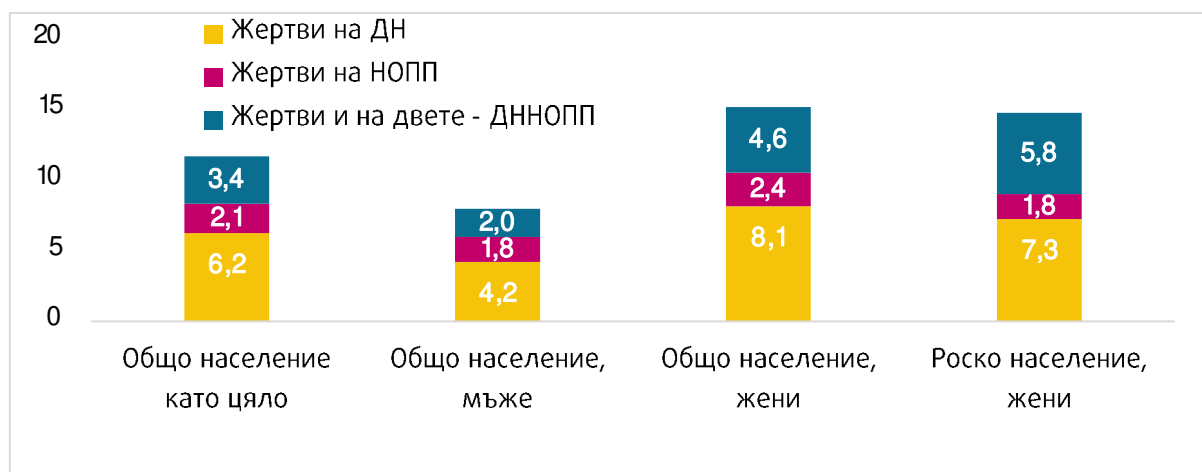
Настоящото изследване потвърждава хипотезата, че ДН и НОПП са явления с високи нива на прикритост и незапознатост, не само от страна на извършителите на насилие, но и от страна на жертвите (допълнителни доказателства за това ще бъдат представени по-нататък в доклада). По тази причина, данните по-долу не представляват действителните дялове на жертви и извършители, а само на хората, които на първо място разпознават себе си в тези роли, и на второ място, са били склонни да споделят тези факти. С други думи, изследването на практика измерва степента на разбиране на съвременното българско общество за ДННОПП и готовността му да говори открито по темата.

25

Общи коефициенти на разпространение и честота

Запитани пряко дали някога в живота си са били жертви на насилие, само един от десет сред хората от общото население заявяват, че са преживели домашно насилие; а един от осемнайсет – насилие, основано на пола. Според очакванията, жените от общото население се самоопределят като жертви два пъти по-често от мъжете, както по отношение на ДН, така и на НОПП.

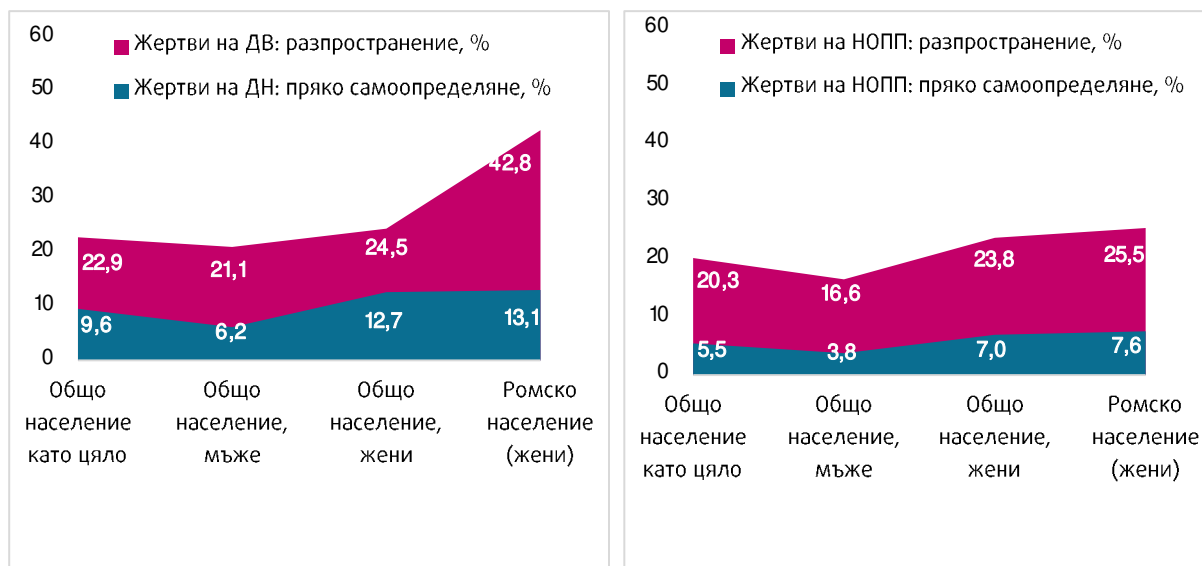
Фигура 1 Жертви на ДННОПП поне веднъж в живота: пряко самоопределяне, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Самосопределянето, обаче, много зависи от това дали лицето осъзнава, че дадени събития в действителност представляват насилствени действия; и това е добре демонстрирано чрез сравнението между прякото самоопределяне и съобщаването на различни типове опит, представляващи ДН и/или НОПП (коефициенти на разпространение). Съгласно сравнението на тези два типа съобщаване (Фигура 2), населението на България до голяма степен не е запознато със сложността на ДН и НОПП и разнообразието от форми, които могат да имат. В много случаи ДН се приравнява на физическо насилие, а НОПП – на сексуално насилие. Средно сред общото население виктимизацията от ДН се съобщава пряко близо два и половина пъти по-рядко, отколкото се съобщават преживявания, представляващи ДН; а виктимизацията от НОПП е три и половина пъти по-рядко пряко съобщавана.

Фигура 2 Ножица в съобщаването на ДННОПП виктимизация по пол и етническа принадлежност

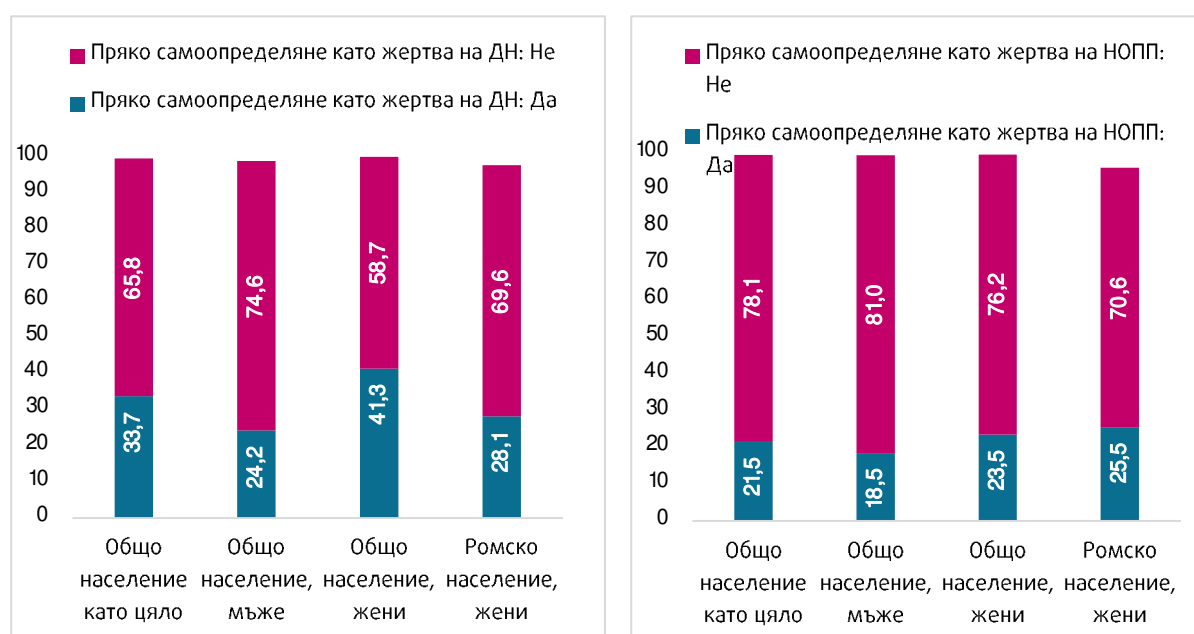

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Нивата на осъзнатост, илюстрирани от ножицата на съобщаване, варират по пол и етнос. Сред общото население ножицата при мъжете е по-голяма (и съответно осъзнаването е по-ниско), отколкото при жените. Докато прякото самоопределяне при мъжете е около три и половина пъти по-ниско от коефициента на разпространение по отношение на ДН и четири и половина пъти по-ниско по отношение на НОПП, разликите при жените са съответно два пъти и три и половина пъти. По етнически признак, разлики се наблюдават само в съобщаването на ДН. Въпреки че прякото самоопределяне като жертва за ДН сред ромските жени и момичета е много близко до това при жените сред общото население, коефициентът на разпространение е по-висок с около 18 пункта. Струва си да се отбележи също, че за разлика от ситуацията с ДН, коефициентите на разпространение на НОПП са почти еднакви за ромските жени и момичета и тези сред общото население. Както е демонстрирано по-нататък в тази глава, това се дължи на факта, че някои типове НОПП са по-слабо разпространени в затворени общности, каквито са ромските.

Когато двата индикатора се засекаят, се вижда ясно, че хората като цяло не съзнават, че преживяното от тях всъщност е било ДН или НОПП. Има обаче някои важни разлики по пол и етнос, както и по тип насилие (ДН или НОПП). Като цяло, осъзнаването на виктимизацията от НОПП е по-ниско от това на ДН и тази тенденция е по-ясно изразена сред общото население, отколкото при ромските жени и момичета. Около две трети от хората сред общото население, които съобщават за поне една преживяна форма на ДН, отговарят отрицателно на въпроса дали някога са били жертви на ДННОПП. Нивата на осъзнатост обаче са много различни при мъжете и жените жертви.

Фигура 3 Осъзнаване на виктимизацията от ДН и НОПП: % от респондентите, съобщили за преживявания на ДН/НОПП

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Докато само четвърт от мъжете жертви на ДН осъзнават своята ситуация, сред жените жертви на ДН този дял е 41%. Същевременно, при жертвите на ДН от ромски произход нивото на осъзнатост е близко до това на мъжете в общото население: около 28%. Тази зависимост се наблюдава също и от работещите в кризисни центрове:

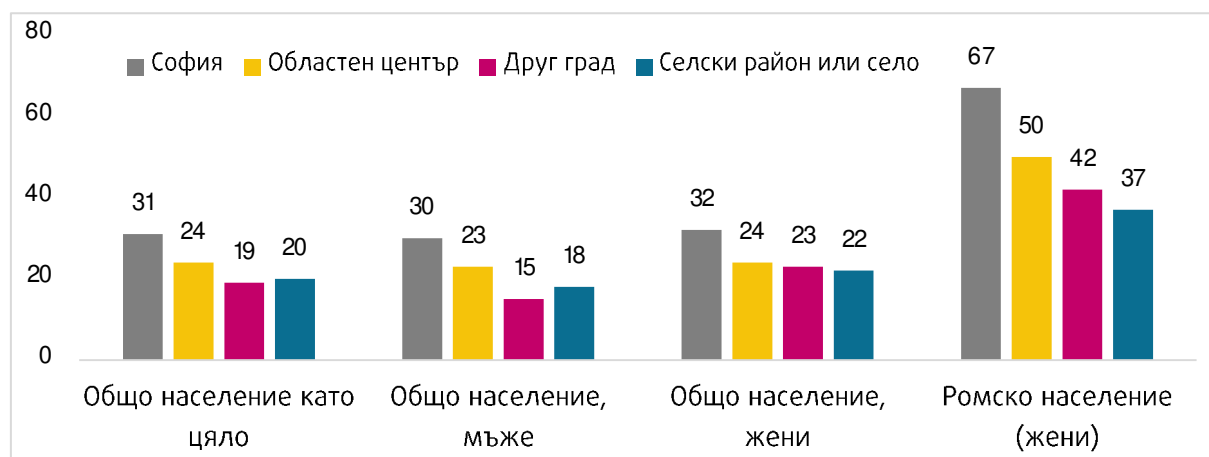
„При ромския етнос бих казала, че там е друг проблема – за тях домашно насилие не съществува. Според тях е нормално – че се бият, че се карат, че се женят децата на една детска възраст, за тях е култура.“ (Работещ в кризисен център)

Нивата на осъзнаване на виктимизацията относно НОПП са дори по-ниски. По-малко от един на десет мъже жертви съзнава, че е пострадал от НОПП, а сред жените от общото население – по-

малко от една четвърт. Сред ромските жени нивата на осъзнатост са малко по-високи от тези на жените като цяло: 25.5% сравнено с 23.5%.

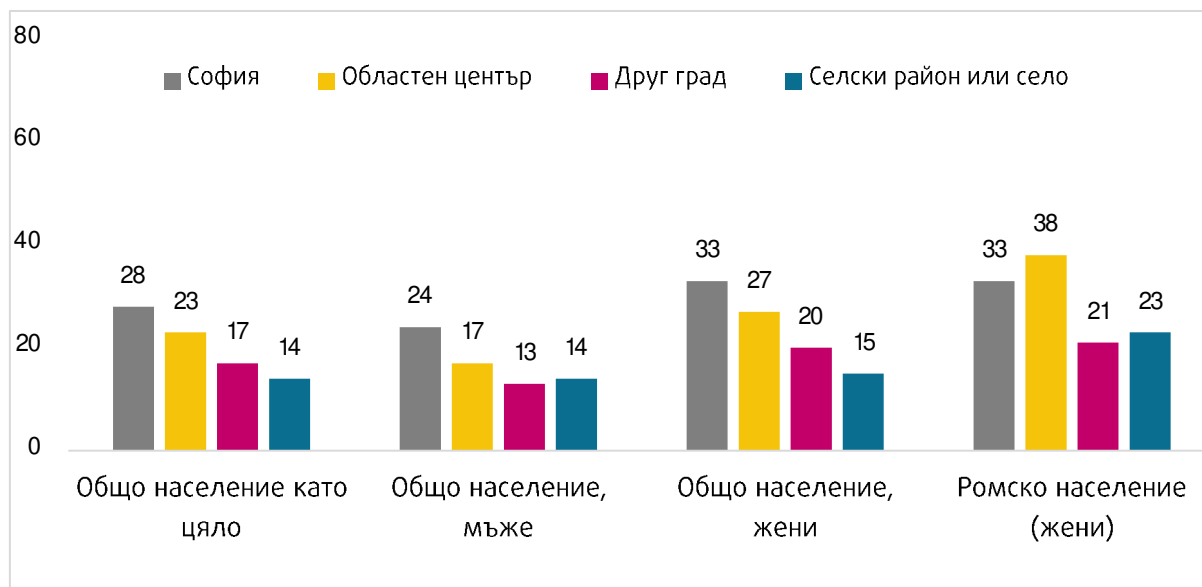
Не само нивото на осъзнаване обаче може да бъде причина да не се съобщава за виктимизация от ДННОПП. Както беше описано в предходната глава, много хора изпитват неудобство и срам да споделят какво са преживели. Три основни фактора влияят върху съобщаването: наличие на насилие, осъзнаване на случилото се като насилие и желание за споделяне с изследователите. Коефициентите на разпространение на ДННОПП по тип населено място предоставя добра илюстрация на тази теза. Коефициентите на разпространение и на ДН, и на НОПП са по-високи в големите градове в сравнение с по-малките населени места, но не защото честотата на случаи на ДННОПП е по-висока. Изобилието от информация чрез различни канали и кампании в големите градове трудно достига останалите части на страната, в резултат на което нивата на осведоменост са много различни. Освен това, голямата част от организациите, които предлагат консултации и подкрепа, се намират отново в областните центрове. Тяхната дейност помага на много хора да преодолеят нежеланието да споделят.

Фигура 4 Жертви на ДН по тип населено място: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Фигура 5 Жертви на НОПП по тип населено място: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Фигури 4 и 5 също показват по-високи коефициенти при ромските жени и момичета в сравнение с жените сред общото население, особено по отношение на ДН. Според опита на някои от работещите в кризисни центрове непропорционалното присъствие на роми в центровете се дължи на едновременното действие на два фактора: по-висока честота на ДННОПП в ромски общности и липса на задръжки при споделяне с подкрепящи институции и организации (виж още стр. 16-24).

„Те казват „при нас е така.“ (Работещ в кризисен център)

Други работещи в кризисни центрове твърдят, че ромите са по-затворени от българските жени по отношение на домашното насилие. Това твърдение се потвърждава и от ромските жени по време на дискусиите с тях.

„Ромите няма да дойдат и да се оплачат – те са задръжни, търпят насилието и не споделят.“ (Работещ в кризисен център)

„- ... Ама ако се прибере после какво ще е положението? Пак същото или може да е по-зле. Затова стоят и мълчат.

- Или мълчиш, или се развеждаш. Два варианта има.“

- - Ами ето, аз това сега го разказвам пред вас, но никога не го разказах пред хората. За първи път сега го разказвам това нещо

(Жени от ромски общности)

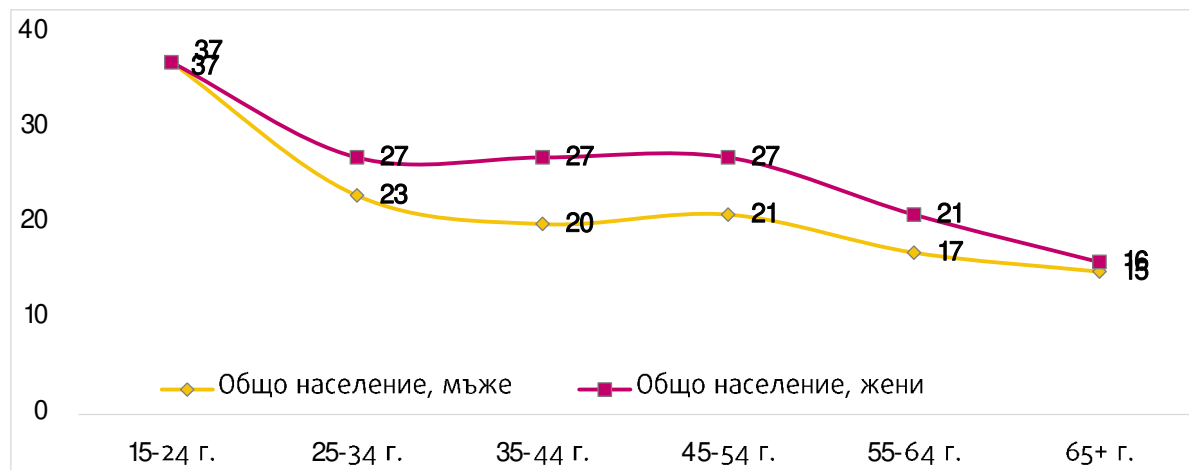
При сравнение разпространението на ДН и НОПП сред различни поколения изниква въпросът дали съобщаването на насилие представя „реалната картина“. По принцип се очаква, че колкото по-възрастен е човек, толкова по-вероятно е той да се е сблъсквал с насилие. Само че резултатите за общото население и при мъже, и при жени показват, че нивата на разпространение са най-високи при най-младите възрастови групи. После спадат и се стабилизират при поколенията в зряла възраст; после отново спадат между 55- и 65- годишна възраст (Фигура 6 и Фигура 7). Единствената съществена разлика между разпространението на ДН И НОПП е, че разликата между жените и мъжете по отношение на НОПП е по-голяма. Възможно е мъжете да преживяват ДН по-рядко от жените, но също е възможно и да са по-малко склонни да споделят, че са били жертви на насилие, основано на пола.

Тези тенденции не означават непременно, че нивата на ДННОПП в българското общество са се повишили през последните десетилетия. От една страна, спомените за преживяно насилие, особено в случаи, когато не е довело до сериозни последици за жертвите, могат да избледнеят с времето; възрастните хора може би усещат повече неудобство да говорят за тези проблеми, а възприятията им за насилие вероятно се различават от тези на младите хора в днешно време. Вече беше споменато, че физическото наказание на децата все още се възприема като „възпитателен“ метод, но със сигурност в по-голяма степен това е валидно за по-възрастните поколения. От друга страна, младите хора днес са по-чувствителни, когато става дума за правата им. Затова, ако са били обект на погрешно „възпитание“ в детството си, те биха били по-чувствителни и по-малко склонни да смятат преживяното за тяхна вина.

Все пак, хипотезата, че нивата на ДННОПП в обществото са се увеличили в сравнение с преди 30, 40 или 50 години, не бива да бъде подценявана. Както беше споменато, някои служители в кризисни центрове твърдят, че насилието в обществото се повишава, става норма и допринася за увеличението на насилието у дома. Друга част от тази група респонденти възразяват, че насилието е същото, но просто възприята и реакциите към насилието се променят. А трета част не са сигурни, но все пак остават песимисти:

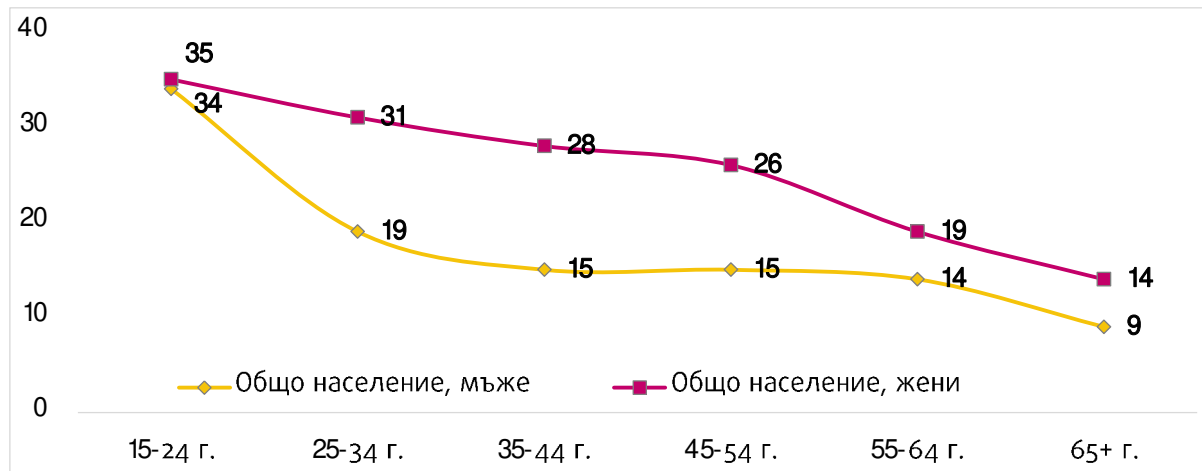
„Моите впечатления са че, не намалява насилието.“ (Работещ в кризисен център)

Фигура 6 Възрастов профил на жертвите на ДН по пол: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294).

Фигура 7 Възрастов профил на жертвите на НОПП по пол: разпространение, %

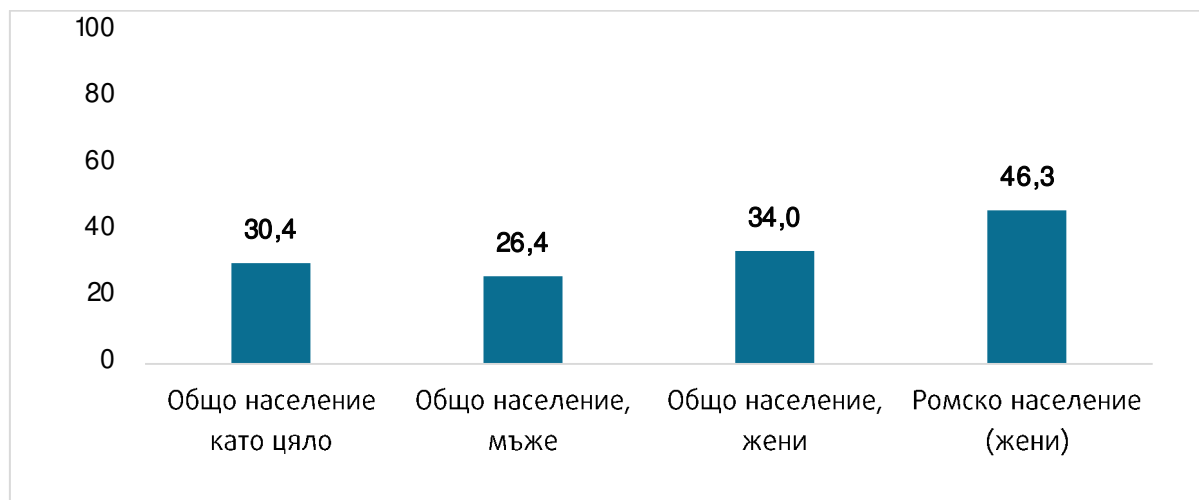
База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294).

Мнозинството полицейски служители и социални работници, участвали в проучването (67% и 72%, съответно) са единодушни, че броят на пострадалите от домашно насилие се е увеличил през последните години. По отношение на НОПП, двете групи респонденти са разделени в мненията си, подобно на служителите в кризисните центрове. Някои респонденти добавят, че увеличението се дължи не на по-големия брой случаи на насилие, а на подобрената работа на институциите в резултат от по-добра регистрация и поради по-високият дял на жертви, търсещи подкрепа от властите.

Освен това, някои форми на насилие могат да бъдат едновременно домашни и основани на пола. За да получим колкото се може по-реална картина за разпространенията на ДННОПП, събрахме двата вида насилие в един общ коефициент. Според този общ коефициент, една четвърт от мъжете и една трета от жените на възраст над 15 години, както и почти половината от жените роми над 15 години, съобщават за някакъв опит с ДННОПП (Фигура 8). Тези данни съвпадат с оценките на служителите в кризисни центрове:

„Виждаме го във всяко едно второ, трето семейство.“ (Работещ в кризисен център)

Фигура 8 Жертви на ДННОПП: комбинирани коефициенти на разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

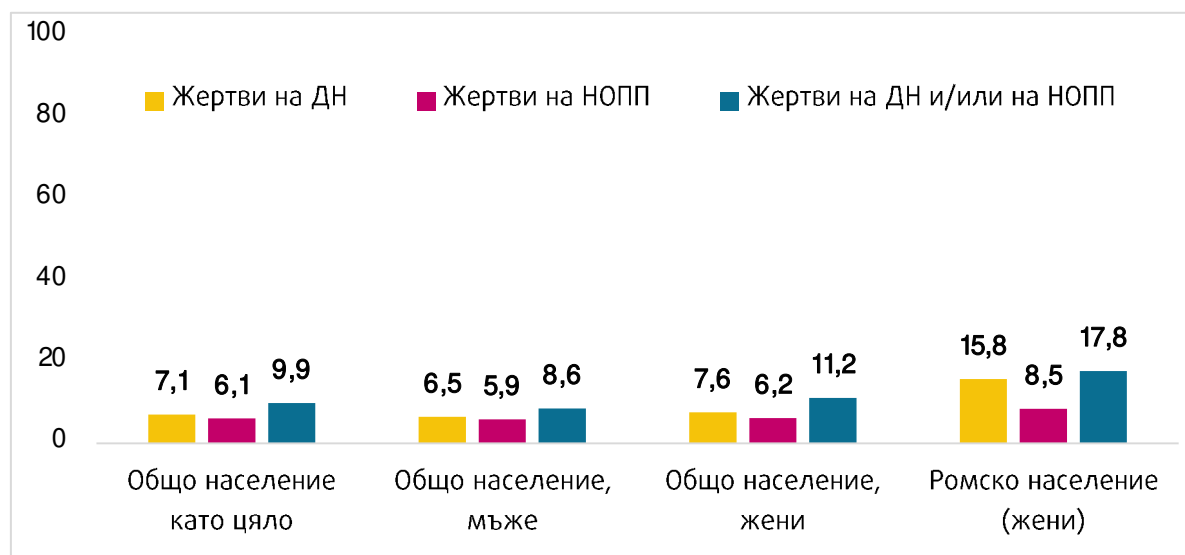
За съжаление, трудно може да се направи оценка какъв е мащабът на подценяване на действителното разпространение сред общото население. Разликите при съобщаване на ДН сред ромските жени и момичета в различните типове населени места, обаче, и нивото на разпространение в столицата в частност (Фигура 4), показват, че реалният среден коефициент на разпространение е възможно да е подценен с една трета или повече.

Изследването направи опит също да определи разпространението на ДННОПП сред децата. Респондентите, в чиито домакинства живеят деца под 15 години, са попитани дали едно или повече от тях са преживели или са били свидетели на действия, свързани с основните типове насилие. Според твърденията на респондентите от общото население, в около 3% от домакинствата с деца до 14 г. някое от тях е ставало жертва поне веднъж в живота си. Същевременно, съответният дял въз основа на отговорите на ромските жени и момичета е 12%. Означава ли това, че разликата в степента на виктимизацията на ромски деца и децата като цяло е няколко пъти по-голяма от тази при възрастните? С други думи, означава ли това, че ромските деца са виктимизирани няколко пъти по-често от ромските жени и момичета? Други данни от проучването отговарят по-скоро отрицателно на този въпрос. Коефициентите на разпространение както на ДН, така и на НОПП сред най-младите възрастови групи роми от женски пол - на възраст 15-19 г., които включват деца и са най-близо във времето до преживяното в детството - са по-ниски от средните за ромските жени. От друга страна, младите хора между 15 и 17 години, участвали в проучването, бяха попитани дали са били свидетели на действия, представляващи основните типове ДН, и около 17% от тях отговарят положително. Това може само да означава, че броят домакинства с деца до 15 г., които или са били свидетели, или са станали преки жертви на насилие, е в голяма степен несъобщаван.

Ако коефициентът на разпространение показва колко хора някога са ставали жертви на ДННОПП, или поне колко от тях съобщават за това, коефициентите за честота показват това за определен период от време. Фигура 9 представя коефициенти за честота на ДННОПП за последните 12 месеца, предхождащи проучването, въз основа на споделяния опит за най-скорошните случаи. Според този опит, средно един на всеки десет от населението на страната

годишно е засегнат от ДННОПП, като делът на жените е с около една четвърт по-висок от този на мъжете. Същевременно, една от шест ромски жена и момичета споделя за преживяно ДННОПП през последните 12 месеца, което е с около 60% над стойността за жените от общото население.

Фигура 9 Жертви на ДННОПП: честота в последната година, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

За да се оцени дали тези числа са големи или не, или с други думи, да се оцени социалното значение на явленията ДН и НОПП, изследването прави паралел между коефициентите за честота на ДННОПП с тези на осемте най-разпространени престъпления срещу личността и собствеността. Както показва Фигура 10, през 2015 г. почти 13% от населението на възраст 15 и повече г. са пострадали от поне едно от най-разпространените престъпления.

Въпреки че подобно на случаите на ДННОПП, тези типове престъпления не винаги се съобщават на властите, разликата между тези, които съобщават в проучвания и тези, които реално са пострадали не се очаква да бъде значителна (за разлика от случаите на ДННОПП); и причината е далеч по-чувствителният характер на явлението ДННОПП. Ето защо коефициенти за честота на ДННОПП от един и същи мащаб с коефициентите за честота за другите видове престъпления означават, че следва да се очаква по-големи части от обществото да бъдат засегнати в действителност.

Фигура 10 Жертви на някои типове престъпления: честота в последната година (2015), %

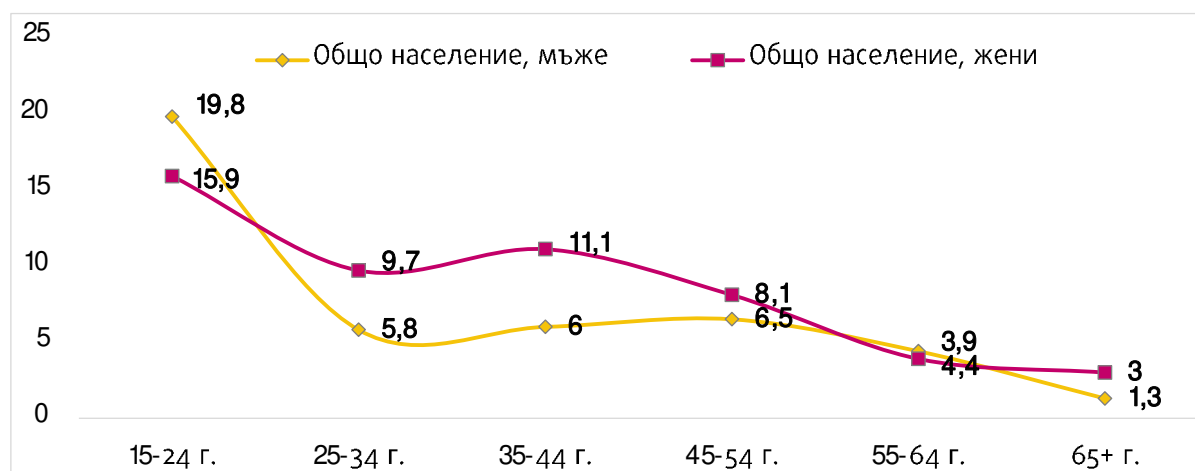

База: Общото население на възраст 15+, N=2503.

Сравнението на коефициентите за честота по пол и възраст като цяло показва по-малки разлики между жените и мъжете, а това отново може да демонстрира как възприетията за ДННОПП и склонността за споделяне на опит с ДННОПП могат да влияят върху резултатите. Сред вече съгласилите се да споделят опита си с ДННОПП, в зряла възраст - между 25 и 44 г. - жените се посочват като по-уязвими от мъжете в случаи на домашно насилие, точно според оценките на някои работещи в кризисни центрове (виж стр. 14), и между 35 и 54 години в случаите на насилие, основано на пола (Фигура 11 и Фигура 12). По-малките разлики между жените и мъжете по отношение на разпространението са косвен индикатор, че пропорцията на скрити жертви на ДННОПП сред мъжете може да е по-висока от тази при жените; или с други думи, мъжете са по-склонни да прикриват виктимизацията си. Това означава, че реалната разлика между дяловете на мъже жертви и жени жертви може да е по-малка, отколкото показват коефициентите за разпространение.

Уязвимостта обаче не се измерва само с факта дали човек е бил жертва или не (през живота си или даден период от живота). Много е важно също какви са мащабите на насилието. Това може да се измерва чрез степента на множественост на насилието: от колко форми на насилие е пострадала жертвата, както и чрез нивото на ревиктимизация: колкото пъти жертвата е преживяла насилие.

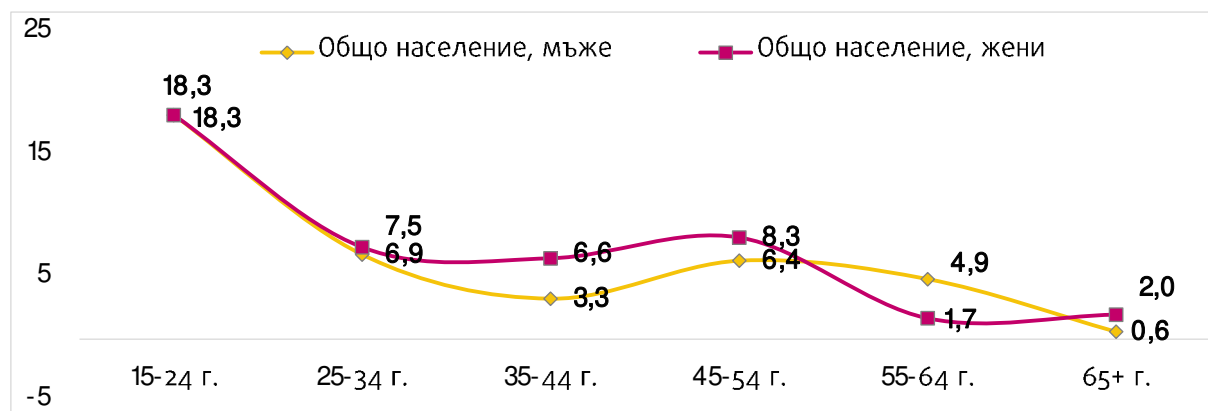
Фигура 11 Възрастов профил на жертвите на ДН по пол: честота в последната година, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294).

35

Фигура 12 Възрастов профил на жертвите на НОПП по пол: честота в последната година, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294).

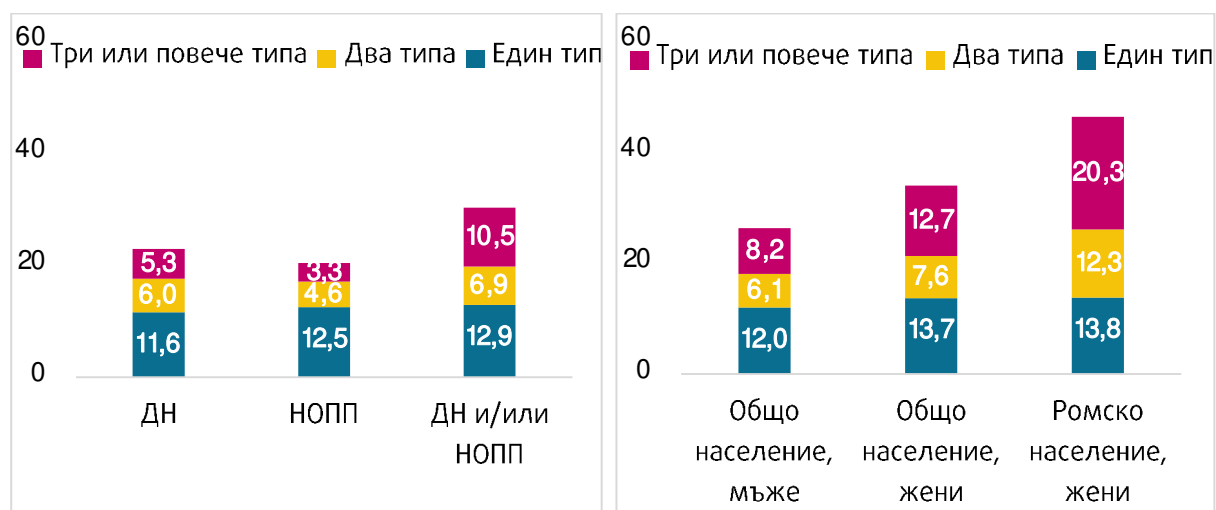
Интервюираните работещи в кризисни центрове твърдят, че на практика всички пълнолетни жертви на ДН в центровете са изпитали поне две форми на насилие: физическо и психологическо. Въпреки че жертвите обикновено избягват коментари по този въпрос, сексуалното насилие също се предполага в огромна част от случаите. Делът на онези, които в допълнение са страдали и от икономическо насилие и/или контролиращо поведение, се оценява на 40% и нагоре. Същото важи и за децата и пълнолетните жертви на НОПП, като обикновено онези от тях, приети в кризисни центрове, са пострадали от най-тежките форми: сексуално насилие или злоупотреба или трафик с цел сексуална експлоатация. Някои специалисти в центрове за деца подозират, че дори когато детето е жертва на пренебрегване, той или тя всъщност са пострадали и от други форми на насилие.

„Психологическо има във всяко едно, при всяко едно физическо насилие винаги има и психологическо, с което сме работили.“

„Най-често е това, пренебрегването или negliжирането, но то обикновено е съчетано и с физическо насилие, т.е. ако допуснем, че едно такова дете скита по улиците, но в семейството нещо се случва, за да скита детето по улиците, нещо се случва, да, има насилие в семейството му, освен тежко negliжиране, има и бой, както се казва, има и бой в съчетание.“ (Работещи в кризисни центрове)

Само в случаите на най-сложни и тежки форми на насилие, обаче, когато жертвите не биха могли сами да се справят със ситуацията, стигат до кризисните центрове; и наблюденията на работещите там професионалисти са свързани именно с този тип случаи. По-цялостна картина на множествеността на преживяното насилие се предоставя от резултатите при проведените изследвания сред общото население и сред ромските жени и момичета. Почти половината жертви на ДН и 39% от жертвите на НОПП сред населението на страната имат опит с повече от една форма на съответния тип насилие; а общо сред всички жертви на ДННОПП в страната, 57% споделят опит с повече от една форма на ДН и/или НОПП (Фигура 13).

Фигура 13 Множественост на преживяното ДННОПП: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503.

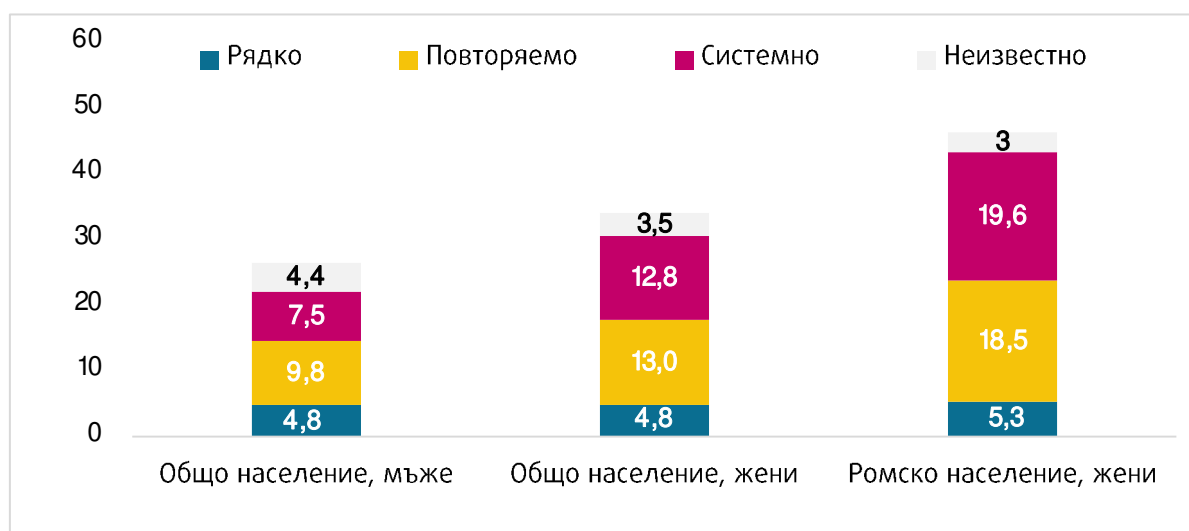
База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Също така, множествеността на насилието не е еднаква за всички социално-демографски групи. Сред общото население, жените са малко по-засегнати от мъжете (60% спрямо 54%), а ромските жени и момичета са по-засегнати от тези сред общото население (70%).

Подобни разлики се наблюдават и по отношение на ревиктимизацията, но тя е много по-разпространено явление от множествеността на преживяното насилие. Жертвите, които преживяват повтарящо се насилие – т.е. изпитали са една и съща форма поне 2, но не повече от 10 пъти – не се различават съществено по пол и етническа принадлежност. Те съставляват поне 37% от мъжете сред общото население, поне 38% от жените и поне 40% от ромските жени (Фигура 14). Жертвите, които страдат от системно насилие, обаче – тези, които са преживели

една и съща форма над 10 пъти – представляват много различни дялове от основните изследвани групи. Ако те съставляват една пета от мъжете при общото население, съответният дял при жените от общото население е една трета, а при жените от ромски произход достига половината.

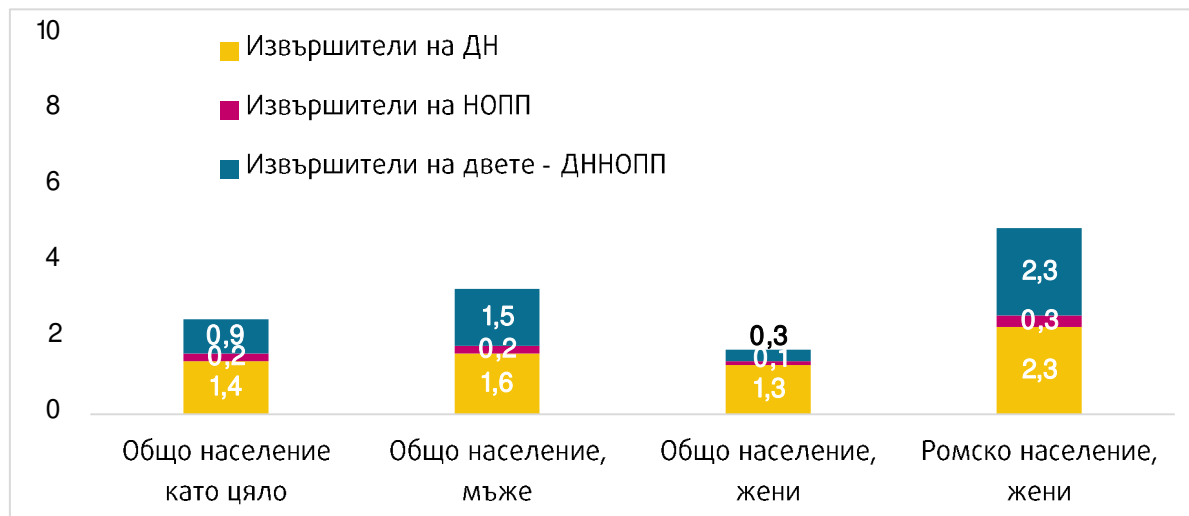
Фигура 14 Ниво на ревиктимизация от ДННОПП: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Като цяло, извършването на ДННОПП е много по-социално неприемливо действие, отколкото опита с ДННОПП като жертва. Същевременно, всички съображения относно осведомеността за естеството на ДННОПП остават валидни. Затова данните за самоопределянето като извършител на ДННОПП трябва да се третират дори с повече внимание от тези за самоопределянето като жертва.

Фигура 15 Извършители на ДННОПП поне веднъж в живота: пряко самоопределяне, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

На този фон, не е неочаквано, че по-малко от 3% сред общото население пряко признават за извършено ДН и/или НОПП по време на живота си (Фигура 15). Очаквано е също, че жените сред общото население пряко съобщават за извършено насилие по-рядко от мъжете, и разликите между двата пола са най-съществени при извършителите и на двата типа насилие (ДН и НОПП). Това, което не беше предварително очаквано, но напълно съпада с твърденията на представителите на ромски общности, е фактът, че делът на ромските жени, които направо признават, че са извършили ДН/НОПП, е дори по-висок от този на мъжете сред общото население. Това особено се потвърждава при извършителите на домашно насилие, както и при извършителите и на двата вида: ДН и НОПП.

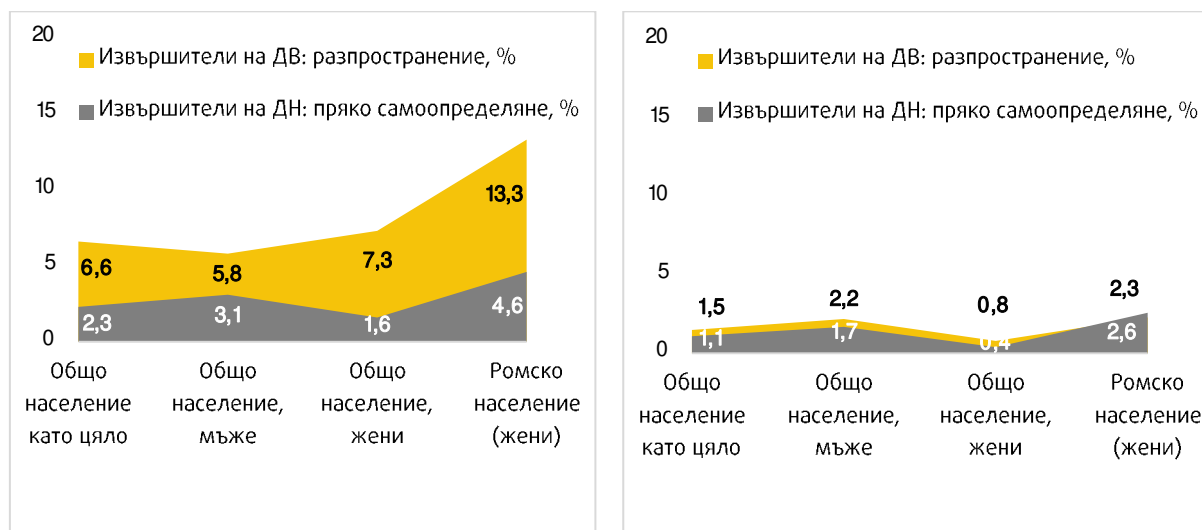
По време на проведените дискусии с жените от ромски произход, те говорят разказват за случаите на жени, които бият своите съпрузи, с приповдигнато настроение, смях и дори скрито одобрение. Изглежда, че те възприемат тези случаи като отмъщение, като заслужено наказание за цялото страдание на жените и като вид овластяване и връщане на женското достойнство.

„Така беше, много силна жена, моята свекърва. Бог да я прости, моята свекърва беше яка, а от дете като мъжкарана. Сбъркан пол, дете има една дума. Той нещо като шикалкавеше от време на време, изневеряваше, и тя като го ломи, яката го ломи.“ (Жена от ромска общност)

Ножицата в съобщаването на извършване на насилие (разликата между прякото самоопределяне и коефициентите на разпространение – съобщаването на специфичен тип опит), не е толкова голяма като тази при виктимизацията. Причината е именно социалната неприемливост: независимо дали съответните действия се осъзнават като представляващи ДННОПП или не, те все пак остават морално осъдителни, и следователно, нежелани за споделяне. Това се потвърждава особено при съобщаването за извършване на НОПП, където ножица почти няма (Фигура 16). Относно ДН има някои интересни и определено неочаквани

резултати. Коефициентът на разпространение на извършването сред жените от общото население е по-висока от тази при мъжете, но ножицата в съобщаването при жените е почти двойна в сравнение с тази при мъжете. Това може да означава, че равнището на запознатост с различните форми на ДН при жените е по-ниско. Същевременно обаче, ножицата на съобщаване при жените от ромски произход е по-малка от тази при жените като цяло (с коефициент на разпространение 2.9 пъти по-голям от прякото самоопределяне, в сравнение с 4.5 пъти по-голям коефициент на разпространение при жените от общото население). Едно възможно обяснение би могъл да бъде фактът, че ромските жени имат по-малко задръжки да признаят за извършване на ДННОПП, и това е доста реалистично в светлината на нагласите им, демонстрирани по време на груповите дискусии. Друго възможно обяснение може да е широко разпространената погрешна представа в обществото, че само мъжете могат да бъдат извършители на ДННОПП, а жените могат да са само жертви.

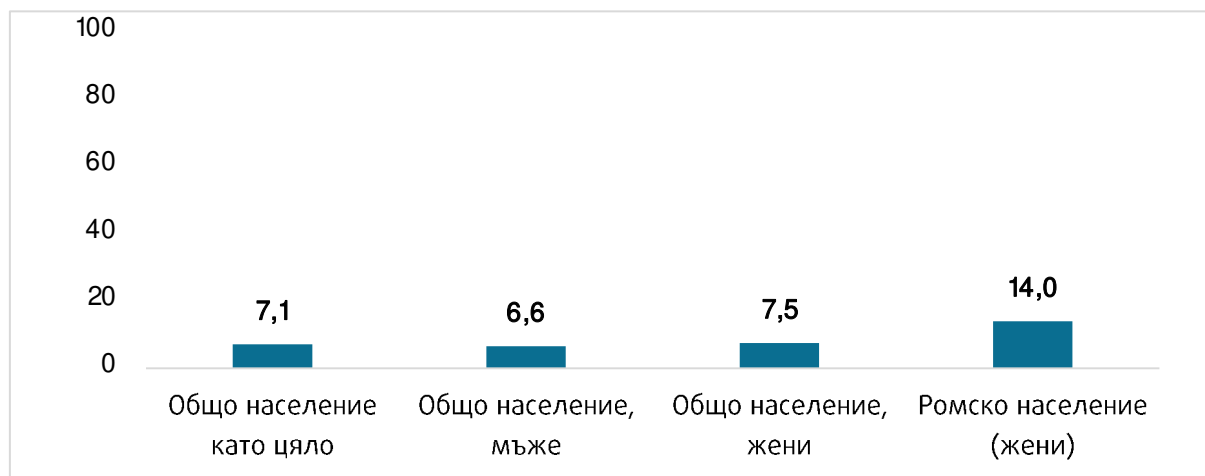
Фигура 16 Ножица в съобщаването на извършване на ДННОПП по пол и етническа принадлежност

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Когато двата типа насилие - ДН и НОПП се комбинират се забелязва, че делът на самоопределилите се като извършители сред ромските жени е почти двойно по-голям от този при жените от общото население. Вярваме, че това е комбиниран ефект на средата: по-високо равнище на насилие в ромски общности и гореспоменатата разлика в задръжките за споделяне на този вид опит. Фактът, че делът на жените от общото население, които са признали опит като извършители на ДННОПП, е дори малко по-висок от този на мъжете (съответно 7.5% и 6.6% - Фигура 17), също заслужава специално внимание. Предвид информацията от различни източници и групи респонденти, че жените като цяло са по-уязвими на ДННОПП от мъжете, тези данни на практика показват, че мъжете са по-склонни да прикриват опита си като извършители.

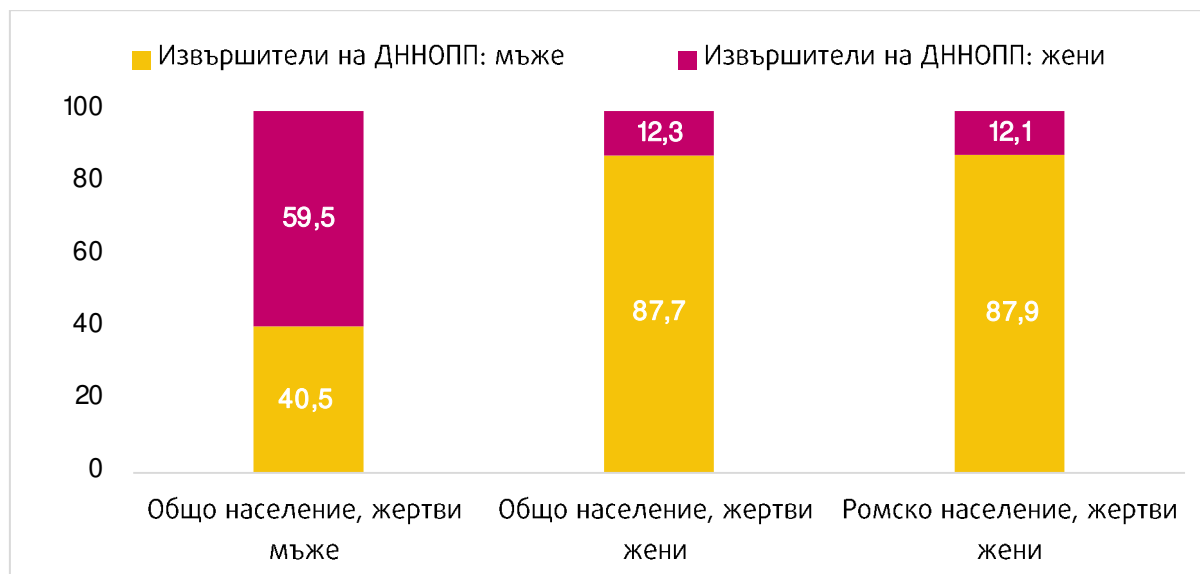
Фигура 17 Извършители на ДННОПП: комбинирани коефициенти на разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

В тази ситуация, в която социалната неприемливост значително изкривява информацията от потенциалните извършители, информацията, предоставена от жертвите е по-надеждна. При обобщение на опита на жертвите от последния преживян случай за всеки вид ДННОПП се вижда ясно, че както жените от ромски общности, така и жените от общото население страдат предимно от мъже извършители (88% и за двете групи – Фигура 18). Все пак делът на жени, пострадали от жени не трябва да се подценява. Мъжете жертви също страдат от насилие най-вече от страна на извършители от срещуположния пол; но при тях делът на жертвите с извършители от същия пол е три и половина пъти по-голям, отколкото при жените.

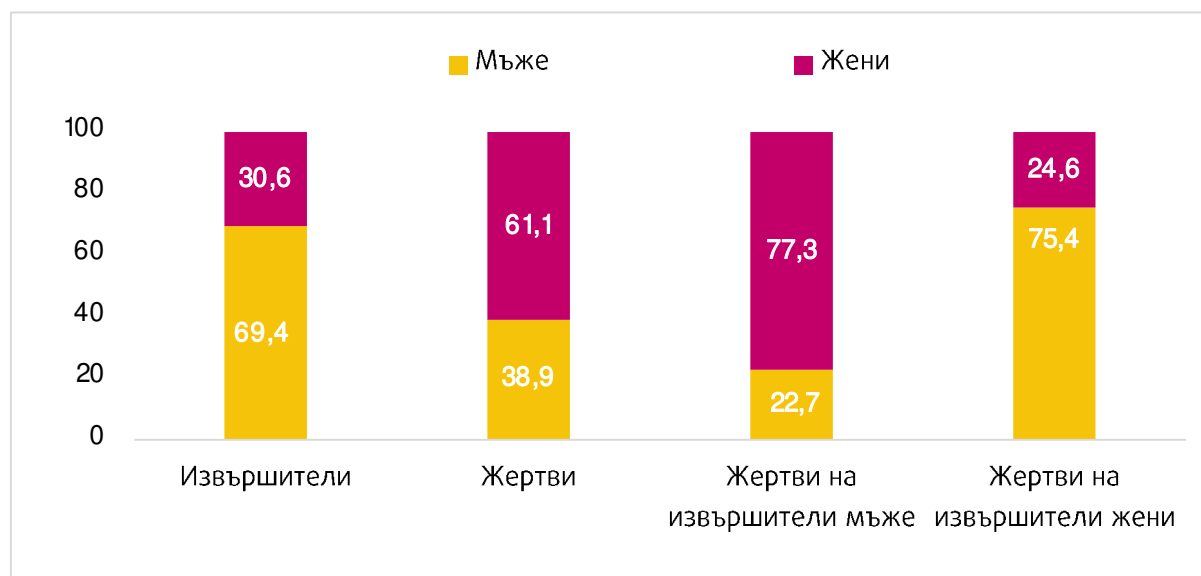
Фигура 18 Виктимизация в последния случай на ДННОПП по пол на извършителите: % от случаите

База: 1105 случая на ДННОПП с мъже жертви от общото население, 1738 случая на ДННОПП с жени жертви от общото население, 867 DGBV случая на ДННОПП с жени жертви от ромското население

Все пак тези данни не дават достатъчно информация, за да се оцени съотношението на извършителите по пол. За да го установим, сметнахме дяловете на жертвите и извършителите от всички последни случаи, съобщени от респондентите (Фигура 19). Според свидетелствата на хората сред общото население, признали опит като жертви в поне една форма на ДННОПП, близо 70% от извършителите са мъже, а почти една трета са жени. При жертвите съотношението по пол е обратно: около 61% са жени, а 39% са мъже. Тези данни предоставят по-солидно потвърждение на хипотезата, че жените са по-уязвими от мъжете по отношение на ДННОПП, въпреки вероятността делът на действителните жертви, които прикриват своите преживявания, да е по-висок при мъжете. Същевременно, делът на мъжете жертви е доста съществен: на практика, 4 от 10 жертви на ДННОПП над 15 г. са от мъжки пол. Фокусирането единствено върху уязвимостта на жените би означавало, че все повече и повече се отдалечаваме от разбирането на явлението ДННОПП.

Фигура 19 Извършване на последните случаи на ДННОПП: % от случаите

База: 1105 случая на ДННОПП с мъже жертви от общото население, 1738 случая на ДННОПП с жени жертви от общото население, 867 DGBV случая на ДННОПП с жени жертви от ромското население

Анализът на информацията от най-скорошните случаи на ДННОПП показва също, че три четвърти и от жените, и от мъжете извършители насочват действията си срещу другия пол. Това може да означава, че основаните на пола конфликти, или конфликтите между различните възприятия за пола може да са причина не само за НОПП, но и за значителна част от ДН.

Фигура 20 Дял на извършителите сред жертвите, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

ДННОПП очевидно не е едностранен процес. От дълго време анализаторите на насилието твърдят, че насилието поражда насилие. Това се потвърждава и от настоящото изследване и потвържденията идват от няколко различни източника. От една страна, 82% от извършителите сред общото население са преживели поне една форма на насилие през живота си. Една от пет жени жертви сред общото население на страната, един от четири мъже жертви и почти една трета от жените жертви от ромски произход признават, че са извършвали насилие (Фигура 20).

По време на дискусиите с представителите на ромски общности, участниците също споделиха убежденията си, че децата на родители насилници повтарят тяхното поведение в зряла възраст. Не на последно място, част от интервюираните пълнолетни жертви откриват причината за насилието срещу тях в детството на извършителите:

„Старите хора пак се оплакват на някой, а пък децата всичко таят и после като растат, те стават озверени, агресивни.“ (Жена от ромска общност)

”- Защо смятате, че той е правил това?”

- Според моето лично мнение, защото той е бил малтретиран от сестра си като малък.“ (Пълнолетна жертва)

Типове домашно насилие

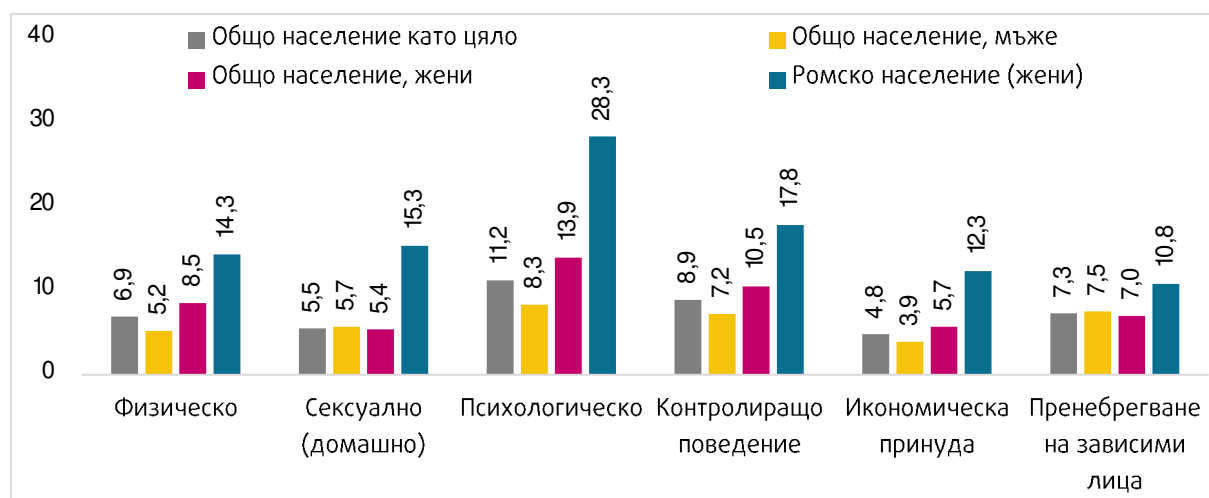
Както беше разяснено в ОСНОВНИ ОПРЕДЕЛЕНИЯ, обхватът на настоящото изследване надхвърля правните разпоредби на Закона за защита срещу домашното насилие, и по-специално неговият чл. 2. За разлика от Закона, изследването не слага граници в степента на родственоост на извършителите и включва насилие, извършено от съжителители или обгрижващ персонал, като служители в институции от резидентен тип за деца, които нямат родствена връзка с жертвите. Също така, освен формите на домашно насилие по чл. 1 – физическо, сексуално, психологическо, икономическо насилие и контролиращо поведение/ ограничаване

на личните права – сред типовете ДН включихме и пренебрегването и отказа за предоставяне на помощ на зависими лица, на които извършителят е длъжен да предостави помощ: деца, възрастни, хора с физически или психически заболявания или хора с увреждания. Понеже този последен тип пасивно причинява физическа, психологическа, икономическа и други вреди, ние възприемаме включването му в изследването като съответстващо на духа на закона, въпреки че не следва неговата буква.

Като цяло, психологическото насилие и контролиращото поведение са най-често споделяните форми на насилие (Фигура 21). Приблизително един от десет души от общото население съобщава за тях, а от жените роми съответно 28% и 18%. По-рядко споделяните форми на насилие са икономическата принуда и сексуалното насилие и тормоз в домашна среда, за които съобщават съответно 12% и 15% от жените от ромски общности и 5% от хората от общото население.

Като цяло, наблюденията относно разликите по пол и етнос при общите коефициенти са валидни също и при отделните форми на ДН. Сред общото население, жените съобщават за преживяно насилие по-често от мъжете, като разликите варират между 45 и 70% (Фигура 21). От друга страна, ромските жени съобщават за опит като жертви на ДН много по-често от жените като цяло в страната, като разликите се измерват в пъти.

Фигура 21 Жертви на различни типове ДН: коефициенти на разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Има обаче изключения и специфични случаи, които се нуждаят от подробен коментар. Сред общото население жените по-рядко съобщават за сексуално насилие и злоупотреба в домашна среда от мъжете. Разликата не е много съществена, но е видима, и което е по-важно, изглежда нелогична. Единственото разумно обяснение е, че равнището на съобщаване е нереалистично ниско поради липса на осведоменост, че определени действия представляват насилие и злоупотреба, както и поради липса на желание за споделяне на този тип „срамни“ преживявания. Вече беше коментирано в предишната глава, че в много случаи жертвите изпитват хипертрофирано чувство за отговорност за отношенията си с извършителя. От разговорите с пълнолетни жертви, настанени в кризисни центрове става ясно, че повечето от

тях са възприемали нежеланите сексуални отношения с техните партньори като нещо, което са избрали да търпят, а не като принуда или злоупотреба от страна на извършителите. Причините за този „избор“ обаче винаги са били страхът от по-брутално насилие; или вярването, че бидейки във формална или неформална връзка, те са „задължени“ да се съгласят с половия акт.

„Има случаи да ми е неприятно, но си казах „нали за това сме мъж и жена“ – да бъде удовлетворен, за да се продължи.“

„Не мога да отговоря точно, не знам – за да не се разсърди, за да не става пак конфликт – защо не го желая, какво правя, има ли някой друг и от тази гледна точка може би да си помисли, че след като не желая с него, може би имам нещо друго, някой друг мъж, което не е вярно естествено, но как да го убедиш един човек в това нещо, при положение че... Когато е било след скандали, някакви караници и такива неща, не съм искала, както и всеки човек - нормално.“ (Пълнолетни жертви)

Въпреки че е три пъти по-голям (15%), делът на жените от ромски произход, които споделят, че са пострадали от домашно сексуално насилие изглежда значително по-нисък от реалната стойност. Твърденията на участниците в груповите дискусии с роми подсказват, че този тип насилие е доста разпространен в семействата в общността. Освен другите форми на сексуално насилие и злоупотреба, респондентите са помолени да споделят дали са били принудени да сключат брак или да съжителстват с друг човек против волята си и само около 8% от ромските жени и момичета отговарят положително (Анекс 2, Фигура 50). Същевременно, ромските жени-участници в груповата дискусия твърдят, че само 10 или 20 години по-рано това явление е било масово в тяхната общност и затова значителна част от жените над 35 г. са го преживели.

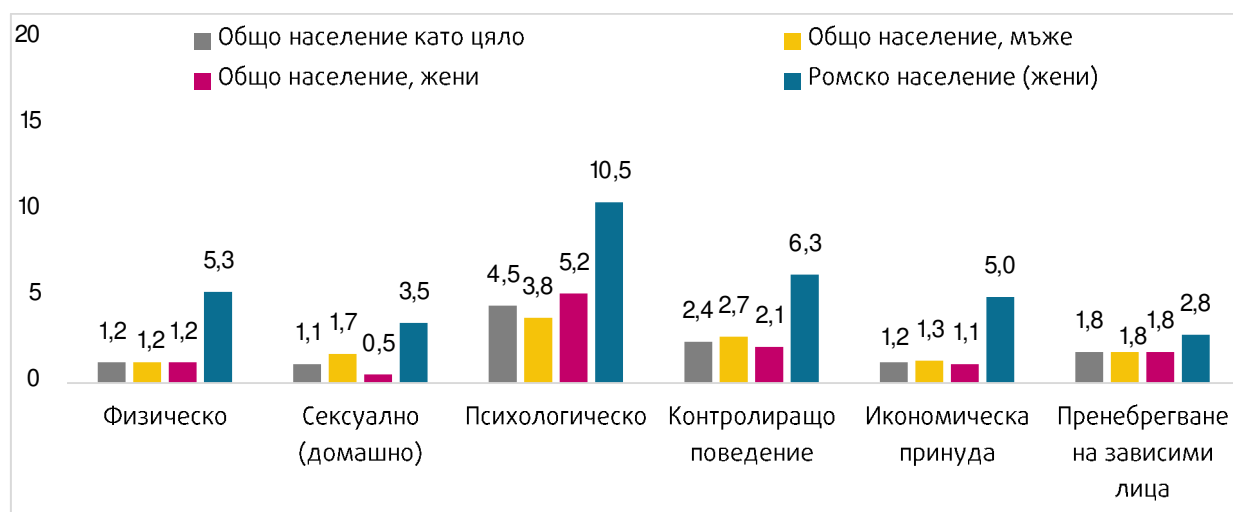
Друг тип домашно насилие, което се съобщава по-често от мъже, отколкото от жени (7.5% към 7%) е пренебрегване или отказ на помощ за зависими хора: деца, възрастни хора, болни или хора с краткосрочни или дългосрочни увреждания. Въпреки че разликата не е голяма, тя показва, че в някои случаи жените все още се възприемат като хора, които предоставят грижи, но рядко имат нужда от тях. Това възприятие към женския пол е и причина за необикновено малката разлика между коефициентите на разпространение за жените роми и жените от общото население. Пренебрегването в периоди на зависимост е третата най-често регистрирана форма сред населението като цяло, но е по-малко споделяна форма на ДН от ромските жени. Според работещи в кризисни центрове за деца, случаите на пренебрегване или недостатъчен родителски капацитет водят до поведенчески проблеми, което е най-честата причина да бъдат настанявани деца в техните центрове.

Освен домашното сексуално насилие, психологическото насилие и икономическата принуда са другите два типа ДН, при които коефициентите на разпространение сред ромските жени надвишават така съществено тези за жените от общото население. И в двата случая, разликата между двете групи в двойна. Както бе описано в предишната глава, представителите на ромски общности идентифицират изнудването за пари като един от най-важните фактор за ДН.

"- Ама тормоз може да е най-елементарно за цигари, за кафе..."

- Няма цигари, няма кафе, той може да вдигне къщата на балон." (Жени от ромска общност)

Фигура 22 Жертви на различни типове ДН: честота в последната година, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Коефициентите за честота за основните форми на домашно насилие (дяловете на жертви, пострадали в последните 12 месеца) показват сходни тенденции с тези при коефициентите на разпространение (Фигура 22).

Отново най-разпространените форми на ДН са психологическото насилие и контролиращото поведение. Също така, дяловете на жените жертви от ромски произход, пострадали през последните 12 месеца, надвишават значително дяловете на жените от общото население.

Разликите обаче са още по-съществени в сравнение с тези, демонстрирани при коефициентите на разпространение, особено по отношение на физическо и сексуално насилие, както и на контролиращо поведение и икономическа принуда. Това може да означава, че коефициентите на разпространение за тези форми на ДН подценяват действителната ситуация е в по-голяма степен, отколкото при жените сред общото население на страната, и могат само да демонстрират по-високото ниво на ревиктимизация при ромските жени, обсъждано по-горе.

Освен задълбочената разлика по отношение на сексуалното насилие и злоупотреба, друга тенденция, която се нуждае от коментар, са по-високите коефициенти за честота при мъжете по отношение на физическото насилие, контролиращото поведение и икономическата принуда (за разликата от съотношението между половете, показано при коефициентите на разпространение). Равнищата на ревиктимизация като цяло, обаче, са по-ниски при мъжете, отколкото при жените. Единственото възможно обяснение за противоречието между коефициентите за разпространение и за честота за тези форми на ДН е вероятно по-голямата латентност при мъжете.

Типове насилие, основано на полов признак

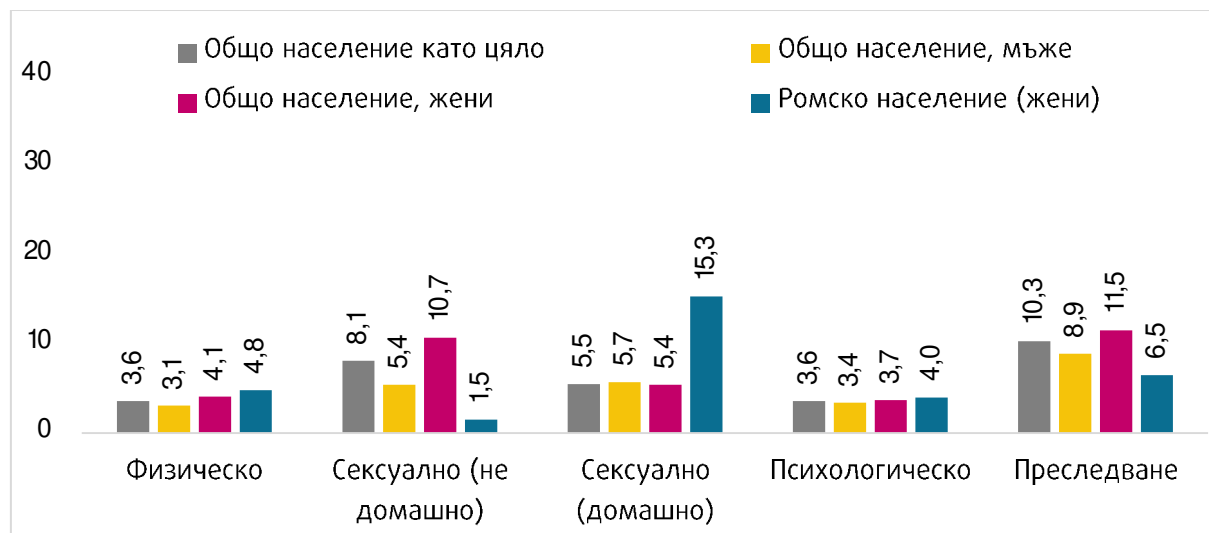
Сексуалното насилие и тормоз са като цяло най-често регистрирани типове НОПП, следвани от преследването. Първият тип засяга поне 13% от общото население, а вторият – поне 10% (Фигура 23). За разлика от домашното сексуалното насилие и злоупотреба, за актове извън домашната среда се съобщава два пъти по-често от жените сред общото население (едновременно в сравнение с мъжете и с домашната форма). Това означава, че като цяло домашното сексуално насилие и злоупотреба се осъзнават, въпреки че не се споделят във всички случаи. Делът на ромските жени, обаче, които признават, виктимизация по отношение на тази форма, е изключително малък на фона на жените от общото население. Възможни причини могат да бъдат затвореност на ромските общности и общата ситуация на ромските жени, в която те сравнително рядко напускат своите махали. Това може също да обясни и относително ниският коефициент на разпространение на преследването при ромските жени. Всъщност, най-типичният случай, при който ромски жени са жертви на сексуално насилие е ако са въввлечени в принудителен брак или в сексуална експлоатация и трафик от собствените им семейства. Този проблем беше дискутиран подробно по време на проведените фокус-групи с представители на ромски общности.

46

"Аз съм чул майка как кара дъщеря си дори да проституира." (Мъж от ромска общност)

"И като каже бащата: „Тази вечер ще те жена еди-на-кого си“, и тя момичето от страх отива." (Жена от ромска общност)

Фигура 23 Жертви на различни типове НОПП: коефициенти на разпространение, %

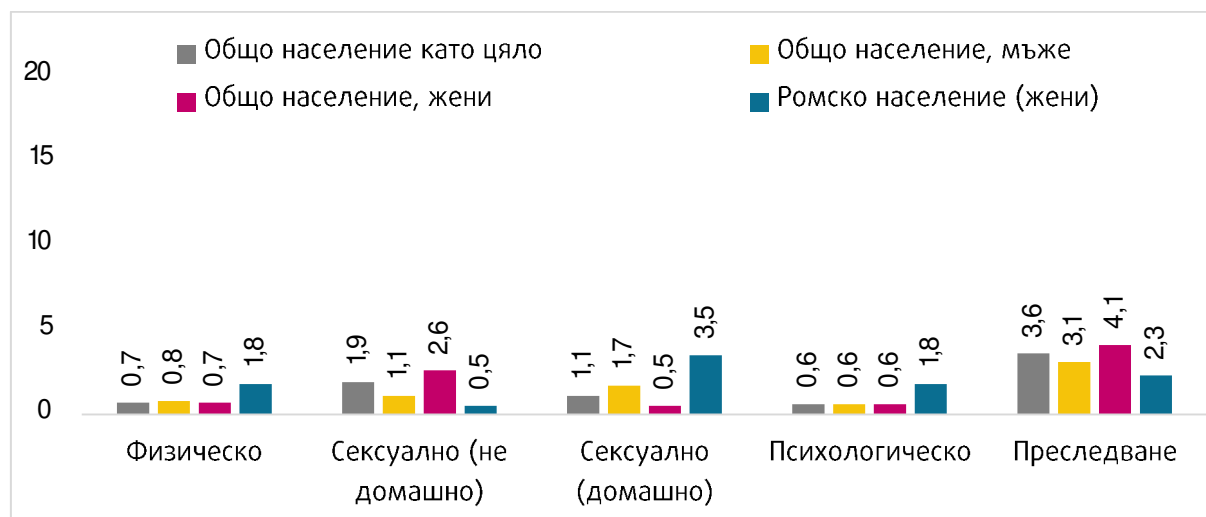

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

За другите два основни типа - физическо и психологическо насилие, основано на пола, се съобщава от 4% от населението, с относително малки разлики по пол и етнос. Отчасти, това може да е поради затрудненията, които изпитват хората да определят дали действията

спрямо тях са били мотивирани от обстоятелства, свързани с пола или възприятия за пола, или не. Сравнението на коефициентите за честота по-скоро потвърждава тази хипотеза. Коефициентите за честота при ромските жени се различават от тези при жените от общото население видимо по-съществено, отколкото в случая на коефициентите на разпространение. Това означава, че ромските жени и момичета, които вече са осъзнали свързания с пола характер на действията, от които са пострадали, съобщават по често за тях (Фигура 24).

Фигура 24 Жертви на различни типове НОПП: честота в последната година, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N=1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

Изследването също така проучи случаи, в които насилие или злоупотреба, основани на полов признак, са извършени от представители на здравни институции. Това са случаи, при които жертвите са били подложени на неадекватно третиране, докато търсят здравни консултации и медицинска помощ за проблеми с тяхното сексуално или репродуктивно здраве. Сред общото население, жените по-често съобщават подобни преживявания в живота си в сравнение с мъжете: 3.1% сравнени с 1.2%, и тази разлика е разбираема, тъй като жените търсят медицинска помощ за своето сексуално и репродуктивно здраве много по-често от мъжете. Сред тези, които са търсили такава помощ, разликите са несъществени: 15.5% при мъжете и 15.3% при жените. Вероятно това се дължи на факта, че когато мъжете посещават медицински специалисти заради своето сексуално и репродуктивно здраве, това е най-често свързано със сериозни състояния, докато голяма част от посещенията на жените са превантивни.

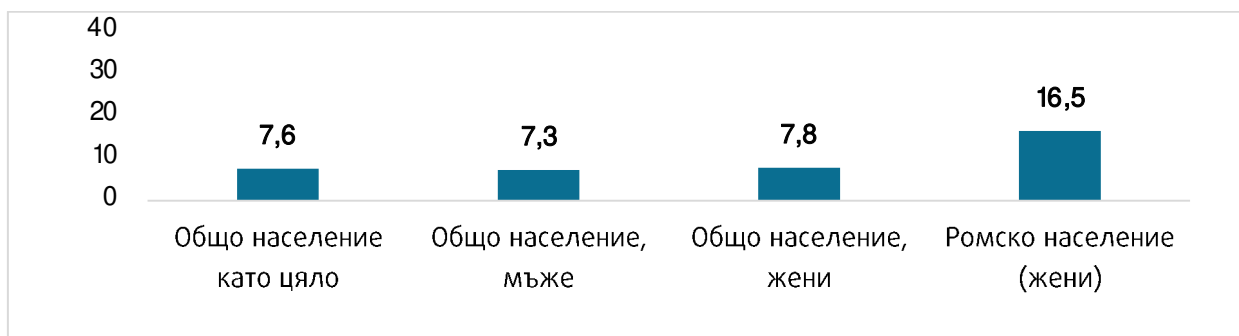
Същевременно, коефициентът на разпространение при ромските жени е по-нисък от този при жените от общото население (12.7%) и това общо взето съответства на други форми на НОПП като преследването и сексуалното насилие извън домашна среда. Вероятна причина може да е по-високата здравна култура сред общото население на страната, която прави хората по-взискателни към информацията и лечението, което получават.

Домашно насилие, основано на полов признак

Когато преживяното насилие е основано на пола, а извършителят е част от домашната сред на жертвата, се наблюдава пресечна област от случаи едновременно на домашно насилие и насилие, основано на полов признак. Според опита, споделен от респондентите, поне 7-8% от мъжете и жените сред общото население някога са ставали жертва на подобно насилие, а при ромските жени и момичета делът е двоен (Фигура 25). Тази разликата между двете групи жени е подобна на разликите по отношение на повечето форми на домашно насилие; но разликата между жените и мъжете от общото население е много по-малка.

48

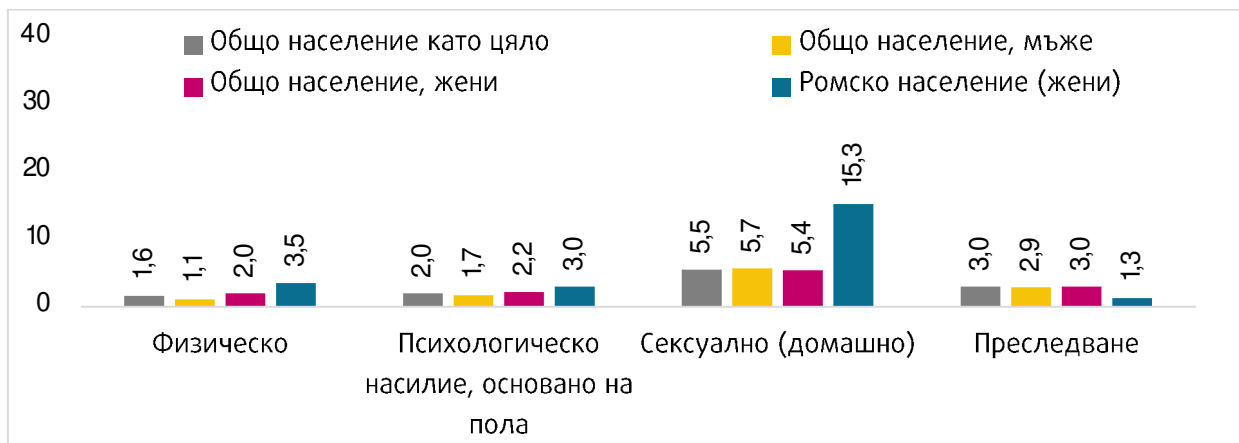
Фигура 25 Жертви на домашно насилие, основано на пола: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

По типове домашно НОПП, обаче, резултатите са по-близки до отнасящите се за НОПП като цяло. Най-често съобщаваният тип е домашното сексуално насилие, следвано от домашното преследване, а разликите по пол и етнос са подобни на вече описаните (Фигура 26). В действителност, единствено за сексуалното насилие и злоупотреба се съобщава по различен модел в зависимост от случая: на извършител от домашната или извън домашната среда.

Фигура 26 Жертви на домашно насилие, основано на пола по типове: разпространение, %

База: Общото население на възраст 15+, N=2503 (мъже N=1209 и жени N =1294); ромски жени на възраст 15+, N=400.

ПОСЛЕДИЦИ ОТ ДННОПП ОТ ГЛЕДНА ТОЧКА НА СОЦИАЛНИТЕ ИМ ИЗМЕРЕНИЯ

Проблемната област на **последниците** от ДННОПП, върху която се фокусира настоящият доклад, разглежда предимно социалните измерения на вредите и щетите, а не толкова тяхното разнообразие. Съгласно целта на Националното изследване да анализира и обобщи проблемните точки, по които жертвите се нуждаят от повече или по-ефективна подкрепа, проучихме възприятията на жертвите за преживяното от тях насилие: до колко сериозно възприемат тези случаи и как ги определят; възприятията за бъдещето на жертвите, настанени в кризисни центрове и нагласите на ромските общности.

Трябва да се подчертае, че последниците за жертвите, настанени в кризисни центрове, се различават от тези за жертвите, идентифицирани чрез проучвания сред общото население и сред ромски жени и момичета, и това е напълно естествена разлика. Жертвите, настанени в кризисни центрове, обикновено са пострадали от тежки форми на повтарящо се или системно насилие и не са имали собствени ресурси да се справят с него. Докато при населението като цяло личните ситуации варират и тежкото системно насилие представлява малка част от случаите.

Относително по-толерантните нагласи към преживяното насилие, демонстрирани от жертвите от ромски произход (обсъдени в следващата глава) не означава, че ромите не са в състояние да осъзнаят вредните последици от ДННОПП върху семействата и общностите им. Представителите на ромски общности свидетелстват, че ДННОПП често пъти е имало сериозни физически последици за жертвите, включително случаи на дълготрайни увреждания и смърт.

"Племенниците му. Заради неговите пари да го ударят по стълбите с някакъв голям кол и го събориха, че да му вземат парите, и умря."

"- Живя после две години, не е починала от намушкане. То не беше много тъй, по малко, ама психиката ѝ не издържа."

- Достатъчно е, това е, че насилието те загубва." (Жени от ромски общности)

Участниците в груповите дискусии подчертават неблагоприятните последици, които може да има за децата от насилието между родителите, както и механизмите на засилване и „пренос“ на насилието. От една страна, след системно насилие, семействата често се разпадат и децата се оказват лишени от единия си родител. От друга страна, те също стават жертви на насилие: като свидетели или като преки жертви, веднъж преди раздялата на родителите втори път след нея, когато родителят, с когото остават да живеят, има друг партньор, който също ги малтретира. В резултат, децата жертви на свой ред стават насилници, когато пораснат.

"Майка ми е женена, то даже не е женена, втори съпруг има, турчин. И тъй като аз не съм негово дете, до 12-тата си годишнина системно бях тормозена по всякакъв начин – психически, физически, всякакъв начин. Така че определно кавгите на родителите влияят върху децата."

"Този, който е извършител на това насилие, ще ви кажа от моя житейски живот, говоря за мен, който е опитвал насилие, предава насилие." (Представители на ромски общности)

Освен това, и жените, и мъжете от ромски произход потвърждават, че ДННОПП провокира вражди между родовете, които продължават няколко поколения, увеличат мащабите на насилието до застрашителни размери и разрушават целостта на общностите.

"Аз съм родом оттам, но съм тук вече 30 години откак съм омъжена. А тия вражди, които ги имаше още тогава, когато бях там на 20 години, помня побоища, убийства, още като дете, преди да ходя на училище... И още, ето скоро преди Нова година имаше пак убийства от тези родове."

"Почват да се конфронтират, да не се приемат, почва омраза, почват вече да не могат да бъдат заедно, в близкост." (Представители на ромски общности)

Насилието може да причини не само физически или психически, но и дългосрочни икономически вреди на жертвите роми, особено на жените и момичетата. За младите момичета, сключили брак като деца и спрените от училище по други причини, това означава ниско образователно ниво, малко възможности за работа, както и всички други последици от неблагоприятния им позиция на пазара на труда. За жените, възпрепятствани да работят това означава бедност в текущата им ситуация, борба за изхранване на децата им, но също по-голяма бедност в бъдеще поради липсата на трудов стаж и социални осигуровки, както и достъп до медицинско обслужване поради невъзможност да плащат здравни осигуровки. На практика, ДННОПП допринася за бедността и социалното изключване на ромските общности.

"- Един ден мъжа ѝ пита моя съпруг: "А, жена ти вече пенсионерка. А моята жена няма 21 работни дни."...

- И после няма пенсия, няма нищо?

- Какво ти пенсия? Тя в болницата не може да отива." (Жена от ромска общност)

Анализът на положението на жертвите, настанени в кризисни центрове, базиран на техните собствени твърдения, информация от работещите в централите и изследователски наблюдения води до извода, че последиците от преживяното насилие могат да се разделят на четири основни групи: свързани със сигурността, икономически, здравни и социални при пълнолетните жертви; и свързани със сигурността, образователни, здравни и социални при децата жертви. Доколкото обаче образователните последици са също и икономически в дългосрочен план, реално категориите последици са едни и същи. Различните щети, които жертвите понасят, могат да доведат до различни типове последици. Наблюдаваната зависимост между вреди и последици е илюстрирана във Фигура 27 и Фигура 28.

Свързаните със сигурността последици трябва да се смятат за най-опасни, въпреки че за част от жертвите те са само потенциални. От една страна, всички пълнолетни жертви и половината от децата, настанени в кризисни центрове, са преживели ревиктимизация. Не само че са страдали от системно насилие (продължило от 2 години, дори в случаи на деца, до 45 години),

но също са страдали от насилие отново, след като са потърсили помощ от институции. От друга страна, рискът от ревиктимизация и страхът от нея присъстват при почти всички пълнолетни жертви и поне при четвърт от децата жертви, след като напуснат кризисните центрове (а при пълнолетните, дори и по време на престоя им). Това е така, защото някои от пълнолетните са склонни да се съберат отново с насилниците си, след като ограничителният период приключи, а други не чувстват достатъчно гаранции за сигурността си след този период. В резултат, най-голямата и постоянна нужда на жертвите е гарантирането на сигурност, а засега мерките по този въпрос са неадекватни или недостатъчни.

"Ами плановете, де да знам. Плановете като се прибера, като изляза оттук да се прибера вкъщи и да е всичко нормално, това искам." (Пълнолетна жертва)

"Ще дойде и просто няма да ме остави жива и няма никакъв ефект от всичката тази работа, според моята нагласа." (Пълнолетна жертва)

"Първо, оня ако ме докопа някъде гаранция, че ще ме убие, това е - гаранция." (Дете жертва)

Въпреки че не засягат всички от интервюираните жертви, следващи по спешност са здравните последици от насилието. По време на теренното проучване се натъкнахме на множество щети върху здравето на жертвите. Най-опасният случай е, когато насилието е предизвикало автоимунни заболявания или животозастрашаващи физически травми, които в най-добрия случаи причиняват краткосрочно или дългосрочно увреждане. В други случаи, жертвите придобиват доживотни хронични заболявания и специфичен под-тип на тези случаи е когато насилието провокира или влошава тежки психически разстройства, нуждаещи се от постоянно лечение. Наблюдават се и депресивни и панически разстройства, както и нарушения на съня, които могат да продължат по-кратко време, но също изискват адекватно професионално лечение. Не на последно място, в случаи на сексуално или физическо насилие, съществуват рискове от потенциални здравни проблеми в бъдеще. Наблюденията показват, че кризисните центрове работят активно за подобряването на здравия статус на клиентите си, но срещат доста пречки (коментирани по-нататък) и са ограничени от относително краткия престой (няколко месеца) на жертвите в техните центрове, въпреки че в някои случаи е необходима по-продължителна здравна подкрепа в зависимост от сериозността на състоянието и икономическата независимост, която клиентът успее да постигне. Сигурно е, че жертвите се нуждаят от по-дълга психотерапевтична помощ, отколкото е престоят им в кризисните центрове.

Икономическите/ образователните потребности също са от голямо значение за живота на жертвите и когато става дума за пълнолетните жертви, те настъпват незабавно. На първо място, практически всички интервюирани пълнолетни и деца са загубили дома си и са принудени да търсят и да плащат за ново жилище, или да се върнат отново при домашните насилници или обратно в рисковата среда, която ги е направила жертви на НОПП. Според интервюираните служители в кризисните центрове, има случаи, при които съдят присъжда на жертвите имотите, в които са живели преди това; но сред интервюираните жертви няма такива случаи: съдебното дело или е било загубено, или тепърва предстои. Всъщност жилищният

проблем е на първо място сред тревогите на огромното мнозинство от пълнолетните жертви и е номер едно в техните планове в случаите, когато този въпрос още не е решен.

"Не само срамът, също така пречи и липсата на финансови средства, тъй като е много трудно да започне живота си отначало. Това спира повечето жертви да потърсят помощ, тъй като те трябва сами да се справят финансово, да имат жилище. Кризисните центрове осигуряват 6 месеца подслон, оттам нататък жертвата трябва да продължи сама, ако има дете също е много трудно и това става все по-трудно и трудно за нея. Затова повечето жертви се връщат при насилниците." (Работещ в кризисен център)

И разбира се, всяка пълнолетна жертва, която е била в майчинство, безработна или просто принудена да смени населеното място, е загрижена за заетостта. Тъй като повечето от пълнолетните жертви имат непълнолетни деца, намирането на работа е съпроводено с проблеми покрай децата, като смяна на личния лекар, преместване в друго училище, записване в детски градини. В много случаи проблемът със заетостта е усложнен от неблагоприятни шансове за жертвите на пазара на труда: общото ниво на безработицата в регионите на местоживеене, недостатъчна степен на образователни и квалификационни умения поради рано сключени бракове (дори и те да са се случили след навършване на пълнолетие), загуба на умения и възможност за работа след майчинство или дългогодишни ограничения да работят. На свой ред, децата жертви – независимо дали преки потърпевши или деца на пълнолетни жертви – страдат от пропуски или отпадане от училище, както и от смяна на училището заради преживяното. Често пъти те губят образователни шансове, защото са принудени да се преместят в селища, в които няма училища с профил, подобен на този на училищата, които е трябвало да напуснат, или поради поведенчески проблеми са били изключени от училищата, в които са учили. Всяко от интервюираните деца жертви се е сблъсквало с един или друг тип образователни последици и всички е трябвало да сменят училището си поне веднъж след настаняването им в кризисен център. За някои от тях това е било невъзвратима загуба. В огромната част от случаите, жертвите сменят местожителството си или възнамеряват да го сторят поради съображения за сигурност или поради спецификата на мрежата от подкрепящи услуги от резидентен тип. Въпреки че данните тук са динамични, центрoвете за пълнолетни жертви в страната са по-малко от 20 и тези за деца са от същия порядък. Има не малък брой регионални центрове с нито една резидентна услуга и много услуги от такъв тип се намират в малки населени места, където възможностите за работа и образование са оскъдни. В светлината на коментирания в предходната глава дялове от населението, засегнати от ДННОПП, въпреки че както беше дискутирано, те са по-малки от реалните, пределно ясно е, че настоящият брой услуги и места в тях е крайно недостатъчен. Освен това, трябва да се подчертае толкова пъти, колкото е необходимо, че докато държавата не предоставя нито едно място за мъже жертви на насилие, извършва дискриминация, основана на пола.

Като продължение на досегашната дискусия, съществуват различни социални последици от преживяното насилие. Мнозинството жертви, деца и пълнолетни, преживяват лишаване от обичайната си среда от приятели, колеги, съученици и роднини, заради настаняването им в кризисни центрове. Дори когато кризисният център е в същото населено място, в което са живели, което е по-скоро изключение, жертвите отново са ограничени в социалните си

контакти поради съображения за сигурност. Последниците от това субективно се преживяват от децата най-тежко, а те поставят като номер едно в списъка на своите мечти събирането с техни близки хора. Това не е само емоционален проблем. Жертвите ще трябва да изградят нов независим живот без насилие след като напуснат центъра, за което им е жизнено необходима подкрепата на близката им социална среда. Тази цел е допълнително затруднена и от факта, че в резултат на психическите травми някои жертви не са способни или не желаят да създават нови приятелства и връзки. Част от децата жертви страдат също и от социални дефицити в резултат на пренебрегване: комуникационни, поведенчески, вербални, логопедични и други. Както за децата свидетели на насилие, така и за децата преки жертви съществува риск от възприемане на погрешни поведенчески, семейни и свързани с пола модели. Това означава отново, че жертвите като цяло и особено децата се нуждаят от много по-продължителна психотерапевтична помощ от досега предоставяната; повече кризисни центрове, които да покриват по-голям брой населени места и повече сигурни гаранции за личната им сигурност.

Фигура 27 Щети и последици за пълнолетните жертви

Последици	Щети	Икономически ограничения или щети	Редовен психологически тормоз	Дълбоки психологически травми: тежки ограничения в придвижването, заплахи за убийство, вреди върху децата, лишаване от деца	Сексуална злоупотреба или експлоатация	Малки, но повтарящи се или постоянни наранявания като отоци и синини	Средни или тежки наранявания
Лишаване от обичайната социална среда							
Лишаване от жилище или собственост							
Безработица, неблагоприятни икономически позиции, икономическа зависимост							
Трудности или нежелание за нови връзки/ приятелства							
Чести психически разстройства: депресивни, панически или на съня							
Тежки психически разстройства							
Възможни здравни рискове							
Остри или хронични заболявания							
Животзаstrашаващи състояния и риск от увреждане							
Ревиктимизация							

Фигура 28 Щети и последици за децата жертви

Последици	Щети	Пренебрегване	Извършване на насилие в тяхно присъствие	Редовен психологически тормоз	Дълбоки психологически травми: тежки ограничения в придвижването, заплахи за убийство, вреди върху близки хора	Сексуална злоупотреба или експлоатация	Малки, но повтарящи се или постоянни наранявания като отоци и синини
Лишаване от обичайната социална среда							
Зависимост от вещества							
Пропуски и отпадане от образование, влошени образователни възможности							
Трудности или нежелание за нови връзки/ приятелства							
Чести психически разстройства: депресивни, панически или на съня							
Социални дефицити							
Възможни здравни рискове							
Ревиктимизация							

ОБЩЕСТВЕН ОТГОВОР

Проблемната област на **обществения отговор** спрямо изследваните явления може да се определи като централна. Тя е развита, за да отговори на най-голям брой цели на Националното изследване на ДННОПП: да се измери доколко формите на ДННОПП са разпознати от жертвите сред общото население и сред ромски общности; да се определят възможни ресурси на ромските общности за противодействие на насилието; да се събере и обобщи опитът на специалистите, противодействащи на ДННОПП и да се извлекат препоръки за подобрения в разпоредби, процедури и условия за предоставяне на подкрепа на жертвите; да се анализират факторите, които потенциално ограничават достъпа на ромските жени и момичета до механизмите за подкрепа и да се провери дали има специфични нужди в ромските общности. Темите в тази област са структурирани според различните заинтересовани страни и техните реакции към явлението ДННОПП: жертвите на насилие, близките на жертвите от ромски произход (тяхната общност) и представители на институциите, работещи пряко с жертви на ДННОПП.

Лична реакция към насилието

Идентифицираните жертви сред общото население, както и ромските жени и момичета са помолени да определят типа на последните няколко случая на насилие, за които са съобщили, по следните четири категории: престъпления, закононарушения без извършване на престъпление, лошо поведение без нарушаване на закона, и нормално поведение.

С няколко изключения, мъжете сред общото население са по-склонни да толерират преживени актове на ДННОПП от жените. Те дефинират такива постъпки като престъпление или нарушаване на закона по-рядко от жените. Същото се отнася и при сравнение на ромските жени с жените от общото население, но броят изключения е по-голям.

Когато става дума за най-грубите прояви на сексуално насилие и злоупотреба, насилствен полов акт или опит за такъв; възползване от жертвата в безпомощно състояние; принудителен брак и съжителство, между две трети и три четвърти от жените жертви сред общото население ги квалифицират като незаконни (Фигура 29). Същевременно, по-малко от половината от мъжете жертви и жертвите от ромски произход ги определят като такива. По отношение на мъжете, това би могло да се дължи на факта, че такива прояви се приемат като форма на „благоволение“ и възприемат ситуацията като подлежаща на контрол от тяхна страна. Що се отнася до относително толерантните нагласи на жените роми, то може да се дължи на широкото разпространение на такива прояви в тяхната среда.

Единствените две изключения, при които прояви на сексуално насилие са по-толерирани от жените, е в случаи на принудителни действия по време на секс по взаимно съгласие и детската порнография (голи снимки на лица под 18 г. възраст). И в двата случая, причината жените да са по-сдържани в квалификациите си е вече споменатото прекомерно чувство на отговорност, след като първоначалното съгласие е дадено: да сключат брак или да имат отношения с даден партньор, или да се съгласят на действия от сексуален характер. Същевременно, в тези типове ситуации мъжете могат да се чувстват наистина като жертви на злоупотреба.

Фигура 29 Възприятия за сексуалното насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

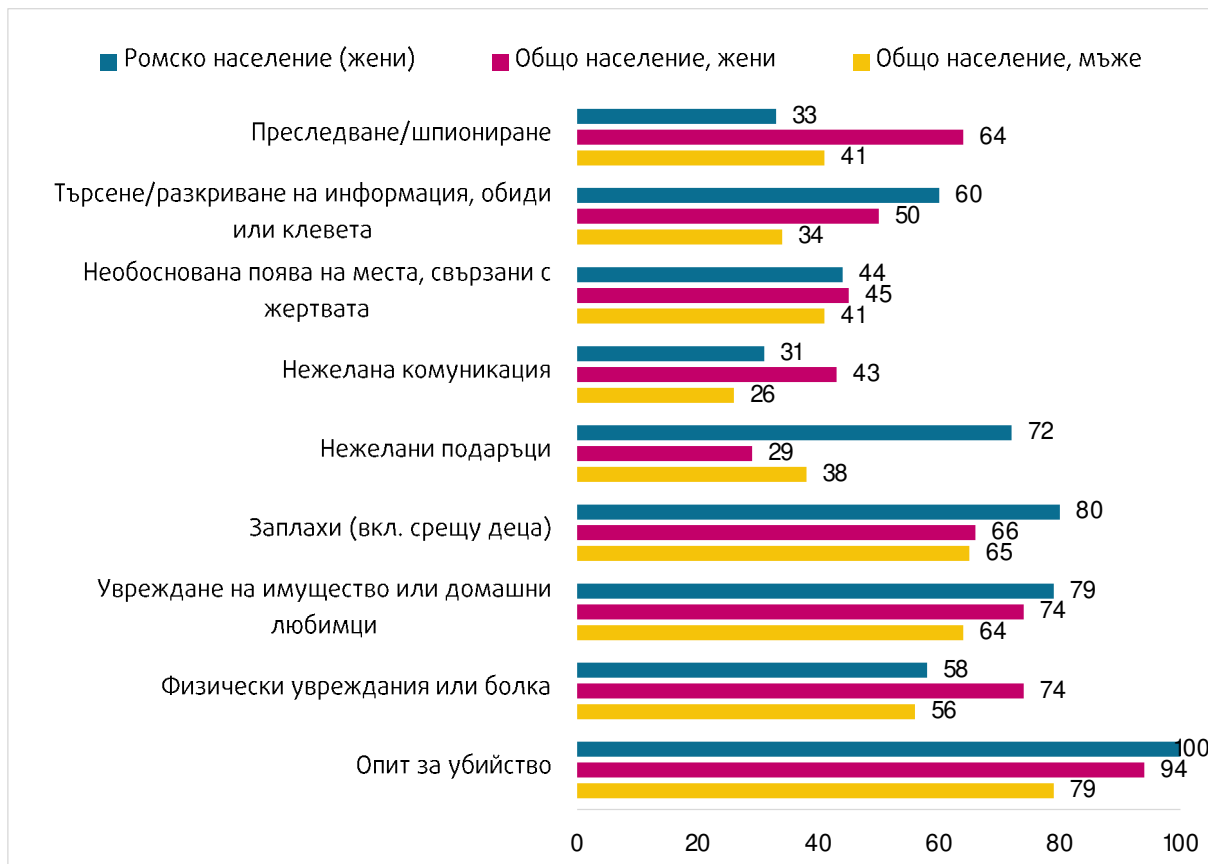

База: Жертвите на съответния подтип насилие

За разлика от случаите на насилие и тормоз, когато ромските жени станат жертви на други форми на НОПП, те обикновено дават еднакви или дори по-строги квалификации, отколкото жените от общото население (Фигура 30). Изключения правят повечето форми на преследване, за които като цяло по-рядко се съобщава от жените роми.

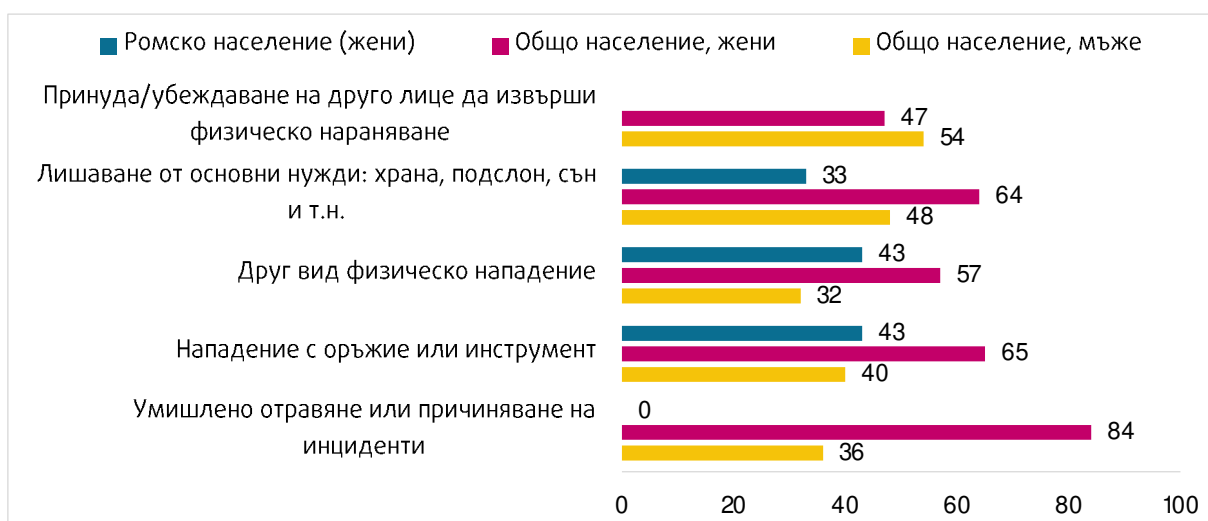
Доста тревожно е, че всички форми на физическо насилие освен опита за убийство не се дефинират като незаконни от мнозинството жертви от ромски произход (Фигура 30 и Фигура 31). Двойно по-малка част от жените роми определят формите на домашно физическо насилие като незаконни в сравнение с имуществените щети, вреди спрямо домашни любимци или нежелани подаръци. Същото важи и за формите на сексуално насилие. Това може само да илюстрира относително ниска важност на телесното страдание за жените от ромски произход в сравнение с материалните щети, благополучието на близките и личната чест пред общността. В светлината на факта, че телесните вреди са предизвикани най-вече от партньори или членове на семейството, не е учудващо, че семейната солидарност кара жертвите да подценяват сериозността на деянието; и ако извършителите са мъже, които основно изкарват прехраната на семейството, при съдебно дело срещу тях, арест или лишаване от свобода, семействата им биха били изключително уязвими.

Фигура 30 Възприятия за други типове НОПП като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

База: Жертвите на съответния подтип насилие

Фигура 31 Възприятия за физическото домашно насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

База: Жертвите на съответния подтип насилие

Общо погледнато, възприятията към психологическото насилие на двете групи жени жертви си приличат повече отколкото при други форми на насилие (Фигура 32). Същевременно, нагласите на мъжете жертви са по-толерантни от тези на жените сред общото население. Изключения правят двете подгрупи, при които има реални материални щети. В тези случаи, възприятията на трите групи са сходни. Но защо жените приемат вербалната агресия по-сериозно от мъжете? Причината вероятно се крие във факта, че при три четвърти от случаите на насилие, то е насочено към другия пол; жените биха се чувствали по-слаби при ситуация, в която вербалната агресия прераства във физическа.

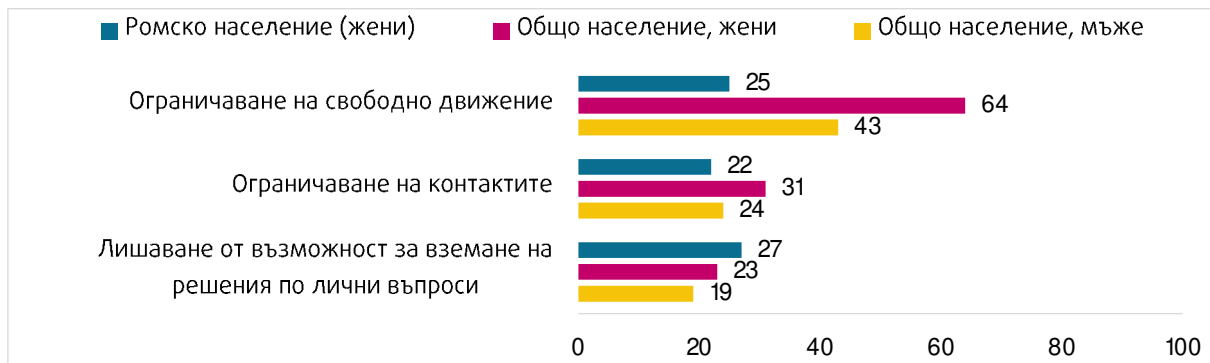
Фигура 32 Възприятия за психологическото домашно насилие като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

База: Жертвите на съответния подтип насилие

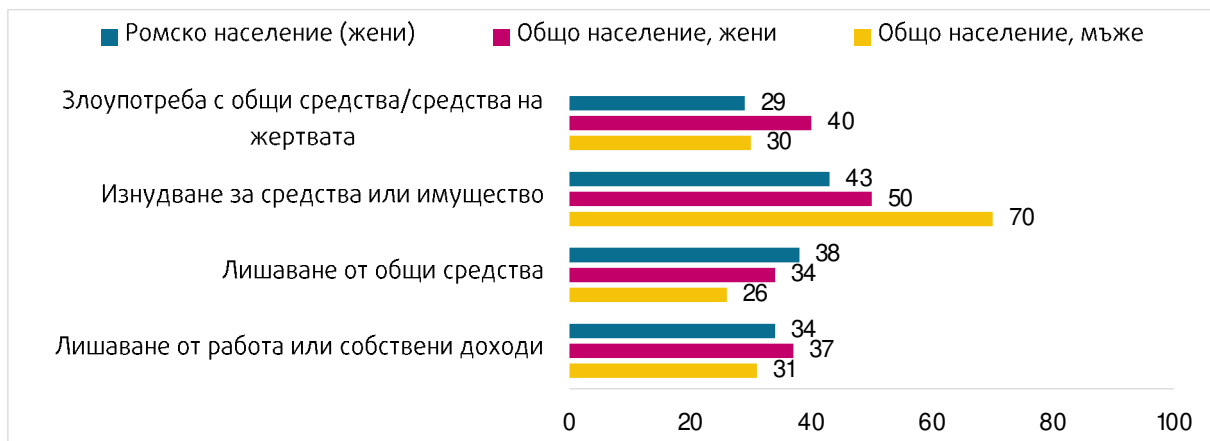
Възприятията на жертвите от трите наблюдавани групи за икономическата принуда и контролиращото поведение, преживени от тях, са сходни, с две изключения. Жените жертви сред общото население са далеч по-склонни да категоризират лишаването от свобода на движение като противозаконно; същото важи и за мъжете жертви, чиито финанси и имущество са били повод за изнудване (Фигура 33 и Фигура 34). Вероятно е респондентите представители на тези две групи да са преживели тежки форми на горепосочените типове насилие: жените обикновено са икономически зависими от своите партньори, а мъжете разполагат с по-значителни средства, които са привлекателни за изнудващата страна. По-важното в случая е, че като цяло мнозинството от жертвите не разпознават тези два типа домашно насилие като нарушение на техните права и подлежащо на наказание според закона.

Фигура 33 Възприятия за контролиращото поведение като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

База: Жертвите на съответния подтип насилие

Фигура 34 Възприятия за икономическата принуда като престъпление или нарушение на закона: % от жертвите

База: Жертвите на съответния подтип насилие

Въпреки че като цяло положението на жертвите на ДН, настанени в кризисни центрове, е по-сериозно от това на жертвите, разпознати чрез количествените проучвания сред общото население и сред ромски жени и момичета, мнозинството от тях са склонни да подценяват насилието в началната му фаза и да го приемат като „нормални“ семейни конфликти.

„Много от жените, които са жертви, един шамар за тях не е физическо насилие – „какво толкова, заслужих си го“ или „аз го предизвиках“. (Работещ в кризисен център)

Те вярват, че трябва и могат да се справят с конфликтите, дори ако се задълбочат; вярват, че партньорите им ще „станат по-добри“. Един от най-съкрушителните случаи, с които се сблъскахме по време на теренната работа е на жена, която в продължение на 45 години е вярвала в това, докато наскоро последният случай на брутално насилие спрямо нея я е убедил,

че следващият път може да загуби живота си. И в действителност, колкото по-дълго жертвите понасят насилието, толкова по-брутално става то.

"Да, агресията се увеличаваше с течение на времето... Аз направих голяма грешка, че толкова много години търпях." (Пълнолетна жертва)

По тази причина, първичната реакция на жертвите на насилие е да се държат по-начин, който смятат, че не "провокира" извършителя, или поне свежда проявите на агресия до минимум: да правят какво извършителят иска, да мълчат, да не спорят, дори да не отвърщат на обиди, за да „предотвратят“ по-брутално насилие. Тази „стратегия“, макар и по-различни причини, се прилага и от децата жертви. Някои от тях просто не знаят друг живот и възприемат случващото се като нормално, например, когато ги експлоатират за джебчийство или други подобни дейности. Други деца не са имали подкрепящи хора около себе си; някои просто чакат удобен момент да избягат, а значителна част не искат да „предадат“ насилниците си, които обикновено са от семейното им обкръжение.

Такъв тип поведение, обаче, не може да предотврати насилието, тъй като поведението на жертвата не е сред причините за него. Въз основа на интервютата с жертвите в кризисни центрове и със специалистите, които работят там, могат да се определят три условия, при които жертвите решават да изоставят "стратегията на мълчанието". Това става, когато жертвите узнаят, че някой реално може да им помогне: получават подкрепа от заобикалящата ги среда или насоки към организации, които предоставят такава помощ; когато техни близки (деца, братя или сестри), за които се чувстват отговорни, също са заплашени или страдат; и когато насилието надвиши собствените им граници на търпимост, което обикновено става при сериозни наранявания или други случаи на системно психологическо насилие, или когато самите извършители изгонят жертвите от дома.

"Разликата между двете групи обикновено е в подкрепящата среда. Ако имат кръг от хора, които да ги окуражават, да им помагат финансово – те са много по-склонни да се откъснат." (Работещ в кризисен център)

"Да ви кажа той много пъти е посягал, но нямаше къде да отида, пак ви казвам нямаше къде да отида, аз ако имаше къде да отида, отдавна щях да го направя и ден нямаше да стоя при него. Но тази приятелка тя ми помогна и затова съм тук, в кризисния център." (Пълнолетна жертва)

"Тогавата ми се струваше много и мисля, че върхът беше, когато ѝ удари на нея плесници, на малката..." (Пълнолетна жертва)

"Това можеше да се случи и на сестра ми, и аз и без това не исках вкъщи. Исках да съм някъде на хубаво място, да не стоя мизерна, да не ходя така нередовно на училище, аз исках да ходя редовно и да съм грамотна." (Дете жертва)

"Не знам, нещо просто закрещя „стига толкова, не може“, пък и много бях пребила, аз отидох на работа и на самото ми работно място ми стана лошо - перфорирани тъпанчетата ми бяха, със сътресение на мозъка....." (Пълнолетна жертва)

Щом жертвите осъзнаят, че „мълчанието“ не е надеждно средство за превенция на насилие, те опитват няколко други стратегии.

Пълнолетните жертви споделят с близки, роднини и приятели и търсят помощ от здравни специалисти или местните власти, когато не са в непосредствена ситуация на насилие или тя е била скорошна. Ако ситуацията е извънредна, жертвите звънят на полицията или на спешен номер 112, или се опитват да избягат от къщи и търсят подслон при роднини, приятели или съседи. По-осъзнатите и решените "да накажат" извършителя жертви направо звънят на кризисен център, ако има такъв наблизо, или се обаждат на Националната телефонна линия за помощ на жертви на домашно насилие. Изброените стратегии за справяне са обаче различни по ефективност. В повечето случаи, когато жертвите са звъняли на полицията в миналото, те не са получавали очакваната подкрепа. При последните регистрирани случаи (отразяващи поправки в законодателството) полицейските служители предоставят очакваната помощ: дават предупредителен протокол на извършителя, арестуват го, ако случаят е брутален, и придружават жертвите до безопасно място за престой. В мнозинството такива случаи обаче ефектът е само временен, както когато жертвите сами се спасяват при близки и роднини. Причината е, че този тип подкрепа се предоставя според ситуацията, прилага се за разрешаване на кризисни ситуации, а не противодейства на основните фактори, които принуждават жертвата да остане с насилника: икономическа и психологическа зависимост. Затова също постъпването в кризисен център не винаги води до положителен резултат. Показанията на жертвите сочат, че местните власти не винаги са от помощ въпреки видимото разбиране, което проявяват.

Стратегиите на децата жертви, които са се самоосъзнали като такива, са доста подобни. Нито едно от интервюираните деца обаче не е успяло да се справи при изострена ситуация. Децата жертви на НОПП извън домашната среда се опитват да оцелеят и да отвлекат вниманието на извършителите, докато се опитват да избягат или потърсят помощ (обаждане на 112, случайни срещи с познати, и т.н.). Децата жертви на ДН и с поведенчески проблеми, провокирани от погрешни „възпитателни методи“ или пренебрегване, най-често търсят помощ при приятели или споделят с приятели и родителите им за преживяното. Търсят помощ и в училище – институцията най-близо до тях – като разговарят с учители, психолози и медицински специалисти. Има случаи на родители на други деца, които алармират училищното ръководство. За съжаление, понякога този метод е по-ефективен, отколкото когато самото дете се обърне лично за помощ към училището.

Според представителите на ромски общности, ромските деца никога не биха се оплакали направо на човек извън семейството. Биха споделили с хора в семейството, на които вярват най-много: обикновено бабата или дядото, но може да бъде и друг роднина, който има някакво влияние върху извършителя – по-голям брат или братовчед, например. Някои работещи в кризисни центрове потвърждават това с конкретни случаи от практиката. Някои от интервюираните ромски деца обаче правят същинска революция срещу обичаите на своята общност, когато търсенето на помощ от семейството се окаже неефективно.

"- Аз й казах много пъти за моите неща, майка ми не взимаше мерки.

- Тя не взима мерки, а като й казваш тя какво прави?"

- Нищо – ще отиде до полицията да каже, ще отиде до „Закрилата“ ще каже и... сега аз отивам и аз казвам.“ (Дете жертва)

Както се видя по-рано, събраната информация за реакциите на пълнолетните жертви от ромски произход е противоречива. Една и съща група респонденти прави противоположни твърдения и това е валидно и за представителите на ромски общности, и за служителите в кризисните центрове. Твърденията и на двете групи са, че жертвите роми се оплакват на близки роднини и приятели и търсят помощ от институции и кризисни центрове, но също така не казват на никого и страдат, без да търсят подкрепа. Най-вероятно истината е някъде по средата. Споделянето и оплакването от насилие се случва, но само в екстремни случаи, когато насилието е много брутално или едновременно брутално и системно.

63

“Много малка част от малцинствата се възползват от тази услуга, защото при тях е доста по-сложно, т.е. алтернативата е да бъдат изключени от общността си, което за тях е много страшно и не се случва. Ползвали са по-скоро да се откъснат за някакъв период от време, да си починат, мъжете им да започнат да ги търсят, да им липсват, както казват някои от тях и после се връщат, т.е. да си осигурят някакво време, в което да са по-мили с тях, каквото и да значи това.” (Работещ в кризисен център)

Реакции на ромски общности

И мъже и жени от ромски общности, участвали в груповите дискусии, разпознават всички основни форми на домашно насилие: физическо, психологическо, сексуално, контролиращо поведение и икономическа принуда. Дискутираните форми на насилие са представени в Фигура 35.

Трябва да се отбележи, че и мъже, и жени смятат случаите на ДННОПП за част от миналото; в днешно време ДННОПП обхваща много малка част от техните общности, най-вече онези, които живеят по „периферията“ на квартала: най-маргинализираните групи на общността. Освен това, те не споменават спонтанно нито един тип НОПП, като се опитват „да запазят достойнството“ на общността или като не говорят за „срамни неща“, или просто като са склонни да ги подценяват. Това говори за общото неодобрение към подобен сорт дискусии, което води до бариери пред жертвите и свидетелите на насилие да вадят такива случаи на показ: извън семейството и извън общността. Все пак участниците споделят за доста скорошни случаи на насилие.

Фигура 35 **Форми на ДННОПП, обсъждани от представителите на ромски общности**

Типове / Примери	Спонтанни	Подпомогнати
ДН-физическо	Убийства, бой, употреба на оръжия или инструменти; лишаване от подслон и храна; заключване в малки пространства	Родови вражди
ДН-психологическо	Скандали, крещене, кавги за пари, обвинения в изневяра/ закъснения, обиди, принуждаване на деца да просят и крадат, пренебрегване на деца	
ДН-сексуално	Насилствен секс, секс в присъствие на деца, принудителен брак, продажба на момичета и момчета за проституция, принуда към проституция	
ДН – контролиращо поведение	Ограничения на движението и социалните контакти (с приятели, роднини), ограничения на словото, лишаване от джобни пари	
ДН – икономическа принуда	Изнудване за пари, ограничаване на посещаването на училище	Ограничения за работа
НОПП – не домашно		Изнасилвания, преследване, тормоз, насилие върху ЛГБТИК

64

По време на дискусиите става ясно, че в някои случаи насилието може доста да се толерира: когато жените извършват физическо насилие спрямо партньорите си и когато насилието е срещу хора ЛГБТИК, особено онези, родили се от мъжки пол, но имащи женски външен вид (травестити и транссексуални). Първият тип се оправдава почти открито, особено от жените участници, защото, както беше споменато по-рано, то се смята за отмъщение и връщане на достойнството. Вторият тип не се оправдава открито, но среща симпатии, особено от мъжете. Фокусът се мести от насилието към поведението на жертвата, което се коментира като неестествено и отблъскващо.

"- Някои младежи аз съм виждал поне момче което се прави на момиче и някакви момчета се закачат с него и гледат да го набият, защото си мислят, че излагат мъжкото достойнство. И отиват и ги набиват. Това съм го виждал пред очите ми.

- Направо настръхвам като си помисля, че...

- Ема тва е...

- Ама те си имат собствен живот, момчета.

- Особено по-възрастните, те не могат да ги възприемат. Мъж да си пусне дълга коса, да си присади цици, да ходи кат най-голямото момиче. Особено по-възрастните не могат да ги възприемат тези неща.

- Аз първо не мога да го асимилирам дори." (Мъже от ромски общности)

Тези нагласи за съжаление не са неочаквани, защото не са специфично ромски. Макар и да са по-прикрити, те се срещат сред всички етнически групи в българското общество.

На фона на общия брой, случаите на споделяне на преживяно ДННОПП и търсене на подкрепа са сравнително редки, най-вече заради обществено неприемливото естество на насилствените прояви, които биха засегнали цялото семейство и общност, ако се извадят наяве. Жените жертви рядко споделят с близки роднини и приятели, а да търсят помощ от тях се случва дори още по-рядко. Обикновено това са родителите или родителите на партньора им, ако имат добри отношения с тях. По думите на жените роми, онези, които никога не се оплакват са децата; мъжете от своя страна смятат, че мъжете жертви никога не се оплакват.

"Това ще бъде срамно, от страх да не му се подиграват няма да каже." (Мъж от ромска общност)

Жените и мъжете от ромски произход са единодушни, че при случаи на ДН извършителите обикновено съжаляват за стореното и обещава да спрат, но никога не го правят. Причината според респондентите е, че факторите, благоприятстващи проявите на насилие не се изменят: опит с насилие в детството, злоупотреби с алкохол и наркотици, ревност и липса на пари. Мъжете и жени роми също са съгласни, че обикновено свидетелите на насилие не се намесват, ако не са част от семейството или рода. Това е особено валидно, когато насилието се извършва в нечий дом.

"Не, не може. Не може да влезе в чужда къща да ги разтърве." (Жена от ромска общност)

Те описват няколко типа ситуации, при които интервенцията на свидетел е възможна: за да спре бой на обществено място, ако не са замесени оръжия; да се намеси ако някой от семейството ги уведоми; да помогне в съседска къща, ако съседите са близки и се уважават много; да се обади на полицията, ако чуе, че някой може сериозно да пострада или да бъде убит. Тези реакции не са типични само за ромите. Като цяло в българското общество, интервенцията в чужд дом се счита в повечето случаи за недопустима. Освен това, хората ги е страх, че може да пострадат, ако се опитат да се намесят; и този страх не е безпочвен.

"Аз преди малко подчертах, че отидохме с моя пастор в едно семейство и детето дойде и каза, че я насилват, бият я, тормозят я да отиде да проституира. И ние отидохме и хората скочиха бе, скочиха върху нас и благодарение на бога, че моя племенник старши полицай... И ако не беше той щяха да ни претрепят!" (Мъж от ромска общност)

В допълнение, според представителите на ромска общност, интервенцията на трети лица е ефективна само в момента на случващото се, за да предотврати сериозни последици, но не може да премахне насилието изцяло или дори за много дълъг период от време. По тяхно мнение, хората, които се карат и бият, ще продължат да го правят в следващите дни или дори часове.

Оттук нататък, жените и мъжете роми имат различни идеи кой и как да помогне за намаляване на ДННОПП в техните общности. Жените се фокусират главно върху случаите на насилие между партньори и предлагат занимания като неформални лекции за мъже и жени; групи за споделяне и взаимопомощ на жертвите; терапевтични клубове за насилниците, подобни на „анонимни алкохолици“; курсове по медиация и за двете страни. Участниците смятат, че последното е възможно само когато извършителите на насилие са заплашени от нещо сериозно, като например развод. Мъжете от своя страна мислят по-общо за случаите на насилие, като предлагат мерки в две посоки: "силова" и "социална". Първата включва порешителни стъпки за подвеждане под отговорност и осъждане на насилниците; предлага се да се създаде платен доброволен отряд от членове на общността, които да имат правото да се намесват и да арестуват извършителите и всички права, които имат и полицейските служители. Втората цели подобряване на образователните и трудови възможности за ромската част от населението; лечение на наркотични зависимости; назначаване на ромски медиатори в институциите; развиване на културни занимания и дейности за свободното време за ромската младеж.

Реакция на институциите от гледната точка на жертвите

Относно темата за **реакцията на институциите** спрямо ДННОПП, тя би могла да се разгледа едновременно от гледна точка на жертвите и от гледна точка на представителите на институциите.

От гледната точка на жертвите, изследването разглежда опита на лицата, които са настанени в кризисни центрове с представители на органите за правоприлагане и други институции, с които те биха могли да се свържат, както и със здравни работници, представители на кризисни центрове, в които са настанени, както и други сходни организации оказващи помощ.

Преживяванията на жертвите свързани с медицински специалисти, по-конкретно онези, които са свързани с преживяно насилие, в общия случай са субективно позитивни, доколкото в повечето от тези случаи те отговарят на очакванията спрямо преките здравни нужди на жертвите. Интервюираните обаче предоставят информация, която разкрива някои сериозни проблеми относно реакцията на медицинските специалисти.

Половината от пълнолетните жертви никога не са потърсили медицинска помощ за насилието, което са преживели и единствено в един случай причината за това е, че жертвата няма физическо нараняване. Групата от пълнолетни жертви, които са потърсили медицински специалисти, също е разделена на две: жертви, които имат нужда от спешна медицинска помощ и жертви, които се нуждаят единствено от документ, който да удостовери, че спрямо тях е извършено физическо насилие, както и помощ или съвет относно начините, по които да предотвратят бъдещо насилие. Всички лица от първата група са изключително удовлетворени от вниманието и грижата за здравето им, която са получили; става ясно обаче, че в два или три случая здравните работници не са уведомили полицията или не са уведомили полицията навреме. В трети случай това не е било необходимо, тъй като жертвите са докарани в спешното отделение от полицията.

"... Попитах коя е следващата инстанция, те ми обясниха полицията и аз от там в полицията, пуснах си жалба."

"Те видяха, защото аз и предишния ден, нали ви казвам те бяха три дена подред, в който на втория ден аз потърсих помощ, защото кървах от ушите и трябваше да потърся помощ. Там разбрах за какво става дума и ми казаха, че ако не се почувствам добре да отида пак, аз на следващия ден пак претърпях – още по-зле и вече дойдох от работа и ме взеха с линейка." (Пълнолетни жертви)

От втората група, в един от случаите жертвата е доведена при медицинския специалист от представители на кризисния център, така че не е била необходима допълнителна помощ, освен издаването на документ. В два случая лекарите издават документ, но жертвите не са насочени към каквито и да е други институции или организации, които да им окажат помощ. В един конкретен случай лекарят не само отказва каквото и да е сътрудничество, но причинява допълнителна вреда на жертвата.

67

"- Тя докторката беше забавила имунизацията, 2-3 месеца бях изпуснала детските надбавки, докато отида спират ги и на другите.

- Защо ги забави?

- Ами защото е семейна приятелка. Защото се отказах от нея и се прехвърлих при доктор Х., не съм се прехвърлила при нея...

- Тя е отказвала справка за имунизацията.

- Да, справка, ужас беше направо, ужас. Тези месеци направо много трудно ги изкарах, но се справих, справих се..." (Пълнолетна жертва)

Измежду децата жертви, половината не са имали нужда или декларират, че не са имали нужда от медицинска помощ, тъй като вида насилие не е свързан с физически последици или поради липса на наранявания. За другата половина е необходимо да посетят лекар поради болки или поради ударени места, които трябва да бъдат документирани; за съжаление насилието е извършено именно от лицата, които са отговорни за достъпа до здравни грижи и те са предотвратили този достъп. Само в един случай едно момиче се е срамувало да сподели със своите родители какво се е случило с нея и те не са разбрали, че тя незабавно трябва да посети лекар.

Отношенията на подкрепящите организации и центрове за временен престой на пълнолетни и непълнолетни жертви са доста различни и основната причина е, че по отношение на децата, приемането им в един или друг център не се случва по тяхно решение или по техен избор. Същевременно, пълнолетните обикновено отиват в такива центрове като последна мярка за убежище, когато такава е необходима или когато вземат решение да напуснат извършителите, въпреки липсата на алтернативно местоживееене. Поради тази причина общото възприятие на пълнолетните жертви е положително. Първата и най-основна помощ, за която те са благодарни, е подслона, който получават, а понякога подслон и безопасност едновременно, ако са преживели насилие, което представлява заплаха за здравето или живота им.

"Добре, че има точно такива центрове, които ти дават една подкрепа точно в такива моменти, когато няма, защото има хора, които нямат наистина към кого да се обърнат. Както в моя случай няма майка, на която да се обадиш, нямаш баща, на който да разчиташ, нямаш никого, просто трябва да се оправяш сам. Ако нямаше един такъв център като този, аз какво бих правила? Пребита, с едно малко дете, къде бих отишла, ако нямаше нещо такова, аз не мисля че бих могла да се справя." (Пълнолетна жертва)

За пълнолетните жертви, които идват в кризисните центрове с децата си, особено онези, които са били поставени в условия на икономическа зависимост или принуда, от най-висок приоритет е факта, че получават подкрепа за удовлетворяване не само на своите основни нужди, а и тези на децата си, тъй като това обикновено е огромна пречка за прекъсване на отношенията с извършителите. Въпреки че случаите на майки с малолетни деца са най-чести, това е приложимо и за всички жертви, които са лишени от собствена възможност за преживяване, вкл. възрастни хора, лишени от своите домове и пенсии.

"Винаги каквото съм имала нужда – памперси, вода за малкия, на млечна кухня го записаха тук, защото има млечна кухня и още на следващия ден имаше готова храна, детска, специално за него. Нямам никакви оплаквания, изключително съм доволна, вниманието продължава все още. Постоянно ме питат как се чувствам, добре ли съм, имам ли нужда от нещо. Правят страшно много компромиси, защото съм с малко дете." (Пълнолетна жертва)

Въпреки че това не е една от най-належащите жизнени нужди, пълнолетните получават също финансова и организационна помощ, за да получат медицинските документи, които удостоверяват физическото насилие срещу тях, да завеждат и да водят съдебни дела срещу извършителите (което е извън финансовите възможности и юридическите умения на самите жертви), да запишат децата си в училище или в детска градина, което е особено трудна задача в случаите, в които кризисния център не се намира в населеното място по местоживееене на жертвите, а учебната година вече е започнала. Освен това за жертвите е от съществено значение постоянно да получават психологическа помощ по време на целия си престой в централите, тъй като без да преодолеят психологическите травми те нямат възможност да постигнат независимост в живота си и са изложени на висок риск от ревиктимизация. Някои от интервюираните жертви обръщат внимание единствено на описаната комплексност на получената помощ. Последно по ред, но не и по значение, изложените на систематично психологическо насилие жертви обръщат внимание дори на простия факт, че най-сетне получават хуманно отношение и уважение.

"Прекалено много съм благодарна на директора, че изпитва голямо уважение към нас тука жените, винаги с уважение се отнася, и на социалните работнички – хубави хора са." (Пълнолетна жертва)

Основните въпроси, свързани с организациите, които предоставят помощ и подкрепа, не засягат качеството, обхвата и удовлетворението от предоставените услуги, а техния относително кратък срок. Периодът от време, в който жертвите понастоящем получават помощ

може да бъде достатъчен само за онези от тях, които са пострадали за сравнително кратък период и/или които имат достатъчно вътрешни ресурси, за да продължат своя живот без професионална помощ. Сравнително малък обаче е броят на хората от този вид жертви, които стигат до кризисните центрове; ако те разполагат с достатъчно ресурси, вероятно няма да бъдат подтикнати да потърсят помощ от обществени услуги. Най-важното при тези случаи е психологическата подкрепа, която в определени случаи трябва да продължи няколко години, както и базовите икономически нужди, които вече са посочени в предишната глава: жилище и изкарване на прехрана.

"- Разбира се, че съм доволна, но пак казвам – да, доволна съм, има дни, когато се успокоявам, но пак си казвам това не може да бъде вечно. Хората не са длъжни вечно, не съм само аз. Почвам да се замислям пак какво ще стане занаяпред, но не мога все още да си реша.

- Не можете да решите какво да правите?

- Не, защото – не знам. Решила съм повече, че не мога да изтрая на това или да си реша, както си решавам, че няма полза от мен вече за нищо, или да видя как аз да изчезна, да стана така - представям си една топчица, топчица, топчица, една прашинка и да изчезна и да се свърши. Няма друг начин как да стане, просто няма как да стане". (Пълнолетна жертва)

Друг аспект е работата с извършителите, която според някои жертви е частична и недостатъчна за предотвратяване на насилие срещу тях или срещу други лица, които извършителите биха могли да срещнат в живота си. Понастоящем много малък брой организации работят с извършителите; задължението извършителите да се консултират с психолог не винаги е разпореждано от съда, а разпореждането често не се изпълнява или се изпълнява само формално, като обикновено не води до промяна в самовъзприятието на извършителя. Според жертвите това се дължи на факта, че причините някой да се превърне в системен насилник изискват не психологическо, а психиатрично лечение.

"За тези хора, които извършват им е нужно и някакво лечение, само с приказки не става." (Пълнолетна жертва)

Възприятията за организациите, подпомагащи децата жертви, не са толкова положителни, колкото за онези, които подпомагат пълнолетните жертви и тези възприятия основно зависят от причините за настаняването на деца в съответните центрове. В повечето случаи децата, които са жертва на НОПП извън дома имат положително отношение, тъй като разбират и възприемат настаняването си в центровете като спасение, с изключение на случаите, в които чувството за експлоатиране вече се е маскирало като личен избор. В някои случаи децата стават жертва на домашно насилие и на НОПП извън дома и имат опит с няколко различни институции от резидентен тип. В тези случаи тяхното отношение зависи основно от професионалните умения на работниците на тези места, които могат да спечелят доверието на детето, но и от други фактори, свързани с личната история на детето.

"А в този дом не исках да бъда, защото всички госпожи са гадни, обстановката е гадна и не ми хареса, и избягах от този дом първия ден, когато бях там и отидох при този човек... И преди съм бил там, като по-малък." (Дете жертва)

Поведението на децата, които са претърпели пренебрегване и поведенчески проблеми, е разнородно; поне в самото начало обаче те възприемат настаняването си в кризисни центрове като ограничение на свободата си и изваждане от средата на приятелите им. Работата с психолог е от огромно значение за тези деца и успехът също зависи до голяма степен от това дали е осъществимо постигането на успех при работата със семейството на детето и помиряване на двете страни.

Когато децата са били жертви на домашно насилие, първоначалната им нагласа може да е различна. От една страна могат да чувстват облекчение, че вече не са изложени на това, което са преживели; от друга страна обаче те имат възприятието, че именно те са онези, които са наказани, а не извършителите; освен това на тях може да им липсва семейната среда и особено онези от близките им хора, които също са пострадали или които не са виновни за причиненото насилие. Поради тази причина събирането с близките хора и особено с братята и сестрите е на първо място като проекция на бъдещето за тези деца и следователно трябва да е с основен приоритет измежду всички съображения в процеса на вземане на решения относно бъдещето на детето. Друг проблемен момент е факта, че когато детето е жертва на насилие в дома, то се чувства не само предадено; основите на неговата личностна цялост са унищожени. По време на престоя в кризисен център, професионални психолози и социални работници започват отново да изграждат неговата личностна цялост чрез създаване на лична връзка с всяко дете и реално стават новите най-важни възрастни хора в живота му. С изтичането на срока на престой и то само след няколко месеца, детето всъщност преживява нова травма от раздяла и отново може да почувства в безтегловност.

"- Мъчно ти беше за вкъщи?"

- Да. Никога не съм разделяна от къщи, никога не съм била на такова място и се надявам повече да не ходя."

...

"- А кого искаш да виждаш?"

- Ами тези социални, защото съм свикнала с тях и не искам да си тръгвам." (Дете жертва)

Най-сложните случаи, които за съжаление обикновено завършват с неуспех, са онези на деца, които са експлоатирани от семействата си без субективното усещане за злоупотреба (например експлоатиране за просия и джебчийство) и също така в случаи, в които непълнолетни момичета започват съжителство със своя партньор и чувстват, че правят това по своя собствена воля. През целият им живот тези деца са били отглеждани в среда, която обичат, но чиито ценности и отношения противоречат на онези, които са общоприети в обществото. Вредите, които са нанесени на тези деца, са прекалено големи, за да бъдат отстранени в хода на няколко месеца; а лишаването от любимите хора и комфортния начин на живот изглеждат като нежелано и неразбираемо наказание.

"С него много се разбираме, всяко нещо което станеше с него го споделях. И той ме разбира, и аз го подкрепях за някои неща и така. Никога не сме били скарани, 3 месеца може да бях при него, но толкова готино съм си изкарала, че не може да бъде. Постоянно излизахме, ходихме на море, беше много яко." (Дете жертва)

Опитът на жертвите на ДННОПП с представители на институции са разнообразни и в общи линии са по-проблемни, отколкото с представителите на организациите, оказващи помощ.

Поради факта, че мнозинството от жертвите, които се намират в кризисните центрове, са преживели критични ситуации, почти всички пълнолетни измежду тях са се свързвали с полицията, и в повечето случаи повече от веднъж. Полицията също отговаря в случай на обаждане на телефон 112 за спешна помощ. Поради тази причина жертвите имат най-много опит именно с тази институция и точно поради тази причина разнообразието от казуси, отношения и мнения е най-голямо.

Половината от тези пълнолетни жертви, които са комуникирали с полицията споделят, че във всички случаи са спазвали процедурите, предвидени в закона: да връчат на извършителя протокол, да арестуват извършителя в случаите на по-брутално насилие, да придружат жертвите за вземане на личните си вещи от дома или да ги заведат до мястото, което жертвите са посочили като временно убежище. Въпреки че субективните възприятия на действията на полицията са положителни при почти всеки един от тези казуси, наблюдава се факта, че предупредителните протоколи всъщност могат да бъдат издавани многократно за период от няколко години без това да доведе до допълнителни последици за извършителя и без да се предприемат по-сериозни мерки. С други думи, дори когато полицейските служители следват стриктно буквата на закона, това не означава, че жертвите са ефективно защитени. Освен това, дори когато се спазва закона, някои жертви изпитват лошо отношение от страна на полицейските служители.

"- От полицията бих казала, че не срещнах това, което трябваше да срещна... те просто следваха това, което трябва да направят. Да кажем две думи, да приключим нещата набързо.

- Да напишат протокола.

- Да, ако можем да напишем каквото трябва и да приключваме по-бързо. Някак си като че ли им губя времето, така го усетих." (Пълнолетна жертва)

Възприятията на тази жертва са потвърдени от голям брой случаи, в които полицейските служители изпълняват своите официални задължения, но не се опитват да помогнат на жертвите; например да ги попитат дали имат къде да отидат, когато са принудени да напуснат дома си или да ги насочат към организации, които предоставят спешна помощ. Всъщност полицията насочва жертвите към организациите, които предоставят помощ само ако съответната организация има специално споразумение за рефериране с тях. Това несъмнено е много добра практика, но не е устойчив механизъм, който може да гарантира еднакво третиране и ефективна защита на всички жертви. Трябва да бъде добре подчертано, че не във

всички случаи от аналогично естество причината е липса на емпатия или формално отношение от страна на полицейските служители; една много важна причина е, че самите полицейски служители не са били информирани относно начините, по които ефективно да могат да помогнат на жертвите, както и накъде да ги насочат.

"И оттам пуснах жалба като очаквах, че веднага ще се направи нещо от този сорт нали, те ми обясниха, че районният ще си го повика, предложиха ми пари за чай и аз отказах, щото ми е съвестно, как полицаи ще ми дават..." (Пълнолетна жертва)

72

В другата половина от случаите, изявленията на жертвите показват определени недостатъци в реакцията на полицията в поне един от случаите, когато те са комуникирали с полицейските служители. Има случаи, в които с жертвите са водени преговори да отложат подаването на оплакване; подали са оплакване без каквито и да е последици за извършителите; прехвърлили са ги към полицейските участъци в по-големи селища; казали са им да се „успокоят“, „да не предизвикват“ извършителя и т.н. Протоколи за извършителите многократно не са съставяни поради факта, че извършителите имат роднини или приятели в местното полицейско управление. Обаче има сигнали от страна на жертви, че в последно време реакцията на полицията се е подобрила и като минимум полицията по-стриктно спазва своите задължения.

"Значи, преди в живота при 30 години брак, когато имала такива проблеми, бях просто бясна на полицаи. Уж отидеш там – „да, да, да“, а когато се прибирах вкъщи с тях, винаги вземали страна на моя мъж. Винаги, веднага – за какво съм се обърнала към тях. След тяхното заминаване, той още по-креслив става и „ти какво постигнала“ и полицаите – „те жените малко не слушат“ и всичко става така. Последният път ми направи впечатление, че и в полиция има промяна. При положение, че всички ни познават, все пак малък град и баща на моя мъж беше полицай. Мъжът ми винаги това нещо е изтъквал „той баща ми е полицай, колега ви е“ – „о, колега“ и всичко става съвсем прекрасно за него. А този път като съобщих на началника, че е син на полицай, той каза „и какво“. И като каза, че е колега – „ти какво“ и когато дошли колеги, сигурно те били предупредени, защото реакцията била по друг начин реакция. Не допуснали той да бъде звезда, че нищо да не стане." (Пълнолетна жертва)

Измежду децата жертви само половината са имали контакт с полицията и половината от тази половина отчитат добро отношение от страна на полицейските служители. Историите на другата половина обаче са силно притеснителни. Те са доказателство не само за нехуманно третиране и пълно пренебрегване на правата на детето; освен това показват корупция и участие на полицейски служители в организирани престъпни групи.

"Пък огладнях по едно време и той прави следното нещо – взима една филия сух хляб и така ми прави, като на кучетата – „искаш ли я“ – „ами да, сигурно, щом съм те помолила“. И той се изплюва на нея най-гнусно и долно и ми я мята като на куче и вика „ето, яж“. Точно преди да затвори аз му метнах филията и му казах „яж я ти, щом си толкова отворен“.

"Взимам телефона, бягам в тоалетната, звъня на център 112, просто с последната батерия, последната капчица надежда беше този телефон. Дойдоха полицаите 4 часа по-късно и казват „какво става“, само

седят и се гледат – „нищо“, той беше се опънал на леглото – „нищо, тука лежа“, те казват „взимаме малката, че я издирваме“ и той „добре“. Взимат ме те, водят ме в районното и половин час по-късно идва, как да ви го обясня - не като да влиза в роля, но сякаш влиза в някой палат, директно си влиза. Полицаяте зад него, той влиза, застава пред решетката и си вади джобното ножче. Пъха си ръката и само прави така и вика „ще ти махна главата, където и да си, по което и време да си, аз ще те намеря и ще те убия“. Полицаяте зад него и хихи, хаха, ще кажеш, че са видели нещо. Той много се имаше с тях, той лични карти при тях вадеше, фалшивите лични карти при тях ги вади.“ (Деца жертви)

Контактите на жертвите със съда са много по-редки, отколкото с полицията. Само половината от пълнолетните жертви са завели дело поради насилието, което са претърпяли и само една жертва е завела дело за развод. Що се отнася до децата жертви, повечето все още изчакват делата да бъдат разгледани.

Претенции от страна на жертвите спрямо решенията на съда също са редки, и по-точно, единични. В едно дело на дете жертва, детето е попитано в съда с кой от двамата родители предпочита да живее, като и двете страни, включително родителя, извършил насилието, присъстват в съдебната зала. Измежду пълнолетните жертви само една жена определя като несправедливо решението на съда да не принуди извършителя да напусне общото жилище дори за ограничен период от време. Именно принудата спрямо жертвите да напуснат общото жилище обаче е основният правен неуспех по отношение на защитата на жертвите. Всъщност в повечето от случаите извършителите биват принудени да напуснат по време на ограничителния период, който не може да надхвърля 18 месеца; а аргументацията на съда е, че обикновено общото жилище е единственото жилище на извършителя. Това обаче не е ли също единственото жилище на жертвите и на техните деца? Този въпрос е дори още по-усложнен в случаите на съвместно съжителство, при което партньорите нямат регистриран граждански брак. Но дори да имат такъв, оставането в жилището след ограничителния период подлага жертвите на сериозен риск от ревиктимизация, при който насилието се очаква да е по-брутално. Така че отново неадекватната реакция на институциите много по-често е свързана със самото законодателство, отколкото със субективното поведение на представителите на институциите.

"Имаше нещо, което трябваше да стане за извеждане от семейното жилище, но аз се страхувах от това извеждане, защото яростта му, пак казвам яростта му щеше да стане много по-голяма. Беше за 1 период от 6 месеца да го отведат и след това да се върне. Дори да спазят тези 6 месеца, като се върне пак щеше да бъде по-зле, много по-ядосан, много по-отмъстителен, трябваше да си отмъсти за това и щях да преживея много по-страшни неща и като стигнех до съда се отказвах от извеждането." (Пълнолетна жертва)

Друга абсурдна ситуация се създава от факта, че извършителите запазват пълни родителски права, без оглед на това какви вреди са причинили на своите партньори и на децата си. Най-простият факт, че извършителите имат правото да виждат децата след изтичането на ограничителния период (ако изобщо бъде разпореден такъв) подлага едновременно децата и не-виновните родители на риск.

Реакция на институциите от гледната точка на техните представители:

Ефективност на защитата

За да имаме поне обща идея относно начина, по който нашето общество се справя със защитата на жертвите на ДННОПП, ние помолихме специалистите, които работят със случаи на ДННОПП, да оценят приблизителния дял на жертвите, които са изложени на ревиктимизация.

74

Становищата на трите групи респонденти: полицейски служители, социални работници в АСП и работещи в кризисни центрове се различават съществено. Докато само един от десетима полицаи оценява дела на жертвите на НОПП, които постоянно или периодично стават жертви на насилие, на повече от 50% и един от четирима има същото становище относно жертвите на ДН, дела измежду социалните работници е съответно приблизително една трета и една втора. Същевременно, повече от половината работещи в кризисни центрове заявяват, че 50% или повече от жертвите са подложени на повторно или системно насилие. Тази разлика в становищата не е изненадваща, тъй като респондентите основават своите наблюдения на различни групи жертви. Полицейските служители могат да правят преценка само на базата на хора, които са подали сигнали чрез телефонен номер 112 за спешни случаи или направо до полицията. Някои от тях правят допълнителни коментари, че жертвите на ДН често се въздържат от това да предупредят полицията или че по време на тяхната служба не е докладван случай на НОПП. Социалните работници правят своите наблюдения на базата на цялостната си работа с уязвимите групи и получават информация не само пряко от жертвите, но също и от роднини, съдеди и свидетели. Обаче една част от системните жертви на ДН никога не попада в обхвата на тяхното внимание, тъй като те идват от семейства с високи или средни доходи, без каквито и да е видими симптоми за това какво се случва при затворени врати. Работниците в кризисните центрове пък имат за клиенти хора от уязвимите и извън уязвимите групи, на които обаче им липсват достатъчно ресурси, за да се справят с насилието самостоятелно.

Въпреки тези обстоятелства обаче, относително малък дял от полицейските служители и социалните работници виждат намаляване на повторяемото и системно насилие в последните години. Във връзка с жертвите на ДН и НОПП, приблизително 15% от полицейските служители и 4% от социалните работници могат да видят редуциране на броя на онези, които са многократно подложени на ДН и НОПП. Измежду полицейските служители преобладаващото становище е, че не се наблюдава промяна; докато повечето от социалните работници по-скоро наблюдават увеличение в тези дялове и това е много по-ясно видимо по отношение на жертвите на ДН. Работниците в кризисните центрове, на свой ред, обикновено не се ангажират с аналогични оценки. Някои от тях обаче правят важни забележки относно клиентите на кризисните центрове и те могат да бъдат дефинирани като доста положителни. Някои споделят, че броят на повторните настанявания в техните центрове на една и съща жертва е намалял, а други наблюдават положителна промяна в ситуацията на повторно настаняваните жертви.

"Да, едни и същи вече при по-малка форма на насилие, примерно психическо, започват да взимат мерки да прекратят това. Мисля, че има тенденция към подобряване, разпознават го по-рано и съответно да се спасят... Независимо, че те се връщат, според мен тези жени се връщат по-силни, по-

можещи, по-овластени, способни да предпазят себе си, да предпазят децата си и да се опитат да продължат живота си съвместно с този човек." (Работещ в кризисен център)

Въпреки липсата на положителни промени, която се среща в тенденциите за ревиктимизация, по-голямата част от служителите на полицията и социалните работници оценяват дейностите на своите институции, насочени към защитата на жертвите на ДННОПП като ефективни. Почти 9 от 10 полицаи заявяват, че работата на МВР в техния регион и в тази посока е ефективна, докато измежду социалните работници съответното съотношение е приблизително 6 от 10. В тази група всеки трети респондент споделя становището, че общата ефективност на дейностите на АСП в техния регион е със смесени резултати (ефективни и неефективни). Освен това, по-голямата част от тези две групи респонденти виждат положителни промени в равнищата на ефективност в последните години. Измежду социалните работници, седем от десет респонденти оценяват ефективността на защита като повишена, едновременно за жертвите на ДН и НОПП. Измежду полицейските служители, 7 от 10 виждат положително развитие за жертвите на НОПП, а 9 от 10 – за жертвите на ДН.

Фигура 36 Аспекти от работата на МВР, посочени като ефективни

	ДН	НОПП
Добро познаване на нормативната рамка, обучения		
Бързи реакции на подадени сигнали		
Бързо изготвяне на предупредителни протоколи/извършване на арести		
Бърза идентификация на извършителите		
По-кратък период за предаване на документи към съда/прокуратурата		
Информирание на гражданите		
Информирание на жертвите относно техните права и възможни процедури		
Информирание на извършителите относно правните последици		
Насочване на жертвите към организации и институции, предоставящи помощ		
Координация и сътрудничество с НПО		
Координация и сътрудничество със съдилищата и другите органи		
Превентивни действия – предупреждения, наблюдение и разговори с извършителите и жертвите, както и с лица, които са потенциални извършители и жертви		
Водене на регистър на извършители		
Незабавно изпълнение на мерките, посочени от съда		
Контрол над спазването на разпоредените мерки		
Изграждане на доверие с жертвите и спазване на правото на лично пространство, по-адекватно отношение		

Фигура 37 Аспекти от работата на АСП, посочени като ефективни

	ДН	НОПП
Извеждане от средата на насилие, поставяне в центрове за настаняване		

Координация с други институции, предупреждаване на органите за правоприлагане, обмен на информация		
Координация и сътрудничество с НПО		
Консултиране на жертвите относно мерките за защита		
Психотерапевтични програми, овластяване на жертвите		
Правни консултации		
Насочване на жертвите към органите за социални грижи		
Насочване на жертвите за издаване на медицински удостоверения		
Работа с извършителите		
Превантивни дейности – брошури, кампании, горещи линии		

Когато бъдат анализирани, най-ефективните аспекти от защитата на жертвите в техните региони, полицията и социалните работници едновременно посочват почти еквивалентни аспекти за жертвите на ДН и НОПП (Фигура 36 и Фигура 37).

Фигура 38 Аспекти от работата на МВР, посочени като неефективни

	ДН	НОПП
Липса на специални обучения и специализирани служители, психолози		
Бавна реакция на сигнали, отлагане на мерките за защита		
Тежки процедури с много неясна за хората документация		
Неадекватни процедури – проверки вместо бързи полицейски процедури		
Липса на информационни кампании/кампании насочени към промяна на отношението		
Недоверие от обществеността		
Неефективна превенция		
Неефективна координация и сътрудничество с други институции		
Липса на достатъчно полицейски служители за превантивен мониторинг на рисковите региони		
Липса на база данни в МВР относно извършителите, срещу които се води съдебно производство		
Слаба степен на контрол върху спазването на разпоредените мерки		
Подценяване/пренебрегване на проблема, неадекватно отношение		

Фигура 39 Аспекти от работата на АСП, посочени като неефективни

	ДН	НОПП
Недостатъчни/липсващи възможности за извеждане от рисковата среда		
Липса на обмен на информация между различните органи за предоставяне на социални услуги		
Недостатъчно директна работа с жертвите		
Неефективна терапевтична работа		
Слаба степен на мониторинг и анализ		

Бавни процедури, ненавременни мерки		
Липса на информационни кампании		
Неефективна превенция		
Неефективна комуникация с жертвите		
Неефективна комуникация с извършителите		

Това не е валидно обаче когато те обсъждат аспектите с относително ниска ефективност (Фигура 38 и Фигура 39). Изглежда и двете групи респонденти имат относително по-богат опит с ДН, тъй като в общия случай броят на отговорите и на различните обсъдени аспекти е по-голям за този вид казуси. Освен това едни и същи аспекти са посочени като ефективни и неефективни едновременно (отбелязани са с получерен текст) и това е по-видимо в отговорите на полицейските служители, тъй като те като цяло посочват по-голямо разнообразие от аспекти. Този факт е показателен за съществени различия в ситуацията в различни региони на страната.

Работниците в кризисните центрове са по-близо до социалните работници в тяхната оценка на ефективността на работата им. Приблизително половината от тях я дефинират като ефективна или доста ефективна и в общи линии повишаваща се с времето. Мнозинството от другата половина заявява, че ефективността е частична или „50:50“, тъй като зависи от конкретния случай, зависи от съвместната работа с други агенти, от желанието на жертвите да променят своя живот и т.н. Само в единични случаи също така дейностите са дефинирани като неефективни, тъй като равнището на ревиктимизация на бившите клиенти е много високо.

Аспектите от дейността на кризисните центрове, които работещите в тях посочват като относително ефективни, почти изцяло съвпадат с онези, които са посочени от жертвите и те са много базови неща, които кризисните центрове всъщност са създадени да предоставят: безопасност, подслон, храна и психотерапевтична помощ. Респондентите виждат високата степен на ефективност на безплатните услуги, които биха стрували скъпо на жертва, която не е настанена в център: издаване на медицинско удостоверение и юридически консултации и услуги. Като по-малко ефективни или неефективни са дефинирани онези услуги, при които е необходимо сътрудничеството с другите институции и организации или в които окончателния успех зависи основно от външни фактори. Най-цитираните примери са успешното намиране на жилища на достъпна цена за периода, който следва срока на настаняване, както и намирането на подходяща работа. Координацията с полицията по отношение на насочване на жертви към кризисните центрове също е спомената. Последно по ред, но не и по значение, като не толкова успешни са посочени усилията за изграждане на независими умения за вземане на решения и независим живот. Според интервюираните, баланса при убеждаването за тази задача е труден за постигане. Жертвите, които остават в кризисните центрове за прекалено кратък период все още са прекалено зависими от извършителите и много склонни да се върнат при тях; а за онези, които остават по-дълго съществува риск от „прехвърляне“ на тази зависимост от извършителите към работниците в кризисните центрове.

„Сравнително по-неефективно става... пак това настаняване, за което говоря, че те привикват към това, очакват и смятат, че сме длъжни да правим нещата за тях и вместо тях, което... не знам и се получава

от по-дългия престой, това че изземваме част от техните задължения по отношение на този проблем, за да ги подкрепим – там нещо, невинаги успяваме да премерим точно за кой и колко.” (Работещ в кризисен център)

Непосрещнати нужди на жертвите и препоръки на отговорните страни

Въпреки че оценката на ефективността, направена от представителите на правоприлагащите органи и помагачите организации е висока, те посочват значителен брой неудовлетворени нужди на жертвите на ДННОПП и съответно пропуски при тяхната защита (Фигура 40). Нуждите/пропуските, които те посочват, могат да бъдат обобщени в четири основни групи.

Най-многобройната група се състои от директните нужди за преодоляване на травма и икономическата и психологическа зависимост от извършителите. На първо място и въпреки факта, че съществуването на кризисни центрове е посочено като важно постижение, техният брой е дефиниран като недостатъчен за покриване на нуждите на жертвите не само като общ брой места в централите, но и като брой и местоположение на самите центрове.

Този проблем е особено изявен най-вече в регионите, в които няма нито един център или място за спешно настаняване, както и в малките и отдалечени селища. Проблемът с настаняването не се изчерпва само с кризисните центрове. След период на престой в кризисен център, жертвите имат нужда от дългосрочно решение за настаняването си, както и настаняването на техните деца и други зависими от тях лица. Едно възможно решение е наличието на защитени домове след кризисните центрове, които обаче са по-скоро екзотично явление в нашата държава, отколкото редовна практика.

Тъй като кризисните центрове не са достатъчно на брой и не са равномерно разпределени за територията на страната, много от жертвите, които биват настанени там, идват от други населени места, общини и региони. По този начин те нямат възможност да използват множество услуги: медицински грижи, общинско настаняване, субсидия за обществен транспорт, записване на деца в училища и особено в детски градини. Поради тази причина представителите на организациите, които предоставят помощ и социалните работници предлагат жертвите на ДННОПП да се ползват автоматично от тези преференции.

Друга пряка необходимост е финансова: дори когато жертвата не е финансово зависима от извършителя (както е случая за НОПП извън дома, например), тя все пак идва от среда с ниски до средни доходи и не е способна самостоятелно да заплати разходите за ситуацията, в която се намира. Освен вече посочената необходимост от настаняване (която всъщност е финансова), има много разходи за правни и медицински процедури, които жертвите трябва да изпълнят, като например такси, адвокатски хонорари и т.н. Понастоящем услугата покрива тези нужди единствено ако жертвата бъде настанена в кризисен център, при това не всяка една от тези нужди.

Фигура 40 Непосрещнати нужди и предложения за подобрене на защитните действия

	Полицейски служители	Социални работници	Работещи в кризисни центрове
Достатъчен брой кризисни центрове, центрове за			

спешно настаняване			
Достатъчно консултативни центрове/горещи линии			
Защитени убежища/ алтернативно настаняване			
Ефективни условия за социална реинтеграция			
Достатъчна психологическа подкрепа			
Медицинска помощ			
Юридическа помощ			
Държавна финансова помощ			
Безплатна и незабавна грижа за децата			
Работа			
Криминални процедури/криминализация на ДН			
Елиминиране на пропуски в законодателството			
Ефективни/достатъчни/дългосрочни/незабавни санкции			
Отстраняване на извършителя от жилището/семеината среда			
Правомощия за властите да се намесят без подаване на жалба от страна на жертвата			
Повече правомощия за полицията			
Регистрация на всички жалби / случаи в полицията			
Ускорени/улеснени процедури/бързо правораздаване			
Специални/щадящи процедури за деца жертви и свидетели			
По-добро сътрудничество/разпределение на задачи/активно участие			
Достатъчно човешки ресурси			
Достойно възнаграждение			
Надлежно обучени човешки ресурси			
Адекватно отношение/бърза реакция/неформално изпълнение			
Ефективна превенция			
Посреднически услуги/групи за взаимопомощ с извършителите			
Повишаване на осведомеността на жертвите			
Промяна на отношението/повишаване на осведомеността на обществото/общността			

Това, за което респондентите пледират, е гарантирана държавна помощ за всички жертви, независимо къде се намират, които мнозинството от тях счита за целева помощ за юридическа, медицинска и психологическа подкрепа.

Друга голяма група от нужди/липси, която е идентифицирана, произтича от най-високото равнище на ревиктимизация и от масовите откази на жертви да сътрудничат срещу извършителите. Страхът от сътрудничество е най-добрият показател за надежността на

защитата. За подобряване на тази ситуация, голям брой респонденти настояват за по-сериозни санкции за извършителите, отколкото понастоящем са предвидени, включително затвор. Освен това те твърдят, че производствата срещу извършителите не трябва да зависят от желанието на жертвите или от способността им да устоят и поради тази причина голям брой респонденти застават зад криминализацията на ДН и всички форми на НОПП (тъй като понастоящем единствено сексуалното насилие и злоупотреба са криминализирани). Някои респонденти обаче твърдят, че криминализацията може да има други отрицателни последици.

"Ами бих казала, че напоследък може би защото се криминализира само нарушаването на заповедта по чл. 29б, което не защитава жертвата на домашно насилие, защото няма как без свидетели, нарушавайки заповедта той да бъде задържан, а това се случва много често." (Работещ в кризисен център)

По аналогични причини много респонденти смятат, че би било по-добре просто да се спазват стриктно и да се използват по-добре опциите, които все пак са предоставени от сегашната правна рамка без радикални, но все пак с важни подобрения, като например ускорени процедури, постановяване на мерки и отговорни органи в случаите, в които съдебните разпореждания не се изпълняват и т.н. Част от респондентите конкретно обръщат внимание на необходимостта от регистриране на всички случаи на насилие, извършители, жалби на жертви и съдебни разпореждания в обща информационна система (понякога се предлага да бъде обща с тази на съдилищата). По този начин навсякъде, където могат да отидат извършителите и жертвите, всеки полицейски служител би имал възможността да се информира относно ограничителните заповеди и да наблюдава тяхното изпълнение.

"Контролът по изпълнение на наложените от съда мерки, се осъществява по местоживеенето на насилника, а вероятността за нарушението им е на адреса на жертвата." (Полицейски служител)

Въпреки че все още представляват малцинство, има респонденти, особено измежду социалните работници, според които философията на закона е погрешна, тъй като не жертвите, а извършителите трябва да бъдат отстранени от семейната/обществената среда като цяло и конкретно от общото жилище. Това са част от по-голяма група от професионалисти, които поддържат становището, че реалният проблем е извършеното престъпление, следователно основния фокус трябва да бъде поставен върху мониторинга и анализа на причините, мерките срещу извършителите, както и мерките за оказване на помощ на извършителите да преодолеят причините за извършване на насилие. В тази посока са насочени всички идентифицирани недостатъци и са направени предложения относно третата група от подобрени дейности за превенция; кампании за повишаване на осведомеността и промяна на отношението; психологическо и психиатрично лечение на агресията и зависимостите; групите за посредничество и съвместна помощ за извършителя или общи групи за жертвите и извършителите. Последно по ред, но не и по значение – алтернативно настаняване не за жертвите, а за извършителите, които са отстранени от общата среда (ако не са в затвора).

Последната група включва неудовлетворените нужди на специалистите, които да им позволят да удовлетворят нуждите на жертвите. Това включва повече ресурси: повече и по-добре обучени човешки ресурси; редовна супервизия и професионална помощ; повече материални ресурси за изпълнението на задачите (например средства за транспорт, консумативи и т.н.), както и по-добро сътрудничество с и по-активен принос от страна на другите държавни и общински институции. Понастоящем това сътрудничество и участие може да бъде наблюдавано само в специфични региони между конкретни участници, които са успели да го изградят поради лични умения и добри междуличностни отношения.

"- А по отношение на разписване на отговорностите на различните институции, защото това също е част от правната рамка.

- Ами то няма такова.

- Няма разписване на отговорности?

- Ами то какво има – една национална програма. Вие смятате ли че тя е работеща?

- Не, аз питам сега.

- Ами аз няма да ви отговоря на този въпрос. Има ги на хартия.." (Работещ в кризисен център)

Нека да си пожелаем необходимите промени да започнат от тук. Това ще е едно добро начало.

ОБОБЩЕНИЕ НА ЗАКЛЮЧЕНИЯТА

ФАКТОРИ И ПРИЧИНИ

Проучването дефинира две основни групи от фактори и причини за ДННОПП, които биха могли да съвпадат частично, но все пак се различават съществено: фактори и причини за виктимизация, свързани предимно със средата, характеристики и поведение на извършителите; и фактори и причини за ревиктимизация, свързани основно със средата, характеристиките и поведението на жертвите.

Виктимизацията възниква или се причинява от съчетание на три вида фактори:

82

- **Фактори, които представляват някакъв вид конфликт.** Това би могло да е конфликт между различните възприятия за пол, които биха могли да послужат като основание за сексуално насилие и престъпления от омраза срещу ЛГБТИК хора; би могло да е конфликт между различните възприятия относно ролите в семейството; между противоречащи си икономически интереси; между икономически нужди и икономически ресурси в рамките на семейството; между семейното положение на извършителите и техните действителни отношения в и извън семейството и т.н., които биха могли да причинят различни видове домашно насилие.
- **Модели за разрешаване на конфликти, които извършителите следват.** Ако им липсват умения за разрешаване на конфликти, което би могло да е в резултат на ранен брак или липса на подходящо възпитание, както и в резултат от влияние на модели на насилие от детството или от социалната среда, индивидите могат да се отдръпнат, да реагират със страх или да реагират с агресия.
- **Фактори, които биха могли да блокират/неутрализират вътрешните възпиращи механизми** на потенциалните нарушители. Същите могат да бъдат алкохолна и наркотична зависимост или злоупотреба, както и липса на изградени възпиращи механизми поради социокултурна среда на изключително ниско равнище.

Ревиктимизацията се случва или възниква, когато едновременно липсват двата вида ресурси за управление на ситуацията:

- **Липса на вътрешни ресурси** – това се случва например когато жертвите са икономически зависими от извършителя или когато чувстват хипертрофирана отговорност за ситуацията на насилие; или когато е загубена психологическата устойчивост след травматичен опит.
- **Липса на външни ресурси**, които биха могли да бъдат липса на подкрепяща среда от роднини, приятели, колеги и т.н.; би могло да е Неадекватен отговор на институциите спрямо техните нужди от защита и подкрепа; както и би могло да е резултат от дискриминация и социално изключване.

МАЩАБИ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ

Текущото проучване потвърждава хипотезата, че ДН и НОПП са явления с по-високи равнища на прикриване и несъзнаване не само от страна на извършителите, но също от страна на жертвите. Поради тази причина цифрите не представляват дяловете на лицата, които наистина

са засегнати от различни форми на НОПП и това е валидно за всички проучвания, провеждани в този контекст. Три основни фактора оказват влияние върху съобщаването: действителното възникване, осъзнаване на случилото се като насилие и желанието за споделяне на това. Въпреки че една четвърт от мъжете и една трета от жените от населението, както и почти половината от ромските жени и момичета споделят, че са преживели някакъв вид ДННОПП през живота си, делът на онези, които осъзнават, че са станали жертви на ДННОПП, е няколко пъти по-малък.

Мъжете сред населението и ромските жени и момичета показват значително по-ниска степен на осъзнаване, отколкото жените от населението и съответно мащабът на подценяване на действителния дял на жертвите, се очаква да е по-голям за тези две групи. Равнищата на осъзнаване на виктимизацията на НОПП са дори по-ниски, отколкото равнищата за ДН и разликата е много по-голяма при мъжете.

Действителното проявление на ДННОПП също така е скрито поради нежеланието за споделяне от страна на част от жертвите. Някои социално-демографски разлики в съобщаването, както и разликите по възраст и вид населено място, където живеят респондентите доказват, че мащабите на подценяване на степените на разпространение на ДННОПП са значителни. Разликата може да бъде от няколко десетки процентни пункта до няколко пъти и вероятно е различна за различните социално-демографски групи. Групите с най-високи мащаби на подценяване са малолетните деца (на възраст под 14 години), възрастните хора, хората от малки населени места и мъжете.

Въпреки че броят на мъжете жертви на различни форми на ДННОПП изглежда значителен и по-висок от очакваното, жените все пак са по-уязвими, тъй като те по-често страдат от множество, повтаряемо и системно насилие. Освен това ромските жени и момичета са по-уязвими, отколкото момичетата и жените от общото население. Освен това анализът по пол на последните случаи на ДННОПП, които респондентите съобщават показва, че почти две трети от извършителите са мъже и че жените със сигурност преобладават сред жертвите. Въпреки това, четири от десет жертви на ДННОПП са мъже.

Анализът на информацията относно най-скорошните случаи на ДННОПП също така показва, че три четвърти от извършителите жени и мъже насочват действията си към противоположния пол. Това би могло да означава, че основаните на пола конфликти или конфликтите между различните възприятия за половете биха могли да са причини не само за НОПП, но също и за значителна част от ДН.

ПОСЛЕДИЦИ

Последиците от ДННОПП за жертвите могат да бъдат обобщени в четири основни групи:

- **Свързани с безопасността**, като например страх от ревиктимизация, реално възникване на ревиктимизация в голяма част от случаите, увеличена бруталност на насилието и заплахите за живота;
- **Здравни последици**, като например провокирани автоимунни заболявания или живото-застрашаващи травми, краткосрочна или дългосрочна нетрудоспособност, хронични

заболявания за цял живот, причинени или влошени тежки ментални разстройства, депресивни, панически разстройства или разстройства на съня;

- **Икономически или образователни**, като загубата на жилище (обикновено единственото), неспособност за работа в дългосрочен или краткосрочен план, загуба на работа, загуба на квалификация или на възможности за получаване на образование, като всички от тях са свързани с влошени текущи и бъдещи възможности за реализация на трудовия пазар;
- **Социални**, като например лишаване от обичайната среда, невъзможност или нежелание за създаване на нови отношения и приятелства, а по отношение на децата – риск от интегриране на погрешните поведенчески, семейни и свързани с пола модели, както и голям брой социални дефицити: комуникационни, поведенчески, вербални и т.н.

Представителите на ромски общности идентифицират някои много сериозни последици от ДННОПП, които не засягат само преките жертви, но и цели семейства и общности. Това са случаи на смърт и инвалидност за цял живот; родови вражди, които унищожават общностите; вреди причинени на деца поради разрушаване на семейства и възприемането на поведенчески модели на насилие; загуба на права за здравно и социално осигуряване, които допринасят за бедността и социалното изключване на ромите.

ОБЩЕСТВЕН ОТГОВОР

Лична реакция

С няколко изключения, мъжете сред населението са по-склонни да толерират актовете на ДННОПП, които са преживели, отколкото жените. Тази тенденция се вижда най-добре в по-голямата част от формите на сексуално насилие и злоупотреба, преследване и психологическо насилие. Най-вероятната причина за това е, че възприемат тези действия като форма на "благоволение" и разглеждат ситуацията като намираща се под техен контрол.

Ромските жени и момичета също демонстрират по-толерантно отношение към актовете на ДННОПП, които са преживели, отколкото жените и момичетата от общото население. Най-вероятната причина за относително толерантното отношение на ромските жени може да бъде масовия характер на този вид действия. Доста е притеснително, че всички видове физическо и сексуално насилие, с изключението на опита за убийство, не са дефинирани като незаконни от мнозинството от ромските жертви. Това може само да илюстрира относително ниската степен на важност на телесните страдания за ромските жени в сравнение с материалните вреди, благосъстоянието на близките и честта на човека пред общността.

Обобщено мнозинството от жертви не разпознава икономическата принуда и контролиращото поведение, което са преживели, като нарушение на техните права, което се преследва по закон.

Реакции на ромски общности

Като цяло представителите на ромски общности посочват голям брой отрицателни ефекти от ДННОПП и следователно показват отрицателно отношение. Случаите, в които жените са извършители на насилие спрямо мъжете обаче се коментират много по-позитивно, като признак за силен характер и дори някакъв вид отмъщение поради поведението на мъжете спрямо жените.

Те споделят, че като правило хората избягват да се намесват, ако станат свидетели на случаи на насилие, тъй като те също биха могли да пострадат. Изключенията са в случаите, в които някой може да бъде убит и когато участват роднини на свидетелите. В случаи, в които жертвите са жени, те могат да споделят само с най-близките си приятели защото ги е страх, че ако извършителя научи, ще извърши още по-голямо насилие. Когато жертвите са деца, те споделят и търсят помощ от бабите и дядовците си или от други близки роднини, които обичат и на които имат доверие.

В общи линии ромските представители виждат доста повече външни, отколкото вътрешни решения за ограничаване на ДННОПП: мерки за работа (вкл. анти-дискриминационни), местни доброволни оряди за сигурност, младежки клубове за дейности през свободното време и т.н.

Реакция на институциите от гледна точка на жертвите

Въпреки че мнозинството от интервюираните деца жертви имат нужда от медицинска помощ или удостоверение за насилието, на което са подложени, повечето от тях не ги получават, основно поради пренебрегване от страна на родителите или забрана да излизат от дома/да закъсняват след училище. Що се отнася до пълнолетните жертви, едва една трета от тях не са потърсили медицинска помощ или удостоверение: половината от тях нямат нужда от него, а другата половина поради срам. Опитът на тези, които са получили медицинска помощ, е едновременно положителен и отрицателен. Освен медицинските грижи, жертвите биват насочени към полицията само в изключителни случаи; в нито един случай не са насочени към организации, които предоставят помощ и съдействие. Съществува също и случай, в който общопрактикуващия лекар на жертва отказва да издаде удостоверение и освен това възпрепятства издаването на документи за нейното дете, които са необходими за записването му в друга детска градина.

Докато всички пълнолетни жертви се свързват доброволно с кризисните центрове и с други организации, оказващи подкрепа, някои от децата биват настанени в тях против волята си; това е и основната причина за различните нагласи и равнища на удовлетворение спрямо организациите, които предоставят помощ на двете групи. Това е от особена важност за деца, които скитат, които са въввлечени в просия или джебчийство от техните семейства или възприемат съжителстването с интимни партньори, участие в проституция или разпространение на наркотици като техен собствен избор. Освен това, във всички случаи децата са ограничени в движението си и в контактите си и понякога възприемат своя престой в кризисните центрове и други места за настаняване като наказание.

Опитът на жертвите с органите на правоприлагане: полицията и съда, е амбивалентен, включително в рамките на историята на едно и също лице. От една страна някои жертви споделят, че могат да видят положителна промяна в начина, по който полицията действа при подаден сигнал: от поведение, което е доста емпатично към нарушителите, към строго прилагане на закона. От друга страна, данни, предоставени от жертви и представители на кризисните центрове показват съществени различия в начините, по които полицията действа в различните селища и дори в различните дирекции на полицията в рамките на едно и също населено място.

Удовлетворението от действията на съда в общи линии е по-голямо, отколкото от тези на полицията. Основната причина за тази разлика е фазата, в която жертвите се свързват с тези институции. Контактите със съдилищата често биват осъществени с активното сътрудничество на кризисните центрове, които предоставят юридически консултации, логистика и финансова помощ. Въпреки това жертвите съобщават за някои противоречиви практики. Например, извършител не е отстранен от общото жилище дори за определен ограничителен период, като вместо това е предупреден да се въздържа от насилие. Освен това, като принцип, в повечето от случаите на извършителите се позволява да живеят в общото жилище след или дори по време на ограничителния период и да запазят собствеността си върху него, така че жертвите и техните деца имат общо взето две възможности: да останат без дом или отново да станат жертви.

Реакция на институциите от гледната точка на техните представители

По-голямата част от полицейските служители, социалните работници и работниците в кризисни центрове, които участват в проучването, дават положителна оценка на ефективността на работата за защита и помощ на жертвите, въпреки че сравнително малък дял от тях виждат намаляване на повтарящото се и системно насилие през последните години. Освен това, по-голямата част от полицаите и социалните работници виждат положителни промени в равнищата на ефективност през последните години. Тези две групи на респонденти очертават като ефективни всички основни аспекти на техните дейности за защита и помощ. Обаче много от аспектите, които са посочени като ефективни, са идентифицирани също и като неефективни. Този факт е показателен за съществени различия в ситуацията в различни региони на страната.

Аспектът на дейността на кризисните центрове, която работниците в тях изтъкват като сравнително ефективен, почти изцяло съвпада с този, който е посочен и от жертвите, а именно това са най-базовите неща, които тези кризисни центрове са създадени да предоставят: безопасност, подслон, храна и психотерапевтична помощ. Респондентите виждат също и високата ефективност на безплатните услуги, които биха стрували прекалено много на жертва, която не е настанена в център: медицинско освидетелстване и правна консултация и услуги.

Въпреки че оценката на ефективността, направена от представителите на правоприлагащите органи и помагачите организации е висока, те изброяват голям брой нужди на жертвите на ДННОПП, които не са удовлетворени и съответно недостатъци при тяхната защита, както и препоръки за подобрене. Те могат да бъдат групирани в няколко основни вида:

- **Преки нужди** за преодоляване на травмата, както и икономическата и психологическа зависимост, като кризисно и последващо настаняване, продължителна психологическа терапия, както и консултация и финансова помощ;
- **Нужди свързани със защита** за преодоляване на ревиктимизацията и усещането за безнаказаност на извършителите, включително искове за криминализация на всички форми на ДННОПП, повече правомощия на органите за правоприлагане, за да се намесят когато жертвите нямат възможност или нямат желание да обвинят извършителите, както и по-сериозни санкции;
- **Ориентирани към акта на извършването** нужди/препоръки за повече и по-ефективни превантивни дейности, наблюдение и анализ на причините, мерки срещу извършителите, както и мерки за помагане на извършителите да преодолеят причините за извършване на насилие;
- **Нуждите на професионалистите** за удовлетворяване на нуждите на жертвите, които включват повече и по-добре обучени човешки ресурси; регулярни наблюдения и професионална помощ; повече материални ресурси за изпълнение на задачите, както и по-добро сътрудничество с и по-активен принос от другите държавни и обществени институции.

АНЕКС 1: ОБОБЩЕНИЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА

Различните видове анкети, използвани в изследването, включват различни индикатори, съответстващи на компетенциите на различните респонденти.

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
Най-типични общи фактори и причини	Обща информация за жертвите от населението Възраст Пол Етническа принадлежност Сексуална ориентация Тип местообитание Ниво на образование Ниво на доходи	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	Обща информация за жертвите, приети в кризисни центрове Семейна среда, евентуален опит с насилие в детството, лично или като свидетел Семейно положение в зряла възраст, история на отношенията с извършителя	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
	Промени в ситуацията преди постъпването на жертвата в кризисен център	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
Потенциални специфични фактори и причини за ромски общности	Типове ситуации, при които ДН и НОПП се проявяват най-често и защо, според ромски общности	Фокус групи	Представители на ромски общности
	Възприятия на извършителите от ромски общности	Фокус групи	Представители на ромски общности
Мащаб и	Докладван личен опит за:	КАТИ, интервю по	Общото население, ромски жени

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
разпространени е на различните форми на ДННОП	• Домашно насилие като жертва • Насилие, основано на полов признак, като жертва • Домашно насилие като извършител • Насилие, основано на полов признак, като извършител	домове	и момичета
	• Житейски опит с: • Многократни скандали, викове от страна на лице в домашната среда; • Обиди, клевети, унижения, омаловажаване на лични качества от страна на лице в домашната среда; • Пренебрегване или отказ за предоставяне на помощ на човек под 18г., възрастен човек, болен човек или безпомощен или с увреждане, от страна на родител, партньор или болногледач или друго отговорно лице; • Изнудване или заплахи към личността, имуществото, близки хора или предмети от страна на член на домашната среда; • Имуществени щети, нанесени от член на домашната среда; • Контролиращо поведение (намеса или опит за намеса във вземането на лични решения) спрямо пълнолетно лице от друг член на домакинството; • Ограничаване на социалните контакти и живот на пълнолетно лице от друг член на домакинството; • Наложени ограничения върху възможността за работа от върху тип работа от страна на член на домакинството; • Икономически тормоз, лишаване или изнудване на пари/имущество от пълнолетно лице от страна на друг член на домакинството; • Следене или шпиониране, включително чрез наемане на частен детектив; • Разкриване или търсене на информация за човек	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета

Национално изследване на домашното и основано на пола насилие: Аналитичен доклад

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	• Повтаряща се нежелана комуникация без сексуален характер; • Многократно изпращане на нежелани подаръци; • Целенасочена поява на места, посещавани от жертвата във всекидневния живот; • Изнудване, заплахи, или посегателство върху личността, имуществото, близки хора или неща, като проява на насилие, основано на полов признак; • Имуществени щети в резултат от НОПП; • Обиди и клевети срещу доброто име на човек, мотивирани по полов признак; • Физическо вреда от страна на член на домакинството; • Физическо докосване с нежелан сексуален характер или намерение; • Не физически контакт или комуникация с нежелан сексуален характер; • Принудително заснемане на голи снимки или видео материал с еротичен или порнографски характер • Полов акт с лица под 18 г. • Нежелан брак или съжителство с интимен партньор против волята на човек; • Принуда за извършване на болезнени или неудобни действия по време на полов акт • Изнасилване • Други принудителни действия със сексуален характер; • Житейски опит през последните 12 месеца с всяка от следните форми на насилие: психологическо, контролиращо поведение, икономическо, преследване, физическо и сексуално;		
	• В случай на опит на жертвата по която и да е от горните точки: • Общ брой случаи; • Времеви периоди на първия и последния случай (може да бъде години); • Първи случай на насилие, преживян на възраст: под 14 г. / 14-17 г. / 18-24 г. / 25-64 г. / над 65 г. • Извършител при последния случай: (бивш) партньор, включително интимен приятел или	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	приятелка / родител, приеман родител или обгрижващ персонал в институция / дете или внук / друг роднина / (бивш) партньор на роднина / съквартирант / друг познат / непознат; • Пол на извършителя при последния случай на насилие; • Възрастова група на извършителя при последния случай (навършил 18 г или не);		
	• Житейски опит с лишаване правото на избор и достъп до информация, ненужни или принудителни медицинска манипулация или лечение, обиди, физическо или вербално малтретиране от страна на здравен персонал в случаи на асистирана репродукция, бременност, раждане или търсене на помощ или консултация относно сексуалното и репродуктивно здраве: • Общ брой случаи • Времеви период на първия и последния случай	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	• За респонденти на възраст 15-17 г., житейски опит като свидетели на: • Скандали, викове от членове на домашната среда; • Обиди, заплахи, изнудване, нанасяне на имуществени щети между членове на домашната среда; • Физическо насилие между същите; • Сексуално насилие между същите;	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	• За респонденти с деца – брой деца под 15 г.; брой и пол на всяко, което е преживяло: • Липса на внимание към тяхната хигиена, хранене, здравни и образователни нужди в резултат на не икономически причини, от родители или гледачи; • Скандали, викове от членове на домашната среда; • Обиди, заплахи, изнудване, нанасяне на имуществени щети между членове на домашната среда; • Свидетелство на физическо насилие между същите;	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета

Национално изследване на домашното и основано на пола насилие: Аналитичен доклад

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	Свидетелство на сексуално насилие между същите; Обиди, клевети, унижения, омаловажаване на лични качества от страна на лица в домашната среда; Скандали, викове от същите; Обиди, заплахи от същите; Физическо наказание или насилие от същите; Сексуален тормоз или насилие от същите;		
	Нива на виктимизация на основните видове престъпления срещу личността: заплахи и нападения, сексуални посегателства през последните 5 години и през последната година;	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	За всяко от изброените по-горе, ако е преживяно: брой случаи за всеки вид престъпление през последната година;	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	Опит на жертвите, приети в кризисни центрове, с ДННОПП: Преживени форми на насилие Периодичност/цикличност на насилието Продължителност на преживяното ДННОПП Тенденции – да намалява, да се увеличава, нови форми, суровост;	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
	Наблюдения в ромски общности: За уязвимите групи: кои са жертвите, профил на типичната жертва За тенденциите: мащабът на ДН и НОПП увеличава ли се или намалява; има ли нови форми и проявления;	Фокус групи	Представители на ромски общности
	Професионален опит на представители на отговорни за ДННОПП институции Типове случаи на насилие: ДН и/или НОПП; физическо/сексуално/психологическо;	Анкетни, дълбочинни интервюта	Полицейски служители, социални работници, в отдели „Закрила на

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	• Приблизително съотношение между различните форми; • Приблизително съотношение между уязвимите групи: деца, жени, мъже, хора ЛГБТИК, стари хора • Делът на ревиктимизация (след като жертвата е сигнализира на властите, след като е напуснала съответната институция или по време на престоя там)		детето ² и социални работници в кризисни центрове
	• Оценка на тенденциите от представителите на отговорни институции • Увеличаване/намаляване на случаите като цяло и по тип насилие; • Промяна в степента на бруталност на насилието, ако е регистрирано; • Потенциални промени във формите и моделите на насилие: да/не, и писмено описание; • Потенциални промяна в процентния брой на жертвите, които търсят закрила и помощ от властите: да/не, намаление/увеличение, съществено/несъществено; • Потенциални промени в процентния брой на случаите на ревиктимизация: да/не, намаление/увеличение, съществено/несъществено;	Анкети, дълбочинни интервюта	Полицейски служители, социални работници в отдели „Закрила на детето“ и социални работници в кризисни центрове
Социални последици от ДННОПП	• Възприятия за сериозността на последното преживяно насилие от жертвата (престъпление/ нарушение без престъпление / лошо или неморално поведение без нарушение / нормално естествено поведение;	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	• Възприятия за бъдещето на жертвите в кризисни центрове: • Оптимистични или песимистични нагласи • Наличие или липса на планове за бъдещето; • Възприятия за отношенията с извършителя на насилие; преодоляна ли е зависимостта от него / нея или не; • Основни притеснения за бъдещето: степенувани; • Допълнителни коментари и въпроси;	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове

Национално изследване на домашното и основано на пола насилие: [Аналитичен доклад](#)

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	Нагласи на ромски общности: Степен на сериозност на различните форми на ДН и НОПП; как се отразяват на семейството и общността като цяло; Има ли негативни последици за семейството и общността; какви са те, включително разрастване на насилието в семейни и родови вражди;	Фокус групи	Представители на ромски общности
Обществена реакция – лична реакция към насилието	При наличие на опит с всяка от формите на насилие: Сигнализиране за последния случай на съответния тип насилие в полицията; Брой случаи, регистрирани в полицията през последната година; Търсена помощ / информирани на членове и агенции от социалната и обществена среда (семейство или роднини, приятели, колеги, други познати, организации за подкрепа, медицински специалисти, полиция, други власти);	КАТИ, интервю по домовете	Общото население, ромски жени и момичета
	Ситуация на жертвите преди приемането им в кризисни центрове: Промени във възприятията на жертвата за собственото ѝ положение; Потенциално влияние на съветници / подкрепящи лица;	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
	Показания на представителите на ромска общност за реакциите на жертвите от ромски произход.	Фокус групи	Представители на ромски общности
Обществена реакция – реакции на ромски общности	Възприятия на ромски общности за ДН и НОПП, разпознаване на различните форми на ДННОПП.	Фокус групи	Представители на ромски общности
	Реакции на ромски общности към ДННОПП: Как реагират хората към ДН и НОПП: как реагират извършителите и жертвите; мъжете и жените; младите и старите; децата и възрастните; Някой опитва ли се да помогне в такива случаи и как; често или рядко явление ли е това; какъв е обичайният резултат; Жертвите търсят ли помощ и от кого; защо; често или рядко; обичаен резултат;	Фокус групи	Представители на ромски общности

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	Алтернативи, предложени от представителите на ромски общности: Кой би могъл да предотврати ДН и НОПП; Как и какво може да се направи; Има ли други важни, досега незасегнати, страни по темата;	Фокус групи	Представители на ромски общности
Институциите от гледна точка на жертвите	Опит на жертвите в кризисни центрове в комуникацията с подкрепящите специалисти Положителен/отрицателен опит с здравните професионалисти – отзивчивост, услужливост, насоки към други отговорни институции (полиция, социални служби, приюти, т.н.); Положителен/отрицателен опит с подкрепящи институции - отзивчивост, услужливост, насоки към други отговорни институции, ефективност на предоставяните психологическа помощ и съвет; Потенциален опит на жертвите в кризисни центрове с правни експерти – степен на полезност на предоставените консултации;	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
	Опит на жертвите в кризисни центрове в комуникацията с органите на реда Положителен/отрицателен опит с полицейските служби – адекватност, бърза реакция, услужливост, насоки към други отговорни институции (телефонни линии за подкрепа, социални служби, приюти, съдилища, други); Положителен/отрицателен опит в работата със Съда – адекватни нагласи и крайни решения; бързина и лекота при преминаване през необходимите съдебни процедури;	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове
	Общи възприятия на жертвите в кризисни центрове за механизмите за закрила и подкрепа: Ефективност / неефективност на мерките за закрила; Ефективност / неефективност на мерките за подкрепа (психологически, финансови, правни, други); Основни проблемни области, дефицити и незадоволени нужди, идентифицирани в процеса на	Дълбочинни интервюта	Жертви в кризисни центрове

Национално изследване на домашното и основано на пола насилие: Аналитичен доклад

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	комуникация с агенциите за закрила и подкрепа;		
Реакция на институциите от гледна точка на техните представители	Професионален опит – трудов стаж на настоящата позиция: по-малко от 1 г. / 1-2 г. / 3-5 г. / 6-10 г. / над 10 г.;	Анкетни, Дълбочинни интервюта	Полицейски служители, социални работници, в отдели „Закрила на детето“ и социални работници в кризисни центрове
	Оценка на цялостната ефективност на дейността им (закрила и подкрепа на жертвите) Цялостна ефективност: много ефективна / като цяло ефективна / като цяло неефективна / много неефективна Аспекти на работата с относително висока ефективност / неефективност: с писмено описание; Положителни / отрицателни промени / липса на промени в нивата на ефикасност, общо и по различни аспекти;	Анкетни, Дълбочинни интервюта	Полицейски служители, социални работници, в отдели „Закрила на детето“ и социални работници в кризисни центрове
	Оценка на правните и институционални рамки Основни недостатъци при предоставянето на закрила / подкрепа на жертвите: какво най-много има нужда от промяна/подобрене/гаранции – всички отговори, описани в писмен вид; Основни недостатъци в работата с извършителите: какво най-много има нужда от промяна/подобрене/гаранции – всички отговори, описани в писмен вид; Силни и слаби страни на правната рамка, включително поделянето на отговорностите между институциите; Силни и слаби страни в координацията между институциите; Оценка на двете най-проблемни области от полицейските служители и социалните работници: закони и разпоредби / координация между институциите / координация на работата в самите институции / координация между институциите и неправителствените организации / наличност на финансови ресурси / наличие на човешки ресурси / обществени нагласи и възприятия / други.	Анкетни, Дълбочинни интервюта	Полицейски служители, социални работници, в отдели „Закрила на детето“ и социални работници в кризисни центрове

ИЗСЛЕДВАНА ТЕМА	ИНДИКАТОР	МЕТОДИ	ТИП РЕСПОНДЕНТ
	• Оценка на двете най-проблемни области от специалистите в кризисни центрове: мерки за предотвратяване повторна проява на насилие от извършителя; психологически консултации с извършителите / превенция на връщане на жертвата при извършителя / убеждаване на жертвата да докладва в полицията / задължаване на полицията да регистрира всички сигнали / убеждаване на жертвата да заведе съдебно дело / инструменти за влияние върху съда с цел постановяване на адекватни мерки за закрила / забързване на съдебния процес / опростяване на съдебните процедури за жертвата / забързване на процедурите, закрилящи жертвите и техните деца и ограничавачи извършителя / подкрепа за психическото/емоционално здраве и равновесие на жертвата / подкрепа за жертвата да изгради независим живот в бъдеще / други (препоръчва се използване на карти + обяснение на всеки избор); • Наблюдения на специалистите от кризисните центрове върху ефективните модели за прекъсване на насилието / овластяване на жертвите; • Препоръки за подобряване на двете най-проблемни области; • Други предложения и коментари;		

АНЕКС 2: ПОДРОБНИ ДАННИ – КОЕФИЦИЕНТИ ПО ОТДЕЛНИ ФОРМИ НА НАСИЛИЕ

Фигура 41 Жертви на различни подтипове сексуално насилие (домашно и не домашно): коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Да Ви принуждава против волята Ви да се омъжите/ожените или да заживеете с някого на семейни начала?	1.9%	2.6%	1.3%	7.8%
Да Ви принуждава да правите секс или други действия със сексуален характер, независимо какви, против Вашата воля и желание, напр. да Ви принуди с физическа сила или като използва заплаха, изнудване или социалното си положение?	3.6%	3.0%	4.1%	4.5%
Да направи неуспешен опит да Ви принуди към секс?	3.8%	3.2%	4.3%	5.0%
Като изключим горните примери, някой възползвал ли се е от моменти, когато сте били в безпомощно състояние (например болен/болна, уморен/а, в безсъзнание, под въздействие на алкохол или наркотици, или друго), за да прави секс с Вас или други действия със сексуален характер, независимо какви без Ваше съгласие?	2.3%	2.4%	2.2%	2.0%
А случвало ли се е някой да направи неуспешен опит се възползва, когато сте били в безпомощно състояние?	1.8%	1.8%	1.9%	2.8%
Като изключим горните примери, случвало ли се е партньорът Ви да прави секс с Вас с Вашето съгласие, но по време на секса да Ви кара насила, със заплаха, с изнудване или по друг начин да правите неща против Вашето желание?	2.5%	2.2%	2.8%	5.0%
Като изключим горните примери, случвало ли се е някой да Ви докосва по сексуален начин против Вашата воля или да е правил други нежелани неща със сексуален характер, като например да Ви се покаже гол, да Ви показва сексуални сцени или Ви кара да се показвате без дрехи на снимки или на живо, да говори или намеква неприлични неща или нещо друго подобно, каквото и да е то?	9.1%	6.1%	11.9%	5.0%
Като изключим горните примери, случвало ли се е преди да навършите 18 години да се показвате или снимате без дрехи или в сцени със сексуален характер по инициатива на някой, който е пълнолетен?	1.5%	1.6%	1.3%	1.5%

Фигура 42 Жертви на различни подтипове физическо домашно насилие: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Умишлено да се опитва да Ви отрови с храна или лекарства, да предизвика катастрофа или нещастен случай, с цел да Ви навреди физически или да Ви убие	0.7%	1.0%	0.4%	0.3%
Да хвърли по Вас предмет, да Ви удари с предмет, да употреби срещу Вас оръжие или предмет, който може да се използва като оръжие (напр. нож, брадва или др. подобни)	2.7%	2.9%	2.6%	7.5%
Да Ви блъска с ръце или да Ви блъска в стена или предмет, да Ви скубе, рита, удря шамар, връзва, бие, души или дави във вода, или да Ви причини болка или нараняване по друг начин	5.2%	3.0%	7.2%	11.8%
Умишлено да Ви лишава от жизнено необходими неща като храна и подслон, като например да Ви гони от къщи, да Ви държи на студа, да не Ви дава да спите	2.2%	1.8%	2.6%	4.5%
Да плати или да накара някой друг да направи нещо подобно на изброените неща	0.7%	0.9%	0.5%	0.0%

Фигура 43 Жертви на различни подтипове психологическо домашно насилие: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Нарочно да повреди или разруши Ваши вещи или собственост	2.7%	2.4%	3.0%	10.5%
Да удря, блъска или чупи неща, за да Ви уплаши	4.0%	2.8%	5.1%	12.0%
Да Ви изнудва или заплашва, че ще навреди лично на Вас	2.9%	2.4%	3.3%	8.3%
Да Ви изнудва или заплашва, че ще навреди на децата Ви или на други скъпи за Вас хора или че ще Ви отнеме децата	2.5%	2.0%	2.9%	4.8%
Да Ви изнудва или заплашва, че ще навреди на себе си	2.2%	2.3%	2.0%	3.5%
Да Ви изнудва или заплашва, че ще навреди на Ваше имущество или домашни любимци	1.8%	1.9%	1.7%	4.5%
Да Ви обижда, клевети, унижава, омаловажава като личност	5.4%	3.0%	7.8%	14.5%
Да вдига скандали, да Ви крещи нееднократно	7.7%	5.0%	10.2%	21.8%

Фигура 44 Жертви на различни подтипове контролиращо поведение в домашна среда: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Да взема вместо Вас или да се намесва грубо в решения, които трябва да са само Ваши	6.8%	5.6%	8.1%	15.5%
По време, когато сте били пълнолетни, да ограничава социалните Ви контакти и социалния Ви живот, като напр. срещи с роднини или приятели и посещение на културни събития	4.2%	3.5%	4.9%	7.6%
По време, когато сте били пълнолетни, да ограничава свободата Ви на придвижване, като напр. да Ви заключва или да не Ви дава да излизате от къщи	1.5%	1.4%	1.6%	6.5%

Фигура 45 Жертви на различни подтипове икономическа принуда в домашна среда: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
По време, когато сте били пълнолетни, да Ви налага дали и какво да работите, или да Ви лишава от възможност да имате собствени доходи	1.5%	1.3%	1.6%	7.1%
По време, когато сте били пълнолетни, да държи в тайна общия Ви семеен бюджет, да не дава пари за общите разходи, да изисква прекалено точна отчетност за средствата, които Ви дава, или да Ви лишава от средства за елементарни нужди	2.8%	1.7%	3.8%	6.5%
Да Ви изнудва за пари, материални придобивки или собственост	1.3%	1.5%	1.1%	5.3%
Самоволно да взема финансови решения, които вредят и на Вас, като вземане на множество или прекомерни кредити, или изразходване на голяма част от общите средства за хазарт, алкохол или други лични разходи	2.5%	2.3%	2.7%	7.8%

Фигура 46 Жертви на различни подтипове физическо насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Да се опита да Ви убие по причини, свързани с пола	1.3%	1.5%	1.1%	0.8%
Да се опита или реално да Ви навреди физически, или да Ви причини болка по причини, свързани с пола	3.4%	2.8%	3.9%	4.8%

Фигура 47 Жертви на различни подтипове психологическо насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Да повреди или разруши Ваша или на семейството Ви собственост или да навреди на домашни любимци по причини, свързани с пола	1.8%	1.6%	2.0%	3.5%
Да Ви заплашва или да казва и прави неща, които да Ви уплашат, вкл. заплахи срещу деца и близки по причини, свързани с пола	3.2%	3.1%	3.2%	2.5%

101

Фигура 48 Жертви на различни подтипове преследване: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Нееднократно да Ви изпраща нежелани подаръци, предмети, пощенски писма или картички по причини, свързани с пола	2.9%	2.8%	3.0%	1.8%
Нееднократно да се опитва да се свързва с Вас по телефон, имейл или електронни средства за комуникация противно на Вашето желание по причини, свързани с пола	6.7%	5.8%	7.5%	3.3%
Нееднократно да се появява без основателна причина на места, свързани с Вашето ежедневие (като напр. около дома Ви, месторабота или училище, и т.н.) по причини, свързани с пола	3.9%	3.0%	4.7%	4.0%
Да търси или публично да разкрива информация за Вас, да Ви обижда или клевети по причини, свързани с пола, вкл. и чрез интернет	3.6%	3.2%	4.0%	1.3%
Да Ви следи или шпионира лично или чрез други хора, вкл. частен детектив по причини, свързани с пола	2.7%	1.8%	3.5%	2.3%

Фигура 49 Жертви на различни подтипове злоупотреба със сексуалното и репродуктивно здраве: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Да не Ви казват всичко за Вашето състояние, за това какво може да се случи и как можете да се лекувате така, че Вие да разберете	12.3%	14.2%	11.7%	9.6%
Да не Ви дават право на избор как да се подходи към Вашия проблем	8.6%	10.7%	7.8%	2.6%
Да Ви обиждат, нагрубават или унижават	5.7%	8.5%	4.6%	4.4%
Да Ви навреждат физически, напр. да Ви удрят, да Ви дърпат или блъскат, или да не Ви оказват помощ, ако се нуждаете от такава	2.5%	7.2%	0.8%	1.3%
Без да Ви питат или без да Ви казват да Ви дават лекарства или да прилагат някакво лечение или операция	4.7%	7.2%	3.8%	6.6%

Фигура 50 Жертви на различни подтипове домашно насилие, основано на пола: коефициенти на разпространение, %

Физическо:	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
(Домашно) Да се опита да Ви убие по причини, свързани с пола	0.6%	0.6%	0.6%	0.5%
(Домашно) Да се опита или реално да Ви навреди физически, или да Ви причини болка по причини, свързани с пола	1.5%	0.9%	2.0%	3.5%

Сексуално:

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
(Домашно) Да Ви принуждава против волята Ви да се омъжите/ожените или да заживеете с някого на семейни начала?	1.9%	2.6%	1.3%	7.8%
(Домашно) Да Ви принуждава да правите секс или други действия със сексуален характер, независимо какви, против Вашата воля и желание, напр. да Ви принуди с физическа сила или като използва заплаха, изнудване или социалното си положение?	1.5%	1.6%	1.4%	2.8%
(Домашно) Да направи неуспешен опит да Ви принуди към секс?	1.4%	1.8%	1.0%	2.8%
(Домашно) Като изключим горните примери, някой възползвал ли се е от моменти, когато сте били в безпомощно състояние (например болен/болна, уморен/а, в безсъзнание, под въздействие на алкохол или наркотици, или друго), за да прави секс с Вас или други действия със сексуален характер, независимо какви без Ваше съгласие?	1.2%	1.3%	1.1%	1.3%
(Домашно) А случвало ли се е някой да направи неуспешен опит се възползва, когато сте били в безпомощно състояние?	0.8%	1.0%	0.6%	1.8%
(Домашно) Като изключим горните примери, случвало ли се е партньорът Ви да прави секс с Вас с Вашето съгласие, но по време на секса да Ви кара насила, със заплаха, с изнудване или по друг начин да правите неща против Вашето желание?	2.5%	2.2%	2.8%	5.0%
(Домашно) Като изключим горните примери, случвало ли се е някой да Ви докосва по сексуален начин против Вашата воля или да е правил други нежелани неща със сексуален характер, като например да Ви се покаже гол, да Ви показва сексуални сцени или Ви кара да се показвате без дрехи на снимки или на живо, да говори или намеква неприлични неща или нещо друго подобно, каквото и да е то?	0.8%	0.8%	0.8%	1.8%
(Домашно) Като изключим горните примери, случвало ли се е преди да навършите 18 години да се показвате или снимате без дрехи или в сцени със сексуален характер по инициатива на някой, който е пълнолетен?	0.5%	0.9%	0.2%	1.0%
(Домашно) Имало ли е случаи преди да навършите 18 години да имате сексуален контакт с пълнолетен партньор по взаимно	0.4%	0.7%	0.1%	1.3%

съгласие? (<14)

Психологическо:

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
(Домашно) Да повреди или разруши Ваша или на семейството Ви собственост или да навреди на домашни любимци по причини, свързани с пола	0.8%	0.6%	1.0%	2.5%
(Домашно) Да Ви заплашва или да казва и прави неща, които да Ви уплашат, вкл. заплахи срещу деца и близки по причини, свързани с пола	1.6%	1.4%	1.9%	1.8%

Преследване:

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
(Домашно) Нееднократно да Ви изпраща нежелани подаръци, предмети, пощенски писма или картички по причини, свързани с пола	0.6%	0.8%	0.4%	0.0%
(Домашно) Нееднократно да се опитва да се свързва с Вас по телефон, имейл или електронни средства за комуникация противно на Вашето желание по причини, свързани с пола	1.2%	1.1%	1.3%	0.3%
(Домашно) Нееднократно да се появява без основателна причина на места, свързани с Вашето ежедневие (като напр. около дома Ви, месторабота или училище, и т.н.) по причини, свързани с пола	1.0%	0.8%	1.2%	0.5%
(Домашно) Да търси или публично да разкрива информация за Вас, да Ви обижда или клевети по причини, свързани с пола, вкл. и чрез интернет	1.0%	0.9%	1.1%	0.5%
(Домашно) Да Ви следи или шпионира лично или чрез други хора, вкл. частен детектив по причини, свързани с пола	1.1%	1.0%	1.1%	0.8%

Фигура 51 Извършители на различни подтипове домашно насилие: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
От изброените неща дотук, Вие извършвали ли сте подобни действия спрямо човек от семейството (физическо насилие)?	1.2%	1.3%	1.0%	3.3%
От изброените неща дотук, Вие извършвали ли сте подобни действия спрямо човек от семейството (психологическо насилие)?	4.4%	4.2%	4.7%	7.3%
Опитвали ли сте се да контролирате живота на човек у дома, подобно на изброеното по-горе?	2.4%	2.7%	2.2%	7.5%
Опитвали ли сте се да прилагате икономически натиск върху човек у дома, подобно на изброеното по-горе?	1.4%	1.5%	1.3%	4.3%

105

Фигура 52 Извършители на различни подтипове основано на пола насилие: коефициенти на разпространение, %

	Общото население като цяло	Общото население, мъже	Общото население, жени	Ромско население, жени
Извършвали ли сте действия срещу друг човек, подобно на изброеното по-горе (сексуално насилие)	1.1%	1.8%	0.3%	0.8%
Извършвали ли сте действия срещу друг човек, подобни на изброените по-горе, по причини свързани с пола? (други видове)	0.9%	1.3%	0.5%	1.5%

ИЗТОЧНИЦИ

British Medical Association (2007, updated 2014), Domestic Abuse

Council of Europe (2011), Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence

Council of Europe (2008), Combating violence against women: minimum standards for support services

Council of Europe (2006), Combating violence against women: stocktaking study on the measures and actions taken in Council of Europe member states

European Union Agency for Fundamental Rights (2014), Violence against women: an EU-wide survey. Main results,

Great Britain, House of Commons (2015), Domestic Violence

USA / National Center for Injury Prevention and Control of the Centers for Disease Control and Prevention, (2010), the National Intimate Partner and Sexual Violence Survey, 2010 Summary Report

UNICEF (2006) Behind Closed Door: The Impact of Domestic Violence on Children

World Health Organization (2014), Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of intimate partner violence and non-partner sexual violence

World Health Organization (2010), Preventing Intimate Partner and Sexual Violence against Women, taking action and generating evidence

World Health Organization (2007), WHO's Multi-Country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women

Белова, Н. Криминологични характеристики на сексуалната експлоатация на деца., В: Сексуална експлоатация на деца – дейности на полицията за нейното ограничаване стр. 57-59. МВР - Научноизследователски институт по криминалистика и криминология, София, 2007

Ганева, В. Домашното насилие срещу жени като обект на социална работа в България. Сп. Диалог, 01/2011

Златанова, В. 2013. Домашното насилие като социален проблем. В: Пространствата между социологията и социалната психология. Съставител Т. Неделчева, София

Български закони и наредби:

Народно събрание на Република България/ Закон за защита от домашното насилие (Държавен вестник 27/ 29.03.2005)

Народно събрание на Република България/ Закон за закрила на детето [Law for Protection of the Child] (Държавен вестник 48/ 13.06.2000)

Народно събрание на Република България/ Наказателен кодекс (Държавен вестник 26/ 2.04.1968)

Министерски съвет на Република България/ Постановление N 113/ 8.06.2010, Правилник за прилагане на Закона за защита от домашно насилие (Държавен вестник 45/ 15.06.2010)

Министерски съвет на Република България / Постановление N 153/ 14.07.2003, Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето (Държавен вестник 24/ 23.03.2004)

Статистически данни:

European Commission/ Eurostat/ Database/ Population and social conditions/ Crime and criminal justice/ Recorded intentional homicide and sexual offences
<http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Министерство на вътрешните работи/Планиране и отчети/Статистика/Годишен бюлетин полицейска статистика

Електронни страници на български НПО:

<http://www.animusassociation.org/>

www.demetra-bg.org

<http://www.centermaria.org>

www.bgrf.org

<http://www.samaritans.bg/>

<http://sos-varna.org>

<http://alliancedv.org>

Фондация „Партньори-България” (ФПБ) е регистрирана през 1998 г. в страната неправителствена организация с независимо управление. Мисията на ФПБ е да подпомага процеса на демократично развитие в България, като оказва съдействие на институции,

неправителствени организации и специалисти за подобряване на политиката и практиката в областта на правосъдието, социалните грижи, закрила на децата, образованието, икономическото развитие и опазването на околната среда. Организацията работи за укрепване диалога между гражданското общество, правителството и бизнес сектора, както и за насърчаване участието на различни по-слабо представени организации, групи и етнически общности в процесите на вземане на решения.

Центърът за изследване на демокрацията е интердисциплинарен институт, който работи за развитието на демократичните ценности и пазарната икономика. Центърът е независима организация, която подкрепя процеса на реформи в България чрез мобилизиране на гражданското общество и въздействие

върху обществените политики. Целите на Центъра са: да осигури институционална среда за формиране на ефективни обществени политики за добро управление, спазване на основните права и свободи и активна роля на България в европейските интеграционни процеси; • да инициира и подкрепя институционалните реформи в страната и Европейския съюз в областта на правосъдието и вътрешния ред; да осъществява мониторинг и оценява риска за функционирането на институциите и принципите на демокрацията и пазарната икономика.

Академията по права на човека, Норвегия, е неправителствена организация, която работи за укрепването и спазването на международните конвенции по права на човека в Норвегия и по

света. Академията организира и предлага лекции, работни групи и обучения на разнообразни теми по правата на човека, мултикултурните различия и разбирания и мирното решаване.